

Työväenliike ilman työtä Sosiaalidemokraattisen työ- ja elinkeinopolitiikan tulevaisuus Suomessa

Eetu Johannes Kinnunen
Maisterin tutkielma
Valtio-oppi
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Syksy 2019
Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Kinnunen, Eetu
Pro Gradu -tutkielma, 119 s.

Valtio-oppi

Syksy 2019

TIIVISTELMÄ

TYÖVÄENLIIKE ILMAN TYÖTÄ

Sosiaalidemokraattisen työ- ja elinkeinopolitiikan tulevaisuus Suomessa

Tutkielma käsittelee Suomen sosialidemokraattisen puolueen (SDP) ja sen lähijärjestöjen, laajasti mielletyn sosialidemokraattisen liikkeen suhdetta työn muutokseen 2010-luvun aikana ja näkemykseen siitä, mihin työelämä on menossa ja miten ja millaisilla keinoilla sosiaalidemokraattien tulisi pyrkiä vaikuttamaan tähän suuntaan. Tutkielma pyrkii kartoittamaan sekä yhteneviä ja jaettuja näkemyksiä sosiaalidemokraattien keskuudessa, että niissä havaittavissa olevia eroja.

Tutkimusaineisto koostuu SDP:n yleis- ja eduskuntavaaliohjelmista aikavälillä 2006-2015 ja 2015-2016 tehdyistä asiantuntijoiden teemahaastatteluista. Tutkimuksen yleisote on kvalitatiivinen, tekstiaineistojen tulkintaan on käytetty tekstianalyysia ja haastatteluja olen tulkinnut etnografisen menetelmän periaatteita hyväksikäyttäen. Tutkimuksen teoreettisena viitekehysenä toimii Jeremy Rifkinin käynnistämä Työn loppu -keskustelu, sekä suomalaisen työelämään ja sen muutokseen 2000-luvun alkupuolella pureutuva tutkimus, jota edustavat Raija Julkunen teoksessa Uuden työn paradoksit (2008) ja Juha Siltala teoksessa Työelämän huonontumisen lyhyt historia (2007).

Tuloksina esitetään, että SDP:n keskuudessa asiantuntijoiden hahmotus työelämän murroksista ja vaihtoehdot, joita niihin vastaamiseen katsotaan tarvittavan sisältävät suurempaa valmiutta työn ja sosiaaliturvan yhdistämiseen ja julkisen vallan aktiivisiin toimenpiteisiin kuin mikä välittyy voimassaoleista poliittisista ohjelmista. Tutkimuksessa esitetään, että SDP on ajautunut 2014-2016 murroskohtaan, jossa suhtautuminen työelämän kysymyksiin ja niiden merkitykseen liikkeessä ajetuille poliittisille kannoille on perustavanlaatuisesti muuttumassa, mutta että prosessi on edelleen liialti kesken, jotta voitaisiin esittää selkeää näkemystä siitä, mihin suuntaan muutos on viemässä.

Jakolinjoja liikkeen toimijoiden keskuudessa näkyy erityisesti suhteessa julkisen sektorin merkityksessä työllistäjänä ja murroskohtien tasaajana, siinä missä määrin muita kuin perinteisiä palkkatyösuhteita lasketaan työn piiriin ja miten teknologisen työttömyyden ongelmaan tulisi vastata, tai onko se ongelma lainkaan.

Asiasanat: Sosiaalidemokratia, työ, työllisyys, työttömyys, työn loppu, elinkeinopolitiikka, työväenliike, työn tulevaisuus, työn murros, uusi työ

Sisällys

1. Johdanto.....	4
2. Menetelmiä puolueohjelmien ja poliittisten vaikuttajien ajattelun tutkimiseen	10
2.1. Etnografinen tutkimusote politiikantutkimuksen metodia	10
2.2. Haastatteluaineisto SDP:n poliitikoista ja taustavaikuttajista	13
2.3. Kirjallinen tutkimusaineisto: SDP:n ohjelmat 2010-luvulla	20
3. Suomalainen sosiaalidemokratia hakee suuntaansa	22
3.1. Sosiaalidemokratia Suomessa	23
3.2. Kohti markkinasosialismia (1975-1989)	25
3.3. Pelin henki muuttuu (1990-2007)	31
3.4. Kolmas tie umpikujassa (2008-2015).....	37
4. Mitä työlle on tapahtumassa?	39
4.1. Työn loppu	40
4.1.1. Työn loppu ja Suomi.....	43
4.1.2. Työn loppu toteutui – mutta vain osittain.....	46
4.2. Työelämän uudet pelisäännöt	47
4.2.1. Muuttuva vai kurjistuva työ?	49
5. Visio työstä SDP:n ohjelmissa 2004-2015.....	52
5.1. Työhyvinvointi, itseisarvo vai väline?.....	55
5.2. Kohti samoja tavoitteita	59
5.3. Jääkö ohjelmista käteen mitään?	60
5.4. Heikkoa ohjelmatyötä ja vahvaa muutosvastarintaa	64
5.5. Pieniä toivonpilkahduksia	65
6. SDP:n vaikuttajien visio työn tulevaisuudesta	69
6.1. Työelämän murros ja täystyöllisyyspolitiikan mahdollisuudet.....	69
6.2. Prekarisaatio ja perustulo	86
6.3. Mitä varten työtä tehdään?	90
6.4. Työn tarjonnasta ja kysynnästä.....	92
6.5. Tulo- ja tuottavuuseroihin vastaaminen	94
6.6. Työhyvinvoinnin kehittämisestä	99
6.7. Uskotaanko hyvään tulevaisuuteen?	102
7. Johtopäätökset	107
8. Kirjallisuusluettelo.....	112
8.1. Aineisto	112
8.2. Lähteet.....	113
[Liite 1] - Asiantuntijahaastattelun runko.....	119

1. Johdanto

Tutkimukseni “Työväenliike ilman työtä? - Sosiaalidemokraattisen liikkeen visio työn ja elinkeinopolitiikan tulevaisuudesta Suomessa” pyrkii avaamaan Suomen sosialidemokraattisen puolueen (SDP) ja sen ympärille rakentuneen järjestökentän näkemyksiä siihen, miten työelämä on Suomessa muuttunut ja millaiseen suuntaan se on edelleen muuttumassa.

Tutkimukseni on perusluonteeltaan sosiaalidemokraattien tämänhetkisen työ- ja työllisyysvision kartoittamiseen pyrkivä tapaustutkimus, jossa on etnografisia piirteitä. Aineisto on kerätty pääasiallisesti puolueessa 2010-luvulla vaikuttaneiden asiantuntijoiden teemahaastatteluina, joita täydentää puolueen ohjelmista vuosilta 2006-2015 koottu tekstiaineisto. Tutkimus pyrkii tapaustutkimukselle tyypillisesti ymmärtämään kohteensa (Suomen sosiaalidemokraattinen liike) toimintaa ja kollektiivista ajattelua sekä sen toimintaa ajassa (Kananen 2013, 55).

Tutkin sosiaalidemokraattien *visiota*, jolla tarkoitan sitä, mitä sosiaalidemokraatit pitävät ensinnäkin *todennäköisenä* kehityskulkuna työelämän ja työllisyyden suhteen, millainen kehityskulku olisi *ihanteellinen* ja miten edellä mainittujen välinen ero voitaisiin kuroa joko umpeen tai kapeammaksi. Tehtävä on siis vastata kysymykseen: *millainen on sosiaalidemokraattisen liikkeen visio työstä ja millaisella työllisyys- ja elinkeinopolitiikalla tähän tavoitteiseen päästäisiin?*

Tutkimus tarkastelee työn poliittisen merkityksen muutosta suomalaisen sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen suhteessa työhön ja niitä elinkeino- ja talouspoliittisia strategiavaihtoehtoja, joita liikkeen sisäisessä keskustelussa on nostettu esiin. Pyrin erityisesti huomioimaan sellaisia keskustelun sävyjä ja puheenvuoroja, jotka haastavat perinteiset työllisyyspolitiikan määritelmät ja ratkaisut, tai esittävät vaihtoehtoisia tulkintoja itse ongelmien luonteeseen nähden. Tutkimuksen aineistona käytän SDP:n ohjelmia vuosilta 2006-2015, joiden lisäksi olen tehnyt 2015-2016 kuusi kappaletta asiantuntijahaastatteluita SDP:n keskeisistä vaikuttajista ja pitkään liikkeessä toimineista, useista eri rooleista käsin liikettä ja sen sisäistä poliittista keskustelua tuntevista toimijoista.

Määrittelen *työn* käsitteen tässä tutkimuksessa siten, miten sitä suomalaisen parlamentaarisen ja julkisen yhteiskunnallisen keskustelun puitteissa keskustellaan. Työ on toimintaa, josta sitä tekevä yksilö saa toimeentulonsa *tai josta hänen tulisi se saada*. Työksi voidaan määrittää toiseen suuntaan toiminta, jota tekemällä yksilö toisten yksilöiden tai instituutioiden näkökulmasta *ansaitsee paikkansa yhteiskunnassa* ja siten suuremmat tulot kuin perusturvalla. Koska monet nykyiset ansiotyönä tehtävät työn muodot voivat olosuhteista riippuen olla tai olla olematta työtä¹, kiinnitän huomiota myös työnteon määritelmän ja potentiaalisten määritelmien ("mitä työ voisi olla"!) laventamiseen ja rajaamiseen tutkimusaineistossani.

Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen piiristä nousevia tavoitteita ja näkemyksiä vastata työn ulkoiseen ja sisäiseen muutokseen, siihen liitettyjen identiteettimerkitysten muuttumiseen ja työllisyysasteen yleiseen laskuun 2000-luvun toisen vuosikymmenen ensimmäisellä puoliskolla. Tutkimuksessa on myös aatehistoriallinen ulottuvuus, koska tarkoitus on kartoittaa sosiaalidemokratian ja työväenliikkeen identiteettiä ja sen muutoksia SDP:ssä. Samalla yritän hahmottaa, miten Suomen sosiaalidemokraattinen liike kokee uusiutuvansa ideologisen viitekehänsä sisällä ja missä määrin se pyrkii tai on jo ottanut askeleita ulos työväenliikkeen käsitteellisestä maailmasta.

Tutkimuksen painopiste on näin tuotetun poliittisen puheen analysoinnissa, jossa haetaan syy-seuraussuhteita, käsitettyä mahdollista ja sen rajoja, oletettuja todennäköisyyksiä ja maailmankuvasta löytyviä uhka- ja mahdollisuushorisontteja. Kirjallisessa aineistossa tai haastatteluissa esitettyjä näkemyksiä koskien taloudellisia, yhteiskunnallisia ja poliittisia realiteetteja sekä niiden pohjalta tehtyjä väitteitä arvioin ensisijaisesti suhteessa toisiin, vaihtoehtoihin näkemyksiin tai politiikkalinjoihin. Vertaillen aineistossa esitettyjä väitteitä toisiinsa tai laajemmassa yhteiskunnallisessa keskustelussa tosiseikoiksi hyväksytyihin näkemyksiin, joiden kanssa ne ovat ristiriidassa pyrin pikemmin analysoimaan argumenttien sisäistä loogisuutta ja suhdetta muuhun yhteiskunnalliseen keskusteluun kuin tekemään arvostelmia totuudesta.

---

¹ Esim. lasten hoitaminen kotona vs. päiväkodissa, erilaiset järjestötehtävät, tutkimustyö apurahalla tai ilman sitä, ansiotyön ohessa tehtävä muu toimenharjoitus jne.

Työelämän murroksen sisällöllisen kuvauksen pohjaan erityisesti dosentti Raija Julkusen tekemään terävään analyysiin teoksessa *Uuden työn paradoksit* (Julkunen 2008) jonka näkemyksiä suomalaisen työelämän murroksista tuen Juha Siltalan *Työelämän huonontumisen lyhyessä historiassa* (Siltala 2007) esittämällä massiivisella anekdotaalisella ja tilastollisella aineistolla. Suomalaisen hyvinvointivaltion rakenteellisten muutosten työpolitiikkaan vaikuttaneiden ilmiöiden osalta ankkuroin tarkasteluni erityisesti dosentti Raija Julkusen *Suunnanmuutos* -teokseen (Julkunen 2001).

Merkittävä vaikutus tutkimuksen suuntautumiseen ja kysymyksenasetteluihin on ollut myös Jeremy Rifkinin teoksessaan *Työn loppu* (Rifkin 1996) aloittamalla työn loppu - keskustelulla ja automatisaatiokehityksen seurauksena tapahtuneella inhimillisen työn ja lisäarvonmuodostuksen yhteenkytkeytymisen hajoamisella, joka tulee havaituksi myös muissa teoreettisissa aineistoissa. Rifkinin analyysi on hyvä teos myös siltä osin, ettei se reflektoi suomalaista yhteiskuntaa tai täällä vallitsevaa tai vallinnutta poliittista ilmapiiriä, joten sitä vasten voi arvioida paikallisen analyysin osuvuutta ja toisaalta hakea eroja ja yhtymäkohtia muutoksista.

Relevanssi tutkimukselle nousee perinteisesti vahvojen sosiaalidemokraattisten liikkeiden ja puolueiden heikosta menestyksestä 2010-luvun aikana kaikissa eurooppalaisissa maissa ja kytkee näin Suomea kansainvälisesti aloitettuun keskusteluun. Tutkimuksen taustalla on kiinnostus löytää syitä tälle kehitykselle ja arvioida sosiaalidemokraattisen poliittisen toiminnan jatkumisen edellytyksiä tulevaisuudessa. Tulevaisuussuuntautunutta keskustelua sosiaalidemokratiasta on käyty sinänsä paljon, mutta varsinaiset tieteelliset esitykset asiasta ovat olleet rajallisia. Henning Meyerin ja Jonathan Rutherfordin toimittama *The Future of European Social Democracy* (Meyer, Rutherford et al. 2012) keskittyy melko yleiseen pohdiskeluun eikä kommentoi esimerkiksi työllisyyspolitiikkaa tai työn murroksen merkitystä sosiaalidemokraateille juuri lainkaan. Toiset ovat suoraan tyytyneet jo julistamaan sosiaalidemokratian kuolemaa, kuten Ashley Lavelle teoksessaan *The Death of Social Democracy* (Lavelle 2008).

Erityisesti suomalainen tieteellinen analyysi työn tulevaisuusnäkemyksistä vasemmistolaisen yhteiskuntapolitiikan kontekstissa on puuttunut. Löytämäni tutkimukset, kuten Merja Jutilan väitöskirja *Enter Neoliberalism* (Jutila 2011), ovat keskittyneet lähinnä tapahtuneen muutosprosessin analysointiin. Tulevaisuuden näköaloja koskeva pohdiskelu ja spekulatio onkin jäänyt ensi sijassa poliittisiin pamfletteihin ja keskustelukirjallisuuteen, kuten Kalevi Sorsa -säätiön julkaisemaan *Arvot - Aate - Intressit* -artikkelikokoelmaan (Boldt et al. 2009), joihin se toki luontevasti sopiikin.

Aiempaa tutkimusta aiheesta edustaa etenkin suomalaisessa kontekstissa Sami Outisen keväällä 2015 hyväksytty väitöskirja *Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin* sosiaalidemokraattien työllisyyspolitiikasta 1975-1998 (Outinen 2015), vaikka sen näkökulma onkin poliittisen historian tutkimuksena päättyneissä prosesseissa, joka kuvaa varsin hyvin sosiaalidemokraattien poliittisen maailmankuvan 1990-luvun reformeja pohjustanutta muutosta ja sen perustelemista. Oma tutkimukseni pyrkii osaltaan asettumaan jatkumoksi Outisen aloittamalle työlle ja avartamaan siitä avautuneita näköaloja, vaikka väliin jääkin liki 20 vuoden aukko. Kyseessä onkin yksi merkittävimmin tulkintaani vaikuttaneista lähdeteoksista, joka käsittelee sosiaalidemokraattien työllisyyspoliittisen doktriinin kehityksestä alkaen 1970-luvulta ja merkitsee tuon vuosikymmenen puolenvälin merkittäväksi ideologisen murroksen lähtöpisteeksi. Vastaavasti hyvinvointivaltioon ja sen työllisyyspolitiikkaan tehdyt rakenteelliset muutokset 1990-luvulla ohjaavat politiikkaa ja näköaloja edelleen. Lisäksi haastatteluaineiston perusteella on havaittavissa, että näkemykset, oletukset ja tulkinnat tulevaisuudesta rakentuvat pitkälti menneisyyden kokemuksista, jatkumoista ja esimerkeistä kerrottujen tarinoiden varaan. Kyseisessä teoksessa käsitellään Suomen hyvinvointivaltion murrosta 1990-luvulla aina vuoteen 2000 ja samalla tullaan sivunneeksi pitkälti Paavo Lipposen ensimmäisen hallituksen (v. 1995-1999) toteuttamia työmarkkinapoliittisia reformeja, sekä niiden retorista, työeettistä ja taloudellista perustelua.

Toinen Outisen sosiaalidemokratiatutkimusta aiemmin laadittu mutta tarkastelujaksoltaan pääosin myöhempää aikaa (Lipposen ja Vanhasen hallitukset 1995-2003 ja 2003-2007) tarkasteleva Juha Luodemäen Pro Gradu -työ *Suomalainen sosiaalidemokratia murroksessa* (Luodemäki 2008) analysoi SDP:n ideologista tilaa ja suhdetta uusliberalismiin gramscilaisen hegemoniateorian näkökulmasta. Oma tutkimukseni on

vähemmän teorialähtöinen ja pyrkii tarkastelemaan SDP:ssä tehtyjä poliittisia valintoja ja ideologisia virtauksia osana laajempaa suomalaisen ja eurooppalaisen poliittisen kontekstin kehitystä 2000-luvulla aikalaishavaintoihin rinnastettuna. Merja Jutilan väitöskirjassa, joka tutkii uusliberalistisen ideologian omaksumista SDP:n politiikkaan suunnilleen samalla aikajaksolla kuin Luodemäki, todetaan varsin selvästi tutkijan omia havaintoja myös työelämän kehityksestä tarkasteluajanjaksolla (Jutila 2011, 93-96).

Tutkimuksessani etsin sosiaalidemokraattisen liikkeen ohjelmista ja keskeisten toimijoiden keskuudesta nousevia käsityksiä nykyisten haasteiden luonteesta ja esityksiä niiden ratkaisemiseksi, joita taas vastavuoroisesti peilataan akateemiseen tutkimukseen työelämän murroksesta ja tulevaisuushorisonttiin asetetuista haasteista. Kysymys on erittäin ajankohtainen, sillä poliittiset kilpailijat ovat esittäneet haasteen, onko sosiaalidemokraateilla ylipäättään visiota tulevaisuuden työelämästä tai kuten Vasemmistoliitto 2015 eduskuntavaalien alla, suoraan syyttäneet vallitsevaa, sosiaalidemokraattien tukemaa työmarkkinajärjestelmää uuden työn muotojen ja tekijöiden sivuuttamisesta politiikassaan (Westinen 2016, 251).

Tutkielma rakentuu siten, että luvussa kaksi *Menetelmiä puolueohjelmien ja poliittisten vaikuttajien ajattelun tutkimukseen* esittelen käyttämäni menetelmät, tekstianalyysin ja etnografisen tutkimusotteen. Käsittelen ensin etnografiaa, joka on politiikantutkimuksen metodina epätavanomaisempi ja harvemmin käytetty, mutta myös monimuotoisuudessaan metodi. Sen jälkeen esittelen, mitä työkaluja olen käyttänyt tekstiaineistoni (SDP:n poliittiset ohjelmat 2006-2015) avaamisessa ja tulkitsemisessä.

Luvussa kolme *Suomalainen sosiaalidemokratia hakee suuntaansa*, esittelen lyhyellä katsauksella SDP:n työ- ja talouspoliittisen ideologian päävaiheet keskittyen vuoden 1975 jälkeiseen aikaan, sekä osoitan, miksi 70-luvun puoliväli on merkityksellinen sekä SDP:n nykyisen politiikan muotoutumisen että sen keskeisten vaikuttajien ajattelun kannalta. Historiallinen tarkastelujakso ulottuu ohjelmallisen tarkasteluni loppuun, vuoteen 2015 ja toimii pohjana sekä tekstiaineiston ymmärtämiselle ja tulkinnalle että haastattelukysymysten ja -asetelmien rakentamiselle.

Luku neljä *Mitä työlle on tapahtumassa?* avaa suomalaista ja kansainvälistä teoreettista keskustelua työn tulevaisuudesta ja sen murroksesta, joka toimii myös viitekehyksenä

haastattelukysymyksille ja aineiston tulkinnalle, mutta myös taustoituksena sille yhteiskunnallisen muutoksen ajanjaksolle, jonka osa tutkimuksessa haastateltavista asiantuntijoista tunsi oman työuransa kautta ja joka ohjasi heidän ajatteluaan. Tässä luvussa rakennan käsitystä siitä työn murroksesta, jota Suomessa on toisaalta ennakoitu ja toisaalta ennustettu tapahtuvan, sekä vertaan tätä tilastollisiin havaintoihin muutoksesta.

Luvussa viisi *Visio työstä SDP:n ohjelmissa 2006-2015* esittelen tarkemmin ohjelma-aineistoni ja tutkin sitä, miten SDP:n ohjelmakirjoituksessa työstä puhutaan ja millaisia muutoksia siinä havaitaan, sekä mitä toimenpiteitä esitetään työelämän parantamiseksi. Vertailen ohjelmakirjoituksen reaktioita 90-luvulta 2010-luvun alkuun käytyyn keskusteluun työelämän muutoksesta ja toisaalta taloudellisten suhdanteiden vaikutuksista viimeaikaisiin painotuksiin ja muutoksiin retoriikassa ja toimenpide-esityksissä.

Kuudennessa luvussa *SDP:n vaikuttajien visio työn tulevaisuudesta* käyn läpi neljän SDP:n nykyisen ja kahden aikaisemman keskeisen talous- ja työllisyyspolitiikkaan erikoistuneen vaikuttajan kanssa tekemistäni haastatteluista esiin nousseet käsitykset siitä, miten SDP:ssä nähdään työn tulevaisuus ja millaisia muutoksia siinä havaitaan tai tunnustetaan puolueen sisäisessä keskustelussa. Käyn läpi ja analysoin myös haastateltujen itsensä esittämiä tavoitteita ja havaintoja työelämän muutoksista ja työn tulevaisuudesta.

Seitsemäs luku on varattu johtopäätöksille, joita tutkimuskirjallisuuden, ohjelma-aineistoon perehtymisen ja asiantuntijahaastatteluiden analyysin yhdistämällä etnografiseen tutkimusotteeseen voidaan tässä tutkimusasetelmassa saavuttaa.

2. Menetelmiä puolueohjelmien ja poliittisten vaikuttajien ajattelun tutkimiseen

Esittelen tässä luvussa käyttämäni menetelmät tutkimuksen teossa. Ohjelmateksteistä ja asiantuntijahaastatteluista koostuvan tutkimusaineistoni yhdistän kahta eri menetelmää, tekstianalyysia ja etnografisen tutkimusotetta. Etnografia on tutkimustyyppinä laaja ja kontekstisidonnainen, joten käyn huolellisesti läpi sen, mitä se tässä kontekstissa erityisesti tarkoittaa. Tekstianalyysin osalta käyn erityisesti läpi poliittisten ohjelmatekstien lukemiseen ja analysointiin liittyviä erityispiirteitä.

2.1. *Etnografinen tutkimusote politiikantutkimuksen metodina*

Ajatus etnografisen tutkimusotteen hyödyntämisestä heräsi harkitessani metodologisia vaihtoehtoja tutkimuksen toteuttamiseen Pertti Alasuutarin *Laadullinen tutkimus 2.0* -teosta (Alasuutari 2011) lukiessani. Etnografisen tutkijaposition rakentaminen tukeutuu tutkimuksessani Alasuutarin toimittamaan teokseen ja Jorma Kanasen kirjaan etnografisen opinnäytetyön laatimisesta (Kananen 2014). Viimeistellessäni tutkimusta täsmensin näkemystäni etnografian merkityksestä tämän tutkimuksen kontekstissa Pilvi Hämeenahon ja Eerika Koskinen-Koiviston teoksen *Moniulotteinen etnografia* (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018) avulla.

Etnografia tarkoittaa tämän tutkimuksen kontekstissa tutkimusotetta ja lähestymistapaa, sekä teoriana (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018, 363), jonka kautta jäsenän ja teen ymmärrettäväksi sitä prosessia, jonka kautta olen rakentanut tämän tutkimuksen kysymyksenasettelut ja vastakohtaisuudet, rajannut tutkimuskohdettani, valikoinut haastateltavia ja analysoitavia tekstinkohtia. Osallistuvan tarkkailijan positioni vaikuttaa myös siihen, miten tulokset syntyvät ja miten tulkitsen saamiani tuloksia.

Käytän tutkimuksessani laajemminkin laadullisen tutkimuksen metodia. Vaikka tutkimukseni ei ole varsinaisesti etnografia, käytän soveltaen etnografisen menetelmän periaatteita, koska tutkin puoluetta ja järjestöperhettä, johon itse liityn paitsi puoluekirjan, myös useiden järjestöjäsenyyksien ja luottamustoimien kautta sen toiminnan puitteissa (*in*

situ). Olen määrittänyt paikkaani *tarkkailijaroolissa* siten, että paitsi katson, kuuntelen ja kysyn, myös pyrin ymmärtämään ja analysoimaan lausutun takana olevia kulttuurisia ilmiöitä ja sanoille luotuja spesifejä merkityksiä (Marttila 2018, 363).

Koen, että tutkimuskohteiden erilaisuudesta huolimatta tutkimuksessani ei ole varsinaisesti erillistä tunnistettavaa ”kenttää” ei ole ja sellaisen määrittäminen olisi jopa mahdotonta (vrt. Marttila 2018, 363). Eli ei ole eriyttävissä erillistä ”tarkkailuympäristöä”, johon voin tutkijana mennä tai josta tulla pois, mitä voisi pitää perinteisen osallistuvan tarkkailun tyypillisenä piirteenä. Kontekstisidonnainen ymmärrykseni ja tulkintani perustuu jatkuvaan toimintaan sosiaalidemokraattisen liikkeen toimijoiden parissa, joka pitää sisällään formaalit haastattelutilanteet, muut henkilökohtaiset kohtaamiset, kokoukset ja muut tilaisuudet, mutta myös paljon vaihdettuja sähköposteja, sosiaalisen median viestejä ja puhuttuja puheluita koko tutkimusjaksoni ajan. Samoin myöskään ”osallistuva havainnointi” ei tämän tutkimuksen puitteissa ole täysin tyypillistä: vaikka olen osallistunut puolueen ja siihen liittyvien järjestöjen toimintaan, sekä käynyt keskusteluita useiden eri tason vaikuttajien kanssa, en ole missään vaiheessa osallistunut SDP:n työpolitiikan praksiksen valmisteluun tai työtä käsittelevään ohjelmatyöhön (vaikka muihin osa-alueisiin olenkin).

Etnografia näkyy menetelmänä tässä tutkimuksessa kokemusperäisesti kerätyn kokemuksen, ymmärryksen ja monimuotoisen tiedon hyödyntämistä tutkimuksen kysymyksenasettelussa, aineiston analyysissä ja tulkinnassa, sekä tutkimusta ohjaavan hermeneuttisen prosessin (esim. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018, 14) kuvaamisessa ja ymmärtämisessä. Etnografinen ote tukee oleellisen tiedon valikointia informaatiomassasta ja suuntaa kysymyksenasetteluita ja tiedonhakua kertyneen aineiston valossa eteenpäin.

Lisäksi etnografisen tutkimusperinteen ajattelun hyödyntäminen on ollut hyödyllistä oman roolin tunnistamisessa ja tutkimuksen rajojen kirjoittamisessa auki (Marttila 2018, 366-367). Jäsenyys ja sen tuoma osallistuvan tarkkailijan asema tarjoaa minulle runsaasti sellaista hiljaista tietoa, haastattelumahdollisuuksia ja kykyä seurata olennaisia virtauksia sisäisessä keskustelussa, jotka eivät välttämättä välittyisi ymmärrettävästi liikkeen ulkopuoliselle. Haasteeksi itselleen läheisen liikkeen tutkimuksessa muodostuu tutkijan emotionaalinen suhde tutkittavaan kohteeseen ja mahdollinen sokeus yhteisön tietyille

piirteille. Etnografinen tutkimusote toisaalta tuo auki tutkijan subjektiivista positiota ja tutkimustulosten merkitystä yhtenä, väistämättömässä vaillinaisuudessaankin arvokkaana kertomuksena todellisista ilmiöistä (ibid., 42). Toisaalta etnografinen ote haastaa pohtimaan omaa tulokulmaa ja roolia, sekä kannustaa hyödyntämään oman roolin tuomaa mahdollisuutta saada sellaista tietoa ja ymmärtää sellaisia konteksteja, joita ulkopuolisen tarkkailijan on mahdotonta tavoittaa (ibid., 23).

Alasuutarin Laadullinen tutkimus 2.0 (Alasuutari 2011) tukee tämän tutkimuksen osalta sekä tutkimuskysymyksen asettelun uudelleen muotoilussa ja suuntaamisessa. Siinä esitetyt huomiot laadullisen tutkimuksen etenemisestä (ibid., 254-258) vastasivat pitkälti omia havaintojani ja tukivat laadullisen tutkimuksen saralla ensikertalaisena seikkailevaa. Itse asiassa jopa laadullisen ja “perinteisemmän” määrällisen tutkimuksen proseduaalisten erojen kuvailu (ibid., 251-253) oli hyödyllistä tutkimusanalyysin asettelussa. Tutkimuksen tavoitteena oli avata yksi mahdollinen näköala sosiaalidemokraattisen liikkeen näkemykseen tulevaisuudestaan ja sen haasteista. Siten tämä on uusille tutkimuslinjoille väylää avaava ja jatkotutkimuksia mahdollistava tutkimus, jollaiseen Alasuutarin mielestä perinteinen ajatus hypoteesista ja sen testaamisesta ei sovi (Alasuutari 2011, 267-268.) Toki väistämättä tekemäni pohjaoletukset ja oma käsitys tilanteesta ovat ohjanneet sekä kysymyksenasetteluani, spontaaneja jatkokysymyksiäni haastateltaville ja rajanneet haastateltavien sekä tekstiaineistojen valintaa, kuten Alasuutarikin kuvailee (Alasuutari 2011, 272-273.) Näiden omien näkemysten tunnistaminen, havaitseminen ja hyödyntäminen analyysissä ovat osa etnografista tutkimusotettani. Tämän tutkimuksen tehtäväksi voisi esittää pikemminkin muodostaa hypoteeseja kuin ratkaista niitä (ibid., 231).

Laadullinen tutkimusmetodi mahdollisti avoimien haastatteluiden tekemisen ja siten helpottaa “vision” tai “tulevaisuudenkuvan” kaltaisen monitahoisen ja määritelmiä pakenevan ilmiön hahmottamisessa. On myös perusteltua esittää erilaisia kysymyksiä eri taustoista tuleville ja hyvin erilaisissa rooleissa liikkeen sisällä toimiville henkilöille: esimerkiksi Antti Rinteen ammattiyhdistystausta avaa mahdollisuuksia luodata aatteellisen työväenliikkeen ja ammatillisen palkansaajaliikkeen keskinäistä suhdetta ja reaktioita työelämän murrokseen.

2.2. Haastatteluaineisto SDP:n poliitikoista ja taustavaikuttajista

Haastatteluaineistoni koostuu SDP:n puheenjohtajan Antti Rinteen, kansanedustajien Tytti Tuppuraisen, SDP:n eduskuntaryhmän silloisen ekonomistin Antti Koskelan, Kalevi Sorsa - säätiön tutkijan Antti Alajan, ex-valtiosihteeri, ministeri Raimo Sailaksen ja entisen VATTin johtajan, SDP:stä Kokoomukseen siirtyneen taloustietelijän, kansanedustaja Juhana Vartiaisen haastatteluista.

Haastateltavien osalta näiden voi katsoa tuntevan liikkeen sisäisen työ- ja talouspoliittisen keskustelun jakolinjat ja näin edustavan suhteellisen uskottavaa asiantuntijanäkemyksiä aiheesta, jossa tunnetaan tähän keskusteluun liitetyt yleisesti hyväksytyt käsitykset ja niiden pohjalla oleva tutkimustieto. Tässä voidaan kuitenkin puhua pikemminkin soveltavasta ekstrapoloinnista kuin suoranaisesta yleistämisestä (Alasuutari 2011, 249).

Valmistauduin haastatteluihin lukemalla Johanna Ruusuvuoren *Haastattelu* -teoksen (Ruusuvuori & Tiittula, 2005) alkupuolelta tutkimushaastattelua ja vuorovaikutusta (ibid., 22) sekä tutkimushaastattelun historiaa yhteiskuntatieteissä (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 57) käsitelleet artikkelit, sekä kirjan johdannon. Kiinnitin erityistä huomiota erityisesti siihen, miten haastatteluni tuottaa tietoa ilmiöstä (sosiaalidemokraattien ”työ” -visiosta) ja millaisia ohjaavia tai johdattelevia vaikutuksia kysymyksilläni haastateltaville olisi (ibid., 10).

Lähes suoraan päädyin siihen, että paras keino haastatteluiden toteuttamiselle olisi ns. puolistrukturoitu teemahaastattelu avoimilla kysymyksillä, joiden järjestystä ja tarkkaa muotoilua voisi haastateltavasta riippuen vaihdella (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 11). Haastatteluissa korostui pyrkimys keskustelunomaisuuteen ja pyrkimykseen saada haastateltavaa tarjoamaan autenttisia tai pohdiskelevia vastauksia verrattuna tyypilliseen ”poliittiseen mediapuheeseen” tai ”oikeiden” vastausten tavoitteluun. Joitakin kertoja kysyin jostakin tietystä asiasta tai ilmiöstä varsinaisen kysymyspatterini ulkopuolelta sikäli kun se liittyi aiempiin vastauksiin tai vaikutti niiden valossa mielekkäältä. Haastatteluni olivat luonteeltaan asiantuntijahaastatteluita, joiden tarkoitus on saada tietoa SDP:n työpolitiikkaa koskevan vision muodostumisesta käynnissä olevana, keskeneräisenä prosessina (Alastalo & Åkerman 2010, 373). Erityisesti tämän tyyppisen haastattelun

tarkoituksena on tavoittaa haastateltavan ainutkertaisesta positiosta käsin sekä tarkkaa tietoa prosessin tapahtumista, joita ei ole saatavissa kirjallisesta aineistosta, sekä haastateltavan näille tapahtumille antamia merkityksiä ja niistä tekemiä tunnelmia (ibid., 372).

Olin päätenyt haastatteluiden nauhoittamiseen keinona saada niistä parhaiten talteen uudelleen todennettavaksi ja tulkittavaksi kaikki oleellinen informaatio, mutta Haastattelun analyysi -teoksessa esitetyt huomiot nauhoittamisen mielekkyydestä ja jopa ylivertaisuudesta vakuuttivat minut (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14-15). Myös tutkimuseettiset seikat olin harkinnut siten, että huomioin haastateltavieni yhteiskunnallisen aseman ja sen, että heitä siteerattiin nimellä asiantuntijahaastatteluissa (ibid., 17-18). Tämä vaati erityistä selvyyttä ja tarkkuutta oman ajattelun ja siteerauksien erottelussa sekä siinä, että ottaa huomioon haastattelun kontekstissa esitettyjen näkökulmien tulkinnan mahdollisuudet ja vaikutukset tutkittavien toimintaan. Myös haastattelukysymysten purkamisessa ja analyysissä etnografiseen metodiin liittyvä teoria on hyödyllistä. Käytinkin sekä kysymysten muotoilussa että haastattelutilanteiden toimintamallien rakentamisessa Jorma Kanasen *Etnografista tutkimusta* (Kananen 2014). Purkaessani haastatteluja ja muodostaessani niistä lopullista analyysiä käytin apunani Johanna Ruusuvuoren, Pirjo Nikanderin ja Matti Hyvärisen toimittamaa teosta *Haastattelun analyysi* (Ruusuvuori et al. 2010).

Rakensin analyysiani pohjalle, jossa huomioitiin muistinvaraisen tiedon rajoitteet ja erityisesti se, että eksaktien lukujen tai tarkkojen tapahtumakuvausten osalta haastattelut eivät olleet ensisijainen tietolähde (Alastalo & Åkerman 2010, 383). Sen sijaan keskityin sellaisten elementtien analysoimiseen, joissa haastatteluista saatava tieto on parasta tai jopa ainutlaatuista: haastateltavien omiin *kokemuksiin, näkemyksiin, tuntemuksiin ja ennusteisiin*. Tämän tutkimuksen haastatteluaineiston analyysi elää *vihjailuiden ja epäsuoran puheen* (ibid., 386) kautta esiin nousseiden teemojen nostamisesta keskusteluun haastateltavan kanssa ja käyttämisestä tiedon tuottamisen pohjana. Lähtökohtanani oli kulttuurinen lähestymistapa (ibid., 389) ja se, että annoin tilaa haastateltavieni omille kertomuksille ja kuvailuille tilanteista ja kannustin niihin, jotta analyysissäni saisin purettua esiin sen kontekstin ja näkökulman, jossa asiat oli sanottu, selkeäksi ja haastateltavankin tunnistettavissa olevaksi visioksi tulevast. Haastatteluissa korostuu yksilöiden kertomusten rooli ainutkertaisena näkemyksenä tai kokemuksena. Vaikka tutkimukseni

haastateltavat toki edustavatkin sosiaalidemokraattisen liikkeen kulttuuria ja sen eri aspekteja, on sillä tietty merkitys, että haastateltava on kulloinkin juuri kyseinen henkilö eikä kukaan muu (ks. Alastalo & Åkerman 2010, 373-375).

Valmistauduin haastatteluihin muun muassa perehtymällä haastateltavien tieteelliseen ja populaariin kirjalliseen tuotantoon, näistä tehtyihin haastatteluihin sekä haastateltavien antamiin medialausuntoihin (Alastalo & Åkerman 2010, 378-380). Laadin ohjeiden mukaisesti kolme erillistä kysymyspatteristoa, joista ensimmäistä käytin selkeimmin "ideologin" roolissa toimineeseen Alajaan, toisen avulla haastattelin neljää "politiikan muotoilijaa", Rinnettä, Filatovia ja Tuppurasta, sekä eduskuntaryhmän talouspoliittista asiantuntijaa Koskelaa. Kolmatta hyödynsin haastatellessani kahta "taustavaikuttajaa" tai "havainnoijaa", Sailasta ja Vartiaista (ks. Liite 1).

Haastateltavat valikoituivat sillä perusteella, että havaitsin heidän kommentoineen työtä ja työllisyyteen liittyviä kysymyksiä mielenkiintoisella tavalla ja ottaneen oman, selkeän ja johdonmukaisen kannan työhön, työelämään tai työllisyyteen liittyviin kysymyksiin, tai rakentaneen uraansa ja profiliaan kokonaisuutena työllisyyskysymyksen ympärille. Halusin mukaan eri sukupolvia edustavia toimijoita, joista selkeästi ns. vanhaa kaartia edustavat 70-luvun murroksesta saakka VM:n budjettiosastolla ensin budjettisihteerinä ja -neuvottelijana toiminut, myöhemmin apulaisosastopäällikkönä ja valtiosihteerinä työskennellyt Sailas sekä suomalaista talous- ja työllisyyspolitiikkaa 80-luvulta lähtien tutkinut, SDP:n jäsenenä talouspoliittiseen valmisteluun pitkään osallistunut Vartiainen, joka toimi pitkään Ruotsissa 1994-1996 ammattiliittojen taloustutkimuslaitoksessa tutkijana, 2003-2005 saman laitoksen johtajana ja 2005-2012 Ruotsin taloustutkimuskeskuksen tutkimusosaston johtajana. 2012-2015 hän toimi Valtion Taloudellisen Tutkimuskeskuksen VATT:in ylijohdajana.

Samaa sukupolvea Vartiaisen kanssa voi katsoa edustavan myös SDP:n puheenjohtajan Antti Rinteen, joka toimi samalla ajanjaksolla eri ammattiliittojen johtotehtävissä ennen siirtymistään 2014 täysipäiväisen puoluepolitiikan puolelle. Rinne ehti toimia johtajana ERTO:ssa, Toimihenkilöunionissa ja PRO:ssa, joissa Rinne sai mainetta osaavana mutta kovaotteisena liittojohtajana ja neuvottelijana. Kansanedustajaksi hänet valittiin vuoden 2015 eduskuntavaaleissa ja 2019 vaalien jälkeen hän nousi Suomen pääministeriksi. Rinteellä on perhetaustansa kautta vahva yhteys sosiaalidemokraattiseen liikkeeseen, sillä

hänen molemmat vanhempansa ovat puolueen jäseniä. Rinteen isä on toiminut SDP:n Uudenmaan piirin puheenjohtajana.

Tuoreinta näkökulmaa haastatteluaineistossani edustavat 2005-2011 OAMK:n tutkimus- ja kehityskoordinaattorina toiminut, 2011 eduskuntaan noussut kansanedustaja Tytti Tuppurainen, joka valittiin 2019 Suomen Eurooppaministeriksi, Kalevi Sorsa -säätiön projektitutkijana toiminut Antti Alaja ja SDP:n eduskuntaryhmän talouspoliittisena asiantuntijana toiminut, nyttemmin STTK:hon siirtynyt ekonomisti Antti Koskela, joiden näköala työllisyyskysymyksiin on ennen kaikkea 2010-luvulta. Haastateltavien valikoinnissa osansa oli myös sattumalla, sillä kaikkiin haastattelupyyntöihini ei vastattu ja osan haastateltavista kanssa emme saaneet aikatauluja sopimaan yhteen. Koska haastateltavien määrää oli tarpeen rajata, keskityin henkilöihin, joilta oli käytettävissä tuoreita puheenvuoroja koskien työllisyyttä ja työtä koskevia kysymyksiä edellisen talouskriisin ja 2015 päättyneen hallituskauden aikaiseen SDP:n linjaa koskevaan keskusteluun. Osittain tästä syystä myös puolueen nuorin, noihin aikoihin vasta poliittista uraansa aloittanut poliitikkosukupolvi on jäänyt tästä aineistosta pois. Haastateltavista koulutustaustaltaan ekonomisteja ovat Sailas, Vartiainen ja Koskela. Rinne on lakimies, Tuppurainen filosofian maisteri ja Alaja talouskysymyksiin erikoistunut yhteiskuntatieteiden maisteri, joka valmisteli haastattelun aikaan väitöskirjaansa.

Haastattelut toteutettiin pääsääntöisesti kahdenkeskinä keskusteluina, jotka menin tekemään Helsinkiin. Haastatteluista yksi (Alaja) tehtiin SDP:n puoluetoimistolla Hakaniemessä, kaksi haastattelua tehtiin kahvilassa (Sailas ja Koskela) ja kaksi eduskunnassa (Rinne ja Vartiainen) Ensimmäinen haastateltavani oli Antti Alaja, joka suostui toimimaan niin sanottuna testihenkilönä kysymyksilleni lokakuussa 2015. Loput kasvokkain toteutetut haastattelut tehtiin tammi-helmikuussa 2016, siten että Rinnettä ja Koskelaa haastattelin erikseen 19. tammikuuta sekä vastaavasti Sailasta ja Vartiaista 1. helmikuuta. Tuppuraisen haastattelu toteutettiin aikataulusyistä sähköpostitse, Tuppuraisen osalta joulukuussa 2016.

Haastattelukysymysten perusrunko oli kaikissa kolmessa kysymyspatteristossa sama, painotuserot näkyivät ennen kaikkea siten, että politiikan muotoilijoilta (Rinne, Tuppurainen, Alaja) kysyin enemmän kysymyksiä koskien liikkeen sisäisiä keskustelujakolinjoja ja näkemyksiä periaatteellisiin kysymyksiin joihin politiikan tulisi ensi

sijassa pyrkiä vastaamaan, kun taas talouden ja talouspolitiikan teoriaan asiantuntijatasoisesti perehtyneiltä (Sailas, Koskela, Vartiainen) pyysin enemmän vastauksia haasteisiin politiikan ja taloustieteellisen teorian tai globaalien talouspoliittisten virtausten näkökulmasta.

Pyrin rakentamaan haastatteluihin keskustelunomaisuutta varioimalla kysymysten muotoa ja järjestystä vastausten perusteella. Pyrkimykseni oli tällä edistää haastateltavien luontevan ajatuskulun ja vapaan kerronnan jatkuvuutta. Vältin parhaan kykyni mukaan haastateltavien vastausten ohjailua tai näihin vaikuttamista kysymyksenasetteluillani.

Tavoitteeni oli soveltaa Kanasen esittelemää teemahaastattelun tyyppiä (Kananen 2014, 91-92), jossa pyritään hahmottamaan ja ymmärtämään ilmiötä (tässä tapauksessa käsitystä työn muutoksesta ja sen tulevaisuudesta) ja saamaan asiasta lisätietoa. Annoin haastateltavien puhua mahdollisimman vapaasti aiheen puitteissa, osa käytti tilaa jopa haastaakseen esittämiäni kysymyksiä. Tällä tavoin toivoin saavani haastatteluun luontevuutta jonka kautta haastateltavan ajatusprosessi pysyisi intuitiivisena ja dialogi "orgaanisena". Samoin esitin jatko- ja lisäkysymyksiä haastateltavan vastauksien perusteella sekä näiden henkilökohtaiseen osaamiseen liittyen, ja pidin periaatteena kysyä aina lisää tilanteessa, kun haastateltavan vastaus esittää ajatuksen, johon alkuperäisessä kysymyspatteristossa ei ole varauduttu tai joka antaa uutta tulokulmaa (Kananen 2014, 94). Pitämällä haastattelun kuitenkin puoliksi strukturoituna kysymyspattereineen vältin ongelman, jossa jokainen haastattelu olisi erkaantunut liikaa toisistaan ja muodostanut liian erillisen luokan suhteessa muihin haastatteluihin (Alasuutari 2011, 94).

En juurikaan haastanut haastateltavieni sanomisia itse haastattelun aikana, koska pyrin enemmän näiden autenttisen näkemyksen kuin varsinaisesti totuuden löytämiseen. Tässä asiassa lähdin eri linjoille kuin Alastalo ja Åkerman, jotka kannustivat tutkijaa kyseenalaistamaan haastateltaviensa näkemyksiä ja ajattelua (Alastalo & Åkerman 2010, 381). Koska tutkimuksen painopiste oli pikemminkin menneisyyden kokemuksista syntyneiden näkemysten ja mielikuvien tutkailussa, monia em. kirjoittajien esittämät huomiot haastattelussa saadun informaation rajoituksista, jotka johtuvat muistin rajallisuudesta tai annetun tiedon epämääräisyydestä eivät olleet mielestäni niin keskeisiä kuin ehkä muunlaisessa tutkimuksessa (ks. *ibid.*, 382-384).

Hain roolia haastattelijana ensisijaisesti nöyränä kuuntelijana johon, haastoin haastateltavia vain, jos halusin ehdottomasti selkeän näkemyksen johonkin seikkaan. Esitin jonkin verran myös hypoteettisia kysymyksiä huolimatta siitä, että niistä saatavien vastausten tiedon luotettavuuden suhteen on esitettävä varauksia, koskien ilmiöitä joiden mahdollisuutta on yhteiskuntatieteissä työn tulevaisuutta koskien spekuloitu, mutta joita taloustiede ei myönnä havaitun tai joita se pitää teoreettisestikin epätodennäköisenä (esim. tuottavuuden noususta seuraava teknologinen työttömyys pysyvänä olotilana) (ks. esim. Pulkka 2017). Tällä oli tavoitteena kartoittaa vastaajien reaktioita erityisesti muutamiin mahdollisiin tuleviin kehityskulkuihin työllisyyden ja talouskehityksen saralla (Kananen 2014, 99-100.)

Tukeuduin analyysini rakentamisessa pitkälti Kananen ohjeisiin etnografisen tutkimusaineiston analyysistä (Kananen 2014, 111-120). Haastattelujen litteroinnissa kirjoitin tekstin auki siten, että lausutut asiat säilyivät muuttumattomina. Sanavalintojen osalta olin erityisen tarkka, mutta erityisesti lauserakenteet muokkasinkin vastaamaan kirjoitetulle tekstille tyypillisiä muotoja. Intonaatiomerkinnot ja ei-sanallinen viestintä ei ollut tutkimuskysymyksen kannalta olennaista materiaalia, joten tällaiselle tarkkuudelle litteraatio ei mennyt.

Haastattelun analyysi -teoksesta hyödynsin kulttuurisen tulkinnan välineitä analyysissäni, hyväksyen haastateltavien esittämät näkemykset autenttisina *näkökulmina*, mutta hyväksymättä niissä esitettyjä väitteitä *faktuaalista* tietoa. Annoin haastateltavien näkökulmalle mahdollisimman paljon tilaa, sillä tavoitteena oli saada käsitys näiden ajatuskuluista ja käsityksestä työtä koskevan keskustelu- ja pelikentän rajoista sosiaalidemokraattisen liikkeen sisällä (Alastalo & Åkerman 2010, 386-389.)

Tulkitsin vuorovaikutusta ja valtaa haastattelutilanteessa sekä laatiessani kysymyspatteristoa että jälkikäteen analysoidessani aineistoa Johanna Ruusuvuoren artikkelin pohjalta (Ruusuvuori 2010a, 269). Reflektoin haastattelunauhoilla puhuttuja repliikkejä ja niistä seuraavaa vallankäyttöä. Vuorovaikutustilanteiden kontrollivalta (Ruusuvuori 2010b, 291-293) ja sen vaikutus haastattelun etenemiseen kiinnitti huomioni. Haastateltavat olivat tässä tapauksessa kaikki haastattelijaa suuremman poliittisen ja pääsääntöisesti myös akateemisen kompetenssin omaavia henkilöitä ja tämä näkyy osan haastateltavista tavoissa vastata että haastattelukysymysten ja niiden väitteiden

haastamisena, mikä vaikutti sekä vastausten yhteismitallisuuteen että haastatteluiden kulkuun.

Vaikka tutkimus on tulevaisuuden odotuksiin ja näkemyksiin suuntautuva, perustuu se kuitenkin ajallisen kerrostumisen kautta muodostuneeseen aineistoon. Näköala tulevaisuuteen rakentuu suhteessa historialliseen kontekstiin ja aiemmin työstä ja työn politiikasta käytyyn keskusteluihin ja toteutettuihin poliittisiin linjauksiin.

Tästä lähtökohdasta päätin kytkeä aineiston ja sen tulkinnan vahvasti historialliseen tarkasteluun ja käydä huolellisesti läpi koko suomalaisen modernin työllisyyspolitiikan historian 1970-luvun puolivälistä 2000-luvun alkuun, koska se on luonut pitkälti sen kontekstin, jossa SDP:n 2010-luvun ohjelmia ja sosiaalidemokraattisesti orientoituneita poliittisia pamfletteja (esim. Boldt 2010, Alaja & Suominen 2013) on kirjoitettu. Ne ovat olleet myös se ajallinen konteksti, jossa haastateltavani ovat opiskelleet (Rinne, Tuppurainen, Koskela), toimineet politiikassa (Filatov) ja hallinnossa (Sailas) ja jota he ovat tutkineet (Alaja, Vartiainen).

Kirjoitusprosessin yhteydessä palasin jälleen Alasuutarin pariin. Omaksuin ajatuksen tutkimuksen dekkarimaisesta rakenteesta ja pohdin omaa suhdettani haastateltavien suoraan siteeraamiseen (Alasuutari 2011, 289, 295). Olen siteerannut haastateltaviani tarkasti, aina kun täsmällinen ilmaus ja lauseen rakentuminen ilmaisee mielestäni jotakin selkeää taustalla olevasta ajatuksesta ja antaa välttämättömän sen kontekstin. Muussa tapauksessa olen tyytynyt oleellisen asiasisällön litterointiin ja stilisoinut kieliäsen ja lauserakenteet vastaamaan kirjoitettua tekstiä, josta puhuttu kieli merkittävästi poikkeaa. Erityisesti olen poistanut välisanoja ja puheeseen jääviä aukkoja. Metodologian kannalta tärkeimpänä tämän vaiheen antina voidaan pitää sen korostumista, että kirjoitusprosessi ja sen aikainen aineiston luenta ja purkaminen kerronnaksi on osa tutkimusta, ei vain tutkimuksesta raportointia (ibid., 279-280.)

Lähdekritiikin kannalta pohdin erityisen paljon haastateltavieni intressejä ja luotettavuutta. Vaikka haastattelu onkin aina tavallaan autenttinen todistajanlausunto jostakin asiasta, on sitä silti arvioitava kriittisesti (Alasuutari 2011, 96). Kriittisyys ei tarkoita haastateltavan rehellisyyden asettamista kyseenalaiseksi tai niiden autenttisuuden epäilyä. Sen sijaan etenkin istuvien kansanedustajien ja SDP:n puheenjohtajan lausuntoja arvioitaessa on

muistettava, että niissä analyysiä väistämättä rajaa puhujan asema ja lausunnoista mahdollisesti mediassa tai valitsijoiden keskuudessa tehtävät tulkinnat.

2.3. Kirjallinen tutkimusaineisto: SDP:n ohjelmat 2010-luvulla

Ohjelma-aineisto koostuu ensisijaisesti kolmissa eduskuntavaaleissa käytetyistä vaaliohjelmista (SDP 2007, SDP 2011 ja SDP 2014) joiden eroja, samankaltaisuuksia ja mahdollisesti löydettävää punaista lankaa pyrin kerimään auki. Näiden lisäksi olen valinnut käytettäväksi Uuden työn manifestin (SDP 2010a) ja Varjosta valoon -tulevaisuusohjelman (SDP 2010b), osittain koska ne suoraan osuvat tutkimiini aiheisiin (työ ja tulevaisuus) ja osittain, koska vuoden 2011 eduskuntavaaleihin ei julkaistu yhtä ja yhtenäistä vaaliohjelmaa.

Vuoden 2017 puoluekokouksen jälkeen käynnistetty ohjelmatyö ja vuoden 2019 eduskuntavaalien ohjelma jäävät tämän tutkimuksen tarkastelun ulkopuolelle, koska haastatteluaineiston kokoamisessa käytetyt kysymykset on pitkälti muodostettu aiempaan ohjelmatyöhön perehtymisen pohjalta ennen tämän ohjelmatyön aloittamista tai julkaisua. Huomautan myös, että virallisten ohjelmien ulkopuolelle “putoaa” tai “katoaa” valtava määrä sellaista kollektiivista ajattelua, joka ei välttämättä näy virallisissa puolueohjelmissa. Puolueohjelmia itsessään määrittää vahvasti sekä niiden valmistelijajoukko että tarve tehdä niistä mahdollisimman hyväksyttäviä puoluekokousedustajien ja laajemmin puolueen jäsenistön kannalta. Uuden työn manifestin rinnakkaistarkasteluun olen ottanut 2008 puoluekokouksessa hyväksytyt “Suomalaisen työn tulevaisuus” -ohjelman (SDP 2008).

Poliittisten ohjelmien analysoinnissa käytän apuna erityisesti emeritusprofessori Kari Palosen puolueohjelmien analyysistä kirjoittamia teoksia *Tekstistä politiikkaan* (Palonen 1988a), *Sanansaiuartelua* (Palonen 1988b) ja *Kootut retoriikat* (Palonen 1997) -teoksen puolueohjelmia koskevaa osiota. Pyrin hyödyntämään Palosen tapaa lukea tekstistä esiin sanojen ja lauseiden kenties epä tietoisestikin kirjoitettuja merkityksiä sekä toisaalta huomata sen, mikä jää sanomatta tai mikä otetaan itsestäänselvytenä tai kyseenalaistamatta. Tulosten yleistettävyyden osalta voinee todeta, että tekstuaalinen aineisto koostuu puolueohjelmista, jotka edustavat SDP:n kollektiivisen ajattelun, keskustelun ja päätöksenteon lopputulemien korkeinta formaalia muotoa. Ne eivät sinänsä

edusta kaikkien puolueen jäsenten tai edes aktiivien näkemyksiä, niiden keskiarvoa tai edes erilaisten aatteen sisäisten suuntien keskinäistä tasapuolista kompromissia. Niiden läpi voidaan kuitenkin nähdä ne perusrakenteet, joiden kautta liikkeen ideologit politiikan kysymyksiä hahmottelevat ja joita ainakaan puoluekokousedustajien enemmistö ei ole jyrkästi vastustanut. Kuten Palonen asian muotoilee, puolueohjelmat pikemminkin allekirjoitetaan kuin kirjoitetaan (Palonen 1997, 22) ja huomauttaa, että ohjelmia tulisi ajatella enemmänkin ajattelun virikkeinä ja väliraportteina kuin ”noudatettavina” kokonaisnäkemyksinä (Palonen 1988b, 177).

Palosen sarkastinen asenne sosiaalidemokratiaa kohtaan ja kriittisyys liikkeessä tyypillistä ohjelmankirjoitustapaa kohtaan (Palonen 1997, 27) tasapainottaa osaltaan myös puolueen sisäisen tarkkailijan tulokulmaa, jossa toisaalta puolueohjelmia lukee sisäistäneenä ”mitä niillä on ajateltu tarkoittaa” ja toisaalta tottuneena sosiaalidemokraattiseen tapaan ilmaista asioita ja tiettyyn liikkeen kielenkäytössä liturgiseksi muodostuneeseen kielenkäyttöön, joka on väistämätön kullekin organisaatiolle jossa harjoitetaan keskinäistä kielellistä kommunikaatiota.

Teksteistä olen pyrkinyt tavoittamaan sekä työlle annettuja *sisäisiä määritelmiä*, jotka vastaavat siihen *mitä* työ on ja kiinnittänyt huomiota siihen, jos määritelmä poikkeaa ”työsuhteessa tehtävän ansiotyön” käsitteestä tai mahdollistaa tällaisen tulkinnan, sekä toisaalta siihen *miksi työ on arvokasta*, toisin sanoen siihen käsitelläänkö työn tekemistä välineellisenä vai jollakin sisäsyntyisellä tavalla arvokkaana toimintana. SDP linjasi vuoden 2011 eduskuntavaaleissa *Työn* (isolla T:llä) arvokseen, joten on mielenkiintoista tutkia, mitä SDP:n ohjelmissa tarkoitetaan työllä *arvona*, kun työ arvona on puolueen sisälläkin haastettu (ks. esim. Harakka 2016).

3. Suomalainen sosiaalidemokratia hakee suuntaansa

Olen jakanut tutkimukseni teoreettisen osuuden kahteen osaan. Tämä ensimmäinen osa on SDP:tä ja suomalaista sosiaalidemokratiaa, sekä SDP:n poliittisen linjan kehitystä ja muutoksia koskeva tutkimus. Toinen osa käsittelee työelämän muutoksia koskevaa tutkimusta. SDP:n linjan kehitystä koskevassa tutkimuksessa korostuvat eritoten Sami Outisen ja Merja Jutilan väitöskirjat, *Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin* (Outinen 2015) ja *Enter Neoliberalism* (Jutila 2011). SDP:n kehityksestä ennen vuotta 1975 ja 70-luvun murrosvaiheeseen vaikuttaneista tekijöistä perustan näkemykseni Rauli Mickelssonin oivalliseen yleisesitykseen *Suomen puolueet – historia, muutos ja nykypäivä* (Mickelsson 2007). Tutkimuskirjallisuuden lisäksi olen poiminut joitain sitaatteja vuosien 1975-1977 murrosvaiheesta silloisen SDP:n puoluesihteerin ja ministerin Kalevi Sorsan muistelmateoksesta *Kansankoti ja Punamulta* (Sorsa 2003). Historiallinen katsaus aikaan ennen 1970-luvun puoliväliä luo lähinnä tässä yhteydessä perustan sen ymmärtämiselle, mitä kontekstia vasten SDP:n työpolitiikan ja ennen kaikkea laajemman talous- ja yhteiskuntapolitiikan linjaa lähdettiin 1970-luvulla rakentamaan ja millaisista virtauksista SDP:n perinteessä tämä ajattelu syntyi.

Keskityn ja yhtäältä ulotan tarkasteluni 1970-luvun puolenvälin jälkeiseen aikaan. Tämä liittyy näkemykseeni siitä, että suomalaisen sosiaalidemokratian ja laajemman työhön ja talouteen liittyvän keskustelun kannalta on ilmennyt kolme kriisiä ja niihin liittyvää rytminmuutosta, jotka edelleen ohjaavat talous- ja työllisyyspolitiikkaan liittyvää keskustelua ja niihin liittyvien visioiden mahdollisuushorisonttia. Ne ovat vuoden 1975 taantuma ja sitä seuranneet toimet (Miettusen ns. hätätilahallitus ja Korpilammen konsensuseminaari 1977), 90-luvun lama ja Lipposen hallitusten reformit hyvinvointivaltioon 1995-2003, sekä 2008 alkaneen talouskriisin jälkeinen aika, joka johti muutoksiin SDP:n työllisyys- ja talouspolitiikan painotuksissa.

Suoraan SDP:hen liittyvien teosten historiallisen kontekstin hahmottamiseksi olen laajentanut ymmärrystäni Suomen talouspolitiikasta ja kansallisen taloustieteellisen keskustelun kehityksestä ottamalla avukseni Jukka Pekkarisen ja Juhana Vartiainen *Suomen talouspolitiikan pitkän linjan* (Pekkarinen & Vartiainen 1995) ja Juho Saaren

toimittaman kokoelman *Suomen malli - murroksesta menestykseen?* (Saari et al. 2006). Siltana tällaisten esitysten ja SDP:n ohjelmien välissä ovat toimineet poliittisesti sitoutuneiden asiantuntijoiden teokset, kuten Antti Alajan ja Esa Suominen *Taloutta työvälle* (Alaja & Suominen 2013). Tutkimuksessani korostuvat erityisesti sosialidemokraattien vaikutus ja reaktiot tapahtuneeseen murrokseen, sekä äänestäjien suhtautuminen ja reaktiot kehitykseen. Käytän Outisen teosta eräänlaisena tiekarttana ja selittäjänä sille, miksi ja miten SDP päätyi valitsemalleen talous- ja työllisyyspolitiikan linjalle *Suomen talouspolitiikan pitkässä linjassa* esitetyn kehityksen puitteissa.

3.1. Sosiaalidemokratia Suomessa

Suomessa sosiaalidemokratia on ollut koko maan itsenäisyyden ajan ja sitä edeltäneen autonomian loppuajan vahva poliittinen voima. Ideologisesti se jäi saksankielisissä ja skandinaavisissa maissa dominoineen *bernsteiniläisen revisionismin* ja pääosin venäläisen vallankumouksellisten sosialidemokraattisten liikkeiden (bolsevikit ja mensevikit) väliin omaksuen *kautskylaisuuden*. Kautskylaisuuden voisi nähdä edustavan jonkinlaista puolivälin ratkaisua bolsevismin ja bernsteiniläisyyden välissä katsoessaan kapitalistisen järjestelmän väistämättä kriisiytyvän ja työväenliikkeen tehtävän olevan valmistautuminen tuohon kriisiin ja katsoen sosialismin koittavan väistämättömästi, kun aika olisi kypsä. (Mickelsson 2007, 75-76.)

Puolueen linjasta käytiin 1920-luvun aikana kovaa taistelua, joka päättyi bernsteiniläisten, ns. oikeistososiaalidemokraattien voittoon Väinö Tannerin johdolla, osittain käytännöllisistä syistä. Tällöin myös käytännössä puolue omaksui *bernsteiniläisen revisionismin* mukaisen reformismin ja parlamentarismen, eli "toimimisen porvarillisen järjestelmän sisällä". Tällä oli merkittäviä vaikutuksia puolueen työpolitiikan kannalta, sillä keskeiseksi tavoitteeksi osoitettiin työpaikkojen päätöksen demokratisointi moninkeskisen talousjärjestelmän vallitessa (Mickelsson 2007, 114-115.) Mielenkiintoinen huomio on sekin, että jo 20-luvun alussa sosiaalidemokraatit osoittivat kiinnostusta John Maynard Keynesin taloutta ja työllisyyttä koskevaan ajatteluun (ibid., 76)!

Bernsteinilainen asennoituminen edellytti valmiutta toimia myös hallitusvastuussa ja siten käyttää työlainsäädäntöä, työllisyystoimia ja talouspolitiikkaa työntekijäväestön olosuhteiden kehittämiseen. Se toimi mielekkäänä aatteellisena viitekehyksenä

”ministerisocialismin” harjoittajille ja mahdollisti avautumisen ei-marxilaisen talous- ja työllisyysteorian omaksumiselle poliittista analyysia. Keskeisimmiksi piirteiksi SDP:n sotienvälisessä politiikassa sekä periaatetasolla että käytännön hallitustyöskentelyssä (1926-1927 ja jälleen v. 1936 eteenpäin) muodostuivat pyrkimys saavuttaa työntekijöille päätäntävaltaa omista työskentelyolosuhteistaan ammattiyhdistysten ja kollektiivisen neuvottelun kautta. Työttömyyden ehkäisyyn omaksuttiin julkisten työllistämistöiden linja ja työllisyyden edistämiseen julkiset investoinnit sekä etenkin kunnallisten palveluvelvoitteiden laajentaminen.

Tannerin kauden sosiaalidemokraattien suhtautumista työn organisoimiseen ja omistussuhteisiin ohjasi työväenliikkeen laaja osuustoiminnallinen liiketoiminta, jonka vahvistaminen nähtiin myös merkittävänä sosialismiin siirtymisen osana (Mickelsson 2007, 115). Oman liiketoiminnan, ns. punapääoman sivujuonne eli mukana suomalaisessa sosiaalidemokraattisessa ajattelussa aina 1990-luvun lamaan saakka, jolloin sen keskeiset linnakkeet, vähittäiskaupan E-liike, Rakennusyhtiö Haka ja Suomen Työväen Säästöpankki kärsivät haaksirikon (ks. *ibid.*, 248). Tuotantovälineiden yhteisomistusta SDP pyrki edistämään lisäämällä valtionyhtiöiden määrää ja vahvistamalla niiden kansantaloudellista merkitystä sekä roolia työllistäjänä. Pyrkimykset teollisuuden ja etenkin rahoitusmarkkinoiden demokraattiseen kontrollointiin korostuvat sekä vuoden 1952 että vuoden 1975 periaateohjelmissa. Käytännössä vuoden 1975 jälkeen toteutettu politiikka kuitenkin oli jo toisensuuntaista. (esim. Outinen 2015, 70-71.)

Mickelsson katsoo, että jo vuoden 1952 periaateohjelmassa SDP oli kuitenkin omaksunut sosialisointeihin välineellisen ja tarkoituksenmukaisuusperustaisen kannan. Työn ja pääoman ristiriitojen ratkaisemiseksi haettiin sosialisoinnin lisäksi laajempaa ”demokratisoitumista”, jonka katsottiin etenevän vaiheittaisesti valtiollisesta elämästä sivistyksellisille ja sosiaalisille alueille, joista viime vaiheenaan se levittäytyisi myös talouselämään. (Mickelsson 2007, 158.) Ohjelman työllisyyspolitiikasta on löydetty myös keynesiläisiä vivahteita ja suuntautumista yhteiskunnallisesti ohjattuun täystyöllisyyspolitiikkaan, jopa siinä määrin että Mickelsson katsoo että ohjelmaa voi lukea ”yhtä hyvin marxilaisena kuin keynesiläisenäkin” (*ibid.*, 223). Työllisyysnäkökulma nousi näin työväenliikkeen marxilaisesta perinnöstä nousseen työntekijän vapauttamiskeskustelun rinnalle osaksi sosiaalidemokraattisen työpolitiikan tavoitteita. Tämä yhteiskuntapolitiikan ja ”työväenpolitiikan” rinnakkainelön yhteensovittaminen

saattoi osaltaan myös edistää sosiaalidemokraattien puoluehajaannusta 1950-luvulla, kun yhteiskuntasuunnittelua, modernisaatiota ja valtiovetoista teollistamista edustaneet ”leskisläiset” ja työväen aseman kohentamista painottaneet ”skogilaiset” kamppailivat liikkeen sielusta (ibid., 159).

SDP on sotienjälkeisessä Suomessa eniten hallitusvastuuta kantanut puolue ja se on ollut suurimman osan maan parlamentaarista historiasta myös suurin eduskuntapuolue. Tästä johtuen puolueella on ollut vahva valtionhoitajapuolueen asema, mikä näkyy myös siinä kuinka syvästi se on toisaalta omaksunut suomalaisen talouspolitiikan periaatteet omaan politiikkaansa ja kuinka vahvasti se toisaalta on vaikuttanut siihen, miten taloutta ja työllisyyttä on Suomessa hoidettu. Osaltaan tämä tausta välittyy myös siihen, miten SDP näkee tämän politiikan sektorin kehittämisen Suomessa, koska suurin osa puolueen merkittävistä vaikuttajista on liittynyt liikkeeseen sen ollessa Suomen johtava poliittinen liike. Valtionhoitajan asemaan liittyy vahva vaatimus siitä, että omat visiot ovat merkittävässä määrin toteuttamiskelpoisia näköpiiriin jäävässä tulevaisuudessa. Tämä vaatimus korostuu suomalaisessa kontekstissa, kun otetaan huomioon käytännössä pysyvä tarve koalitionhallitusten muodostamiselle parlamentaarisen enemmistön saavuttamiseksi. Tätä painotti myös SDP:n pitkäaikainen vahva mies ja 1970-luvun murrosjohtaja Kalevi Sorsa. (Sorsa 2003, 427-428.)

3.2. Kohti markkinasosialismia (1975-1989)

Vuotta 1975 voidaan pitää eräänlaisena suomalaisen politiikan vedenjakajana, kuten koko 1970-lukua. Kuten tässä alaluvussa esittelen, 1970-luvulla ryhdyttiin rakentamaan pohjaa monille rakenteille, joilla julkista taloutta ja työllisyyspolitiikkaa edelleen ohjataan. Silloin otettiin käyttöön myös tavoitteita ja toimintaperiaatteita, jotka ohjaavat poliittista päätöksentekoa edelleen. Kyseessä oli paitsi ideologinen muutos tavassa tehdä politiikkaa, johtaa taloutta ja nähdä esimerkiksi työn yhteiskunnallinen merkitys ja työllisyyspolitiikan rooli, myös sukupolvenvaihdos. Virkamiehiksi ja politiikan eturiviin nousivat sodanjälkeiset ikäluokat, joista yhä useammalla oli pitkän ammatillisen harjaantuneisuuden sijaan taustallaan akateeminen koulutus ja jotka olivat omaksuneet käsityksen tieteellisestä, mitattavuudesta, suunnitelmallisuudesta ja järjestelmällisyyttä korostavasta yhteiskuntatieteellisestä näkemyksestä, jota suomalaisessa yhteiskunnallisessa

keskustelussa edustaa erityisesti Pekka Kuusen klassikko *60-luvun sosiaalipolitiikka* (Kuusi 1961).

Outinen aloittaa sosiaalidemokraattien työllisyys- ja talouspolitiikkaa koskevan tutkimuksensa tarkastelujakson vuodesta 1975 ja Jyväskylän puoluekokouksen jälkimainingeista. Tuossa puoluekokouksessa puolue hyväksyi hyvin vahvaan valtiolliseen suunnitteluun ja omistukseen perustuvan talouspoliittisen linjan, jonka lähtökohdiksi otettiin täystyöllisyys, tuotannon arvonlisäyksen laaja jakaminen työntekijöille ja suhdanteiden tasaaminen. Erityisesti teollisuuden ja rahoitussektorin kontrolloinnille esitettiin hyvin vahvoja sosialistisia tavoitteita (Outinen, 2015, 49-51.) Kalevi Sorsa katsoo muistelmiensa toisessa osassa *Kansankoti ja punamulta*, että puoluekokouksen ideologiset, käytännössä harjoitetulle politiikalle ja äänestäjien enemmistön elämännäkemykselle vieraat linjaukset romahduttivat SDP:n 70-luvun puolivälissä lähes Ruotsin sisarpuolueen kanssa kilpailukykyiseksi (yli 30 prosenttiin) kohonneen kannatuksen (Sorsa 2003, 352). Sorsa oli 1970-1980 -luvuilla sosiaalidemokraattien keskeisimpiä johtajia, toimien sekä pää- ja ulkoministerinä että SDP:n puoluesihteerinä, joten hänen todistajanlausunnolleen voinee asettaa jonkinlaisen painoarvon sinällään, etenkin 25 vuoden perspektiiviin asetettuna.

SDP:n toteuttama käytännön politiikka kuitenkin pysyi tästä linjasta hyvin pitkälti erillään käytännön syistä, joista päällimmäisiä olivat öljykriisi ja stagflaatio, inflaation kiihtymisen ja työttömyyden pahenemisen yhtäaikaisuus, mikä tulkittiin keynesiläisen suhdannetasauspolitiikan kriisiksi teollisuusmaissa (Pekkarinen & Vartiainen 1996, 395-396). Lisäksi kansainvälisten markkinoiden luottamus ja välttämättömien investointien rahoittamiseksi hankittu kansainvälisen valuuttarahasto IMF:n laina rajoittivat mahdollisuuksia ajaa sosialisointitoimia (Outinen 2015, 57-58).

Jyväskylän puoluekokouksen linjaukset ja Miettusen ns. hätätilahallituksen ajama linja ovat myöhemmässä keskustelussa asettuneet viimeisiksi "vanhan tavan" mukaisiksi tavoiksi tehdä politiikkaa (Vesikansa 2016, 171-178, 230-232). Ratkaisuja tehtiin yleisluontoisista ohjelmajulistuksista ja yhtä yleisellä tasolla liikkuneista kompromisseista lähtien tapauskohtaisina *ad hoc* -ratkaisuina enemmän poliittisiin ja puolueintressiin perustuviin tarpeisiin kuin pitkäjänteisempään ajatteluun tai taloudelliseen tutkimukseen perustuen (Esim. Sorsa 2003, 360-420). Vuosi 1977 ja Korpilammen kokous asettuvat suomalaisen poliittisen historian kaanonissa siirtymiseksi eturyhmien välisestä intressipolitiikasta

pitkäjänteisemmän konsensuspolitiikan aikaan. Pitkäaikainen valtiovarainministeriön sosiaalidemokraattinen virkamies Raimo Sailas puhuu suorastaan siirtymisestä “täydestä kaaoksesta” kohti “rationaalista päätöksentekoa” (Raimo Sailaksen haastattelu, 1.2.2016). Kaoottisen vaikutelman neuvotteluprosesseista, päätöksenteosta sekä puolueiden talouspoliittisista näkemyksistä ja tavoitteista 1970-luvun puolessavälissä antaa myös Sorsa muistelmissaan (Sorsa 2003, 373-375).

Rationaalisuudella Sailas tarkoittaa käytännössä sitä, että johtavat puolueet sekä työmarkkinajärjestöt hyväksyivät yhteisen yleisnäkemyksen talouden reunaehdoista ja politiikan liikkumavarasta (ks. esim. Vesikansa 2016). Sensoreiksi tai vartijoiksi tälle näkemykselle asetettiin virkamiehistö, erityisesti Valtiovarainministeriön talouspoliittisen virkamiehistön eliitti. Tämä linjaus loi poliittiseen päätöksentekoon ennustettavuutta ja vakautta sekä mahdollisuuden toteuttaa vaali- ja hallituskaudet ylittäviä poliittisia linjanvetoja. 1980-luvulla SDP:n eliitin vuonna 1977 ennen Korpilammen kokousta hyväksymä ns. Bad Sillanpään talouspoliittinen konsensus ja Ranskan sosialistipresidentti Mitterandin keynesiläisen elvytysohjelman päättyminen fiaskoon saattoivat puolueen omaksumaan pysyvästi linjan, jossa inflaation hillintää priorisoitiin talouspolitiikan tavoitteena työttömyyden ehkäisyn kustannuksella (Outinen 2015, 146-148). Talouden ohjailun sijaan ainoaksi kestäväksi tavaksi parantaa työllisyyttä alettiin katsoa markkinoiden toimintaan sopeutuminen: palkkamalti, investointeja tukeva vakaa valuuttakurssi ja alhainen inflaatio (ibid., 78). Julkisen vallan muista tehtävistä korostuivat erityisesti koulutusjärjestelmän korkeatasoisuus ja aktivoivat työvoimapolitiittiset toimenpiteet, joilla ohjattaisiin työntekijät työn luo tai koulutettaisiin näitä vastaamaan työnantajien tarpeita (ibid., 127-129).

Suomi ei ollut koskaan omaksunut vastasyklistä suhdannepolitiikkaa, jolla muut Länsi-Euroopan maat hillitsivät työttömyyden kasvua laskusuhdanteissa. Suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisprosessi eteni pikemminkin myötäsyklistesti siten, että nousukaudella laajennettiin ja parannettiin julkista palvelulupausta, luotiin uusia tulonsiirtomuotoja ja korotettiin entisten tasoja (Pekkarinen & Vartiainen 1996, 158-161). Laskusuhdanteissa sitten pysäytettiin reformien tekeminen ja enintään aikaistettiin joitakin julkisia investointeja ja järjestettiin työttömyystöitä (Outinen 2015, 86-87, 102-105). Ennen suurta lamaa laskusuhdanteet käytännössä tarkoittivat vain hitaampaa talouskasvua, joten tarvetta suoranaيسille leikkauksille ei juurikaan ollut, vaan ainoastaan julkisen sektorin

laajentamista piti hidastaa. Suomen harjoittama politiikka oli kuitenkin jyrkän ristiriitaista keynesiläisten oppien kanssa: kun valtiontalous ei joutanut, niin käytännössä työvoima jousti. SDP:ssä keynesiläisyydestä poikkeaminen perusteltiin usein edellisten porvarihallitusten (esim. Miettusen III hallitus 1976-1977) noususuhdanteissa harjoittamalla myötäsyklisellä politiikalla, jonka katsottiin syöneen jakovaran (Outinen 2015, 84).

1980-luvulla kiihtyvä tuotantoautomaatio ja kaupan vapautumista seurannut työvoimavaltaisen teollisuuden (esim. tekstiiliteollisuus) siirtyminen halvempien tuotantokustannusten maihin nosti SDP:ssä laajaa keskustelua työllisyyden tulevaisuudesta. Vaihtoehtoina yksityisen sektorin työllisyyden heikkenemiselle esitettiin sekä työajan lyhennyksiä ilman palkanalennuksia, hyvinvointivaltion lisäekspansiota ja työpaikkojen luomista julkiselle sektorille palveluvelvoitteita kehittämällä sekä kansalaispalkkaan siirtymistä. (Outinen 2015, 99, 160-164, 176-181.) Ajatus kansalaispalkasta nousi esiin sitä kautta, että mikäli hyväksyttäisiin julkisen sektorin rooli viime sijaisena työllistäjänä riippumatta työn tarpeesta, olisiko työ velvoitteena vastineeksi palkalle mielekäs. Kansalaispalkka oli suosittu ajatus punavihreiden keskuudessa, mutta siihen suhtautuivat kriittisemmin ay-liikkeen sosiaalidemokraatit, joille keskeinen periaate oli veroja maksavan työväestön etujen valvominen menokurin ja veroasteen hillinnän kautta. Toinen vastahankaan asettunut ryhmä oli vanhemman polven tannerilainen, luterilaista työetiikkaa vaalinut osa puolue-eliittiä, jolle ajatus vastikkeettomasti jaettavasta rahasta oli moraalisesti vastenmielinen. (Outinen, 2015, 176-181.)

Tässä voidaan nähdä syntyneen ensimmäinen merkittävä työelämän murrokseen liittyvä debatti siitä, onko työn määritelmällinen sisältö palkkatyösuhteen marxilaisittain määritettyä työpanoksen vaihtamista taloudelliseen korvaukseen vai luterilais-stahanovilaisen ihanteen mukainen "ihmisen ihmisenä" tuottava rituaalinen velvollisuus. Samalla tehtiin rajankäyntiä sen suhteen, millainen inhimillinen toiminta ylipäättään on määriteltävissä "työksi" ja tulisiko inhimillisen elämän rakentua työskentelyn ympärille. 1980-luvulla toteutettiin osittain SDP:n nuorten yhteiskuntatakuun pohjalta kehitelty kokeilu takuutyöstä, jonka ajatus lähti liikkeelle ensisijaisesti nuorille tarjottavasta taatusta pääsystä joko koulutuksen tai työn piiriin. Järjestelmään kuului olennaisena osana yksityisille työnantajille maksettava palkkatuki, joka kattoi aluksi puolet työnantajan kuluista ja pieneni neljännekseen työsuhteen pitkittyessä (Outinen 2015, 154-155.)

Työtakuu oli SDP:n kannalta ongelmallinen: sen tiedostettiin olevan hyvin kallis ja auttavan heikosti työttömien työllistymistä avoimelle sektorille. Samaan aikaan se oli kuitenkin hyvin edullinen työttömien itsensä kannalta ja erityisesti SMP tuki ponnekkaasti sen mahdollisimman laajaa soveltamista. (Outinen 2015, 155-157, 210-211, 242.)

Huolimatta työn vähenemiseen liittyvistä peloista ja työttömien määrän jämähtämisestä yli 200 000:een SDP:n keskeisin työllisyyspoliittinen huoli 1980-luvulla oli puute osaavasta työvoimasta. Työttömyys nähtiin myös seuraukseksi rakenteellisesta ongelmasta, eli tarjolla olevan työvoiman heikosta vastaavuudesta työmarkkinoiden kysyntään. Tämän vuoksi koulutus ja aktivoiva työvoimapolitiikka nähtiin ensisijaisina keinoina ratkaista työmarkkinoiden ongelmia. (Outinen, 2015, 207-208.) Outinen toteaa, että avoinna olevien työpaikkojen määrä kuitenkin jatkuvasti alitti työttömien työnhakijoiden määrän (Outinen 2015, 174-175). Tämä on sinänsä oikea huomio, mutta jättää huomioimatta ajatuksen siitä, että soveltuvan työvoiman tarjonnan katsottiin (ja katsotaan osin edelleen) vallitsevan taloustieteellisen doktriinin mukaan synnyttävän investointeja ja kysyntää tälle työvoimalle. Lienee silti totta, ettei SDP:n johtokaan olettanut työvoimapolitiikkansa kykenevän painamaan työttömyyttä öljykriisiä edeltäneisiin lukemiin edes 1980-luvun voimakkaalla kasvukaudella. Käytännössä 1980-luvun loppuun mennessä SDP oli täysin omaksunut ajatusmallin markkinoiden määräävästä roolista taloudessa ja yhteiskunnallisen suunnittelun toissijaisuudesta. Tähän vaikutti osaltaan länsimaissa edennyt monetaristinen talouspoliittinen doktriini ja Suomen integroituminen eurooppalaiseen talousjärjestelmään ja rahamarkkinoihin, mutta selkeästi myös neuvostososialistisen leirin taloudellinen ahdinko ja vaiheittainen rapistuminen ja hajoaminen 80-luvun loppupuolella. (Outinen 2015, 227-230.)

Samaan aikaan Suomessa tapahtui kehitystä, jossa erilaisten tulojen verokohtelua muutettiin neutraalimpaan suuntaan ja veroastetta pyrittiin alentamaan (Böckerman & Kiander 2006, 155). Washingtonin konsensukseen perustunut malli ei ylipäätään jättänyt juurikaan tilaa muille julkisen vallan talouspoliittisille interventioille kuin verokilpailulle (ibid., 152). Huolimatta siitä, että retorisesti verotuksen alentamiseen, ulkomaisen omistuksen ja rahamarkkinoiden vapauttamiseen sekä matalaan inflatioon pyrkineitä politiikkatoimenpiteitä perusteltiin suotuisan liiketoimintaympäristön ja investointihalujen luomisella, käytännössä investointiaste putosi uuden poliittisen regiimin myötä 25 prosentista alle 20 prosenttiin (ibid., 155). Käytännössä kaikkien haastattelemieni

henkilöiden esittämä kohtalonyhteys investointiasteen ja työllisyyden välillä näkyi myös työttömyyslukuissa, jonka lisäksi taloudellisen toiminnan vapauttaminen aiheutti välittömän shokin, joka näkyi pankkikriisinä, lamana ja massatyöttömyytenä, jonka oikaiseminen kesti pitkään.

Lama tulkittiin kuitenkin Suomessa myös sosiaalidemokraattisten talousvaikuttajien ajattelussa kaoottisen talouden vapauttamisen aiheuttaman komplikaation sijaan lääkkeenä, jolla korjattiin avomarkkinatalouteen siirtymiseen sopimattoman ja tehottoman kansantalouden valuvikoja pakon kautta. Työttömyyden katsottiin olevan se keino, jolla korjattiin vaihtotaseen alijäämää, vähennettiin palkkojen korotusvaatimuksia ja muutettiin kansantalouden tulonjakoa pääomatulojen suuntaan. (Julkunen 2001, 69-70.) Samanlainen kehitys yhteiskunnallisessa keskustelussa sekä talous-, työllisyys- ja laajemman yhteiskuntapolitiikan suunnassa ei ollut missään määrin suomalaiskansallinen ilmiö, vaan osa laajempaa eurooppalaisissa ja muissa kehittyneemmissä markkinatalousmaissa levinnyttä trendiä jossa nivoutuivat yhteen Milton Friedmanin taloustieteelliset ajatukset, kaupan, rahoituksen ja yritystoiminnan kiihtyvä ylikansallistuminen, keynesiläisen suhdannepolitiikan törmääminen stagflaatioon sekä kommunistijohtoisten maiden suunnitelmatalousjärjestelmien yhä ilmeisemmät vaikeudet. (Julkunen 2001, 44-47.)

Tämä rajasi jonkin verran julkiselle työllisyyspolitiikalle koettuja mahdollisuuksia, mutta perusfokus 1980-luvun työllisyysajattelussa lähti vielä ensisijaisesti siitä, että työ oli yksilön henkisen hyvinvoinnin, identiteetin ja yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta keskeinen vaikuttaja ja arvo sinänsä. Samalla työttömien joukko oli edelleen "liikkeessä": nykyisen kaltaista sitkeää pitkäaikaistyöttömyyttä ei juurikaan esiintynyt, vaan työttömyys katkesi joko satunnaisesti keikka- ja tilapäistöihin tai pidempiin työsuhteisiin. (Sihto 2006, 176-178.) Yhteiskunnan kykyä rahoittaa työttömyysturvaa ja näin tarjota työttömille välitön elanto tai, kuten työttömien perheiden yhteydessä, jopa lähes samantasoinen elintaso kuin kahden hieman alle keskituloisen palkansaajan kotitaloudessa (Julkunen 2001, 178-179), ei juurikaan epäilty. Ainoa uhka sosiaalisille tulonsiirroille olisi niiden legitimitietin mureneminen, mutta tämäkään ei ollut aktiivisen työllistämispolitiikan ensisijainen syy.

Talospoliittisesti Suomessa ei tapahtunut suurta paradigmanmuutosta, vaan perinteinen kamreeritalous jatkui: 1970-luvun lopulla lanseerattu "elvytyspolitiikka" oli täysin nimensä vastaista, sillä se perustui myötäsykliseen julkisen talouden kiristämiseen ja

palkankorotusten voimakkaaseen hillintään (Pekkarinen & Vartiainen 1996, 331). Suurimmaksi muutokseksi muodostui finanssimarkkinoiden vapautus ja pyrkimys inflaatio-devalvaatio -syklin katkaisemiseen. “D-pilleri” oli kuitenkin se työkalu, jolla isoimpia suhdannekuoppia lähdettiin 70-luvun lopulla ja vielä 1980-luvullakin nujertamaan (Böckerman & Kiander 2006, 149). Vakaaseen valuuttakurssiin ja alhaiseen inflaatioon päästiin kuitenkin vasta 1990-luvulla markan kelluttamisen ja Euroopan rahaliittoon liittymisen myötä (ibid., 150, 165-166).

3.3. Pelin henki muuttuu (1990-2007)

Suomalainen työelämä pysyi talouden liberalisaatiotrendistä huolimatta perusrakenteeltaan melko muuttumattomana 1990-luvun lamaan saakka: ne, jotka olivat töissä, pääsääntöisesti olivat täysiaikaisissa ja normaalipalkkaisissa työsuhteissa. Määräaikais- ja tilapäistyösuhteet liittyivät selkeisiin sesonkeihin ja työntekijät olivat pääosin suoraan työtä teettävän tahon palveluksessa, oli se sitten yksityinen tai julkinen toimija. Alihankintaa esiintyi, mutta tällöinkin työnjohdosta vastasi yleensä alihankkijayritys. Freelancerit ja itsensätyöllistäjät olivat marginaalinen poikkeus, joita ei katsottu erityisiä työmarkkinapoliittisia muutoksia vaativaksi ryhmäksi.

Ammattiyhdistysliikkeen neuvotteluvoima oli vahva ja liitot tunnustettiin lähes julkiseen valtaan rinnastettaviksi instituutioiksi, eikä niille delegoitua päätöksentekoa tai oikeutta neuvotella koko työvoiman puolesta työnantajapuolen järjestöjen kanssa käytännössä kyseenalaistettu merkittävien poliittisten voimien toimesta. Puhuttiin suojatuista työntekijöistä (Julkunen 2008, 45) tai jopa työpaikan omistamisesta (Siltala 2007, 81). Työttömyys oli 1980-luvun loppuun saakka pääasiallisesti suhdanneluontoinen ilmiö lukuun ottamatta maaseutua ja maan syrjäisimpiä muuttotappioalueita. Julkinen valta järjesti 70-luvulle saakka työttömyystöitä ja sen jälkeen aktiivisella työvoimapolitiikalla kyettiin pitämään työttömyys nykyiseen nähden hyvin matalalla tasolla yhteiskunnan rakennemuutoksen keskellä. Työikäisen väestön siirtymistä työn perässä ja tarvittaessa uuden ammattitaidon hakemista tuettiin 500 päivän työttömyysturvan ja työvoimakoulutuksen avulla. (Sihto 2006, 176-178.)

Tästä huolimatta sosiaalidemokraatit pitivät työttömyyttä ja erityisesti sen pitkittymistä vakavana ongelmana (Outinen 2015, 138). Työmarkkinoilla matalasti koulutetun ja

alentuneesti työkykyisen työvoiman määrää vähennettiin tietoisesti työttömyyseläkkeen ja työeläkeputken säätämällä, vaikka jälkimmäinen toimenpide lisäkin tilastollista työttömyyttä (Sihto 2006, 178). Toimenpidettä perusteltiin paitsi hyötyseikoilla (kilpailun vähentäminen avustavista työtehtävistä, työvoimapoliittisten toimien kohdentaminen nuorempiin), myös inhimillisyydellä “työteiliäiksi ja rehellisiksi” katsottuja ikääntyneitä työttömiä kohtaan (Outinen 2015, 140). 1970-luvulla työttömyysaste pysyi alle neljässä prosentissa ja 80-luvullakin se nousi vain viiteen prosenttiin. Vuonna 1987 säädetty työllisyystakuu velvoitti kunnat työllistämään 12 kk työttömänä olleet ja SDP suhtautui tähän varauksellisesti, koska sen mielestä suurin osa pitkäaikaistyöttömistä ei ollut ylipäänsä työllistettävissä. (ibid., 158-159.) 1990-luku synnytti selkeästi aikaisempaa laajempaa kansanosaa pysyvämmiin koskettelevan työttömyyden muodon (ibid., 272-273).

1990-luvun aikana määräraikaisten työsuhteiden määrä lähti kasvuun ja 1960-luvulta alkanut tasainen työajan lyheneminen pysähtyi. Samalla ilmiönä lisääntyi myös palkaton ylityö. Työllisten osuus romahti lähes 15 prosenttiyksikköä, eurooppalaisittain korkeasta lähes 75 % tasosta 60 prosenttiin. Tällä oli selkeä vaikutus ay-liikkeen neuvotteluaseman heikkenemiseen, mikä selittää sitä miksi maltillisia palkkaratkaisuita ei enää tarvinnut ostaa työajan lyhennyksillä. (Böckerman & Kiander 2006, 158-160.) Julkunen katsoo hyvinvointivaltion joutuneen ideologisen hyökkäyksen kohteeksi 90-luvun ensimmäisinä vuosina ja laman alkuvuosina. Tämä hyökkäys myös kriisitunnelmissa puri: kasvanut julkinen sektori koettiin kansankin keskuudessa syylliseksi lamaan ja ihmisten huoli sosiaaliturvan perusteettomasta käytöstä kasvoi. (Julkunen 2001, 89-91.) Osittain tausta oli 1980-luvun SDP:n johtamien hallitusten vastauksessa työttömyyteen: kokonaistyövoiman kasvaessa 10 % valtionhallinnon alainen työvoima kasvoi 30 % ja kunnallissektorin peräti 193 % (Julkunen 2001, 234; Outinen 2015, 207-208).

Julkisen sektorin ekspansio-ohjelman tavoitteena oli ollut paitsi ehkäistä työttömyyttä, myös vahvistaa hyvinvointivaltion universalismia ulottamalla kunnallinen päivähoito kaikkien tuloluokkien lapsiin. 50 % kunnallissektorin työllisyyden kasvusta selittyikin tällä toimenpiteellä, eikä kansalaisten hyvinvointivaltiokritiikki suuntautunutkaan ensi sijassa käytännön palveluihin, vaan oletettuun tehottomaan “byrokratiaan”, joka söi verovaroja ja ehkäisi yhteiskunnan resurssien tehokasta käyttöä. 80-90 -lukujen taitteessa, hyvinvointivaltioekspansion huippukohdan lähentyessä ja sen pysähtyttyä voidaan hahmottaa SDP:n saapuminen tienhaaraan tai pikemminkin tasapainolaudalle perinteisen

työväenpuolueen ja hyvinvointivaltiopuolueen välimaastossa. Työväenpuolueen diskurssiin ja ajattelumaailmaan oli kuulunut tasaisen tulonjaon ohella keskeisenä osana työläisen, korostuneesti työmiehen, veromarkkojen tarkka vartiointi ja elinkeinoelämän, etenkin teollisuuden kilpailukyvyistä huolehtiminen. (Outinen 2015, 260-262.) Osaltaan julkinen työllistäminen nähtiin oikeudenmukaista tulonjakoa tukevana tekijänä, huolehdittiinhan siinä työläisten toimeentulosta poikkeustilanteissa ja toisaalta ylläpidettiin palkkatasoa lamakuopissa. Pelin henki kuitenkin alkoi muuttua veroasteen kohotessa, työvoiman eriytyessä, pysyvän työttömyyden lisääntyessä ja kaikkien tulonsaajaryhmien tasaisen elintason kohenemisen pysähtyessä. Työttömien ja julkisen sektorin työntekijöiden ei katsottu aina enää kuuluvan “meihin” vaan pikemminkin syövän “työmiehen” pöydässä. (Outinen 2015, 204, 228.)

Julkisten varojen ehtyessä ja veronkevennyspaineiden kasvaessa ajatukset vastikkeettomasta, universaalista kansalaispalkasta hyvityksenä työttömille hylättiin ja käytännössä kaikki 1990-luvun poliittiset liikkeet edellyttivät kaikilta työkykyisiltä työntekoa tai työn puuttuessa aktiivista työnhakua vastineeksi turvasta. Huolenpito ja turva ilman vastiketta oli vain työskentelemään kykenemättömien oikeus ja heidänkin ehtojaan tuen saannille ja määrälle kiristettiin. (Julkunen 2001, 227-233.) Tässä oli nähtävissä merkittävä paradigmaattinen muutos *aktiivisesta* työvoimapolitiikasta *aktivoivaan* työvoimapolitiikkaan. Aktiivisen työvoimapolitiikan työkalupakissa olivat koulutus- ja työnvälitystoimenpiteiden sekä työllistämistyön lisäksi myös työvoiman tarjonnan aktiivinen rajoittaminen mm. eläkejärjestelyin OECD:n 1960-luvun suositusten pohjalta, jotka painottivat enemmän toimeentulon turvaamista kuin täystyöllisyyden tavoittelua. Tukityöllistämisenkin merkittävä tavoite oli työttömyysturva-oikeuden säännöllinen uudistaminen. (Sihto 2006, 176-178.) Aktivoinnin retorisella tasolla kulki edelleen tärkeänä perusteluna huolenpito ihmisistä ja syrjäytymisen ehkäiseminen, mutta käytännön työkaluiksi löytyi enää lähinnä pakottaminen. Tähän ajoi käytännössä tilanteen sanelema pakko. Huolimatta resurssien tuntuvasta lisäämisestä työttömyyden hoitoon suorat tulonsiirrot söivät yhä suuremman osan budjetista ja aktivointimäärärahat oli jaettava useamman saajan kesken. (Julkunen 2001, 157-159, 249-251.)

1990-luvulla syntyi myös ensimmäistä kertaa vakava huoli hyvinvointivaltion rahoituspohjan murenemisestä. Tämä osaltaan voimisti kilpailukykyretoriikan tuloa mukaan sosiaalidemokraattiseen työpolitiikkaan ja siirtymää “työlinjalle” jossa mikä

tahansa veronmaksuun johtava työllistyminen oli toivottavaa. Valtiosihteeri Raimo Sailas, sosiaalidemokraatti johon 90-luvun leikkauspolitiikka on usein henkilöitynyt, on puolustanut harjoitettua politiikkaa nimen omaan hyvinvointivaltion puolustamisena romahdukselta. (ks. esim. Julkunen 2001, Vesikansa 2016.) 1990-luvun suurena murroksena sosiaalidemokraattisessa ideologiassa voidaan pitää siirtymistä monessa maassa ns. kolmannen tien ideologiaa, jonka aatteellisen ytimen kiteyttäjänä pidetään Anthony Giddensin vuonna 1998 ensi kerran julkaistua teosta *The Third Way: Renewal of Social Democracy* (Giddens 1999). Kolmannen tien ajattelun perustana oli luoda uusi ”suuri kompromissi”² 70- ja 80-luvulla kehitettyjen talouden ja yhteiskuntatieteen teorioiden pohjalta. Keskeisimpänä keynesiläisen suhdannepolitiikan vaikeuksien ja stagflaation synnyttämä Milton Friedmanin esittämän monetaristisen finanssipoliittinen oppi, jota noudattamalla esimerkiksi Iso-Britannia pyrki 1980-luvulla irti pysähtyneisyyden tilastaan.

Usein esitetty näkemys kolmannen tien perusluonteesta on, että siinä pyrittiin yhdistämään monetaristinen talous- ja finanssipolitiikka vasemmistolaiseen vahvaan hyvinvointivaltioon toisiaan täydentävinä rakenteina (ks. esim. Jäske 2010, 29). Ajatuksena on, että talouskasvua ja dynaamista yritystoimintaa tukeva politiikka mahdollistaa hyvinvointivaltion rahoituksen, hyvinvointivaltio tarjoaa parhaat mahdolliset puitteet talouselämälle ja menestyvälle yritystoiminnalle (ibid.). Tässä ideologisessa viitekehyksessä työlinja kirjoitettiin osaksi sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltiopolitiikan tarinaa. Siinä voidaan kuitenkin nähdä periaatteellista erkanemaa merkittävän sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion ideologin Pekka Kuusen teoksessaan *60-luvun sosiaalipolitiikka* (Kuusi 1961) hahmottelemaan työpoliittiseen suuntaviivaan, jossa voimistuva perusturva nostaisi työvoiman hintaa ja täten kannustaisi työnantajia rationalisoimaan heikosti tuottavia ja rutiininomaisia töitä automatisoimalla sekä kouluttamaan työvoimaa paremmin tuottaviin tehtäviin. Tällaisen politiikan toimivuus kuitenkin saatettiin kyseenalaistaa työttömyyden jämähtäessä pysyvästi korkeammalle tasolle ja etenkin kun työttömien ja vajaatyöllistettyjen joukkoon alkoi liittyä yhä korkeammin koulutettuja kansalaisia.

---

² Ensimmäisellä ”suurella kompromissilla” viitataan tässä yhteydessä II maailmansodan jälkeiseen ei-sosialististen teollisuusmaiden poliittiseen konsensukseen, jossa keskustaoikeisto hyväksyi työmarkkinakorporatismiin, valtion kasvaneen roolin talouden ohjaamisessa ja hyvinvointivaltioprojektin, mutta vastaavasti maltillinen vasemmisto sitoutui yksityisomistuksen, monenkeskisen talousjärjestelmän ja parlamentaarisen demokratian säilyttämiseen.

Samalla aiemmin keskustavasemmiston laajemminkin hellimä ajatus työttömyyden hoidolla työaika lyhentämällä menetti asemiaan, koska ne maat jotka olivat turvautuneet tähän keinoon (esim. Tanska), näyttivät ajautuvan muita nopeammin ja syvällisemmin umpikujaan hyvinvointivaltionsa rahoittamisen kanssa (Julkunen 2001, 280-281). Kolmannen tien politiikka onnistui tavoitteessaan vähentää työttömyyttä radikaalisti useimmissa sen mukaisia reformeja implementoineissa maissa, mutta samaan aikaan yksilöllisten työttömyysjaksojen keskimääräinen kesto pitkittyi ja työttömien keskuuteen syntyi lähes pysyvien pitkäaikaistyöttömien joukko, jolle alkoi kasautua lukuisia sosiaalisia ongelmia (ibid., 256-257).

Raimo Sailas katsoo Jarkko Vesikansan laatimassa elämäkerrassaan, että kilpailukyky ja työvoimakustannusten pitäminen kohtuullisena olivat kuitenkin oleellisia jo Kuusen ajattelussa, joka korosti työtulojen ja hyvinvointivaltion voivan kasvaa kestävästi ainoastaan tuottavuuden positiiviseen kehityksen, korkean työllisyysasteen ja vakaan valtiontalouden oloissa (Vesikansa 2016, 381-382). Elämäkerran arvioiden perusteella SDP:n sopeutuminen uuteen tilanteeseen, eli verotulojen määrän ja tuottavuuden kasvun pysähtymiseen sekä julkisen sektorin menojen paisumiseen lamaolosuhteissa ei tapahtunut kivuttomasti, mutta puolueen johto oli valmis koviinkin reformeihin (Vesikansa 2016, 386-388). Tätä tukee myös Outisen kuvaus SDP:n talouspoliittisesta analyysikeskustelusta 90-luvun laman aikana, jossa arveltiin julkisen sektorin jatkuva kasvu uhaksi julkisen talouden kestävyydelle ja hyvinvointivaltion tulevaisuudelle pitkällä aikavälillä (Outinen 2015, 251-256).

Samaan aikaan kun työttömyysluvut nousivat ja sosiaalidemokraatit huolestuivat tästä ja työpaikkojen määrästä, alkoi toinen merkittävä muutos työelämässä. Kohonneet työttömyysluvut ja etenevä rationalisaatio yhdessä työttömyysturvan supistusten ja saantiehtojen kiristysten kanssa heikensi työntekijän neuvotteluvoimaa. Samalla entistä enemmän alkoi korostua ansiotyön siirtyminen taylorilaisesti organisoidusta massojen teollisuustyöstä kohti atomisoituneempaa toimihenkilö-asiantuntijoiden työelämää. (Julkunen 2008, 84-87, 137-139.) Kaikki tämä synnytti haasteen sosiaalidemokraattiselle ihanteelle järjestäytyneestä ja kokemukseltaan yhtenäisestä työväestöstä. Osalla työväestöstä oli tapahtunut palkkojen kohoamisen, työehtojen määräytymisen henkilökohtaisen asiantuntijuuden perusteella ja autonomisen työnkuvan kautta 1980-luvulla pelätty keskiluokkaistuminen ja identifikaation siirtyminen pikemminkin porvaristoon tai yhteiskunnan menestyviin kuin työväestöön tai kakunjaossa

syrytettyihin. Samaan aikaan niiden osuus, jotka jäivät täysin työelämän ulkopuolelle tai sen marginaaleihin kasvoi huomattavasti. “Työvoimaan kuuluminen” ei ollut enää itsestään selvä premissi, josta voitiin edetä johtopäätökseen “kannatan työväenpuoluetta” ja porvarillisen puolueen äänestäminen joko etuoikeutettuun asemaan tai vahvaan ideologiseen vakaumukseen perustuva poikkeus tästä säännöstä.

Poliittisen kentän arvo- ja identiteetti- jaot ovat siirtyneet selkeästi 2000-luvun aikana muihin tekijöihin kuin työsuhteen tyyppiin (Mickelsson 2007, 359-360), kuten maakunta-suurkaupunki -jakoon, johon keskustalainen identiteettipolitiikka on erityisesti perustunut (Westinen & Kestilä-Kekkonen 2015, 97), kosmopoliittisuus-traditionalismi -akseliin, joka on Vihreiden, Perussuomalaisten sekä osin Kokoomuksen identiteettipolitiikalle keskeinen jakolinja (Ks. esim. Maakannas 2019, 20; Westinen & Kestilä-Kekkonen 2015, 98). Samalla työllisyyteen liitetyt intressit koetaan eri ammattiryhmissä ja ansiotyön ulkopuolella hyvin eri tavoin, osin jopa ristiriitaisesti.

Tässä kontekstissa herää kysymys siitä, onko työssäkävien joukkoidentifikaatioon, työllisyyteen ja työssäkävien hyvinvointiin perustuva poliittinen liike lainkaan mahdollinen 2020-luvun Suomessa, puhumattakaan myöhemmästä tulevaisuudesta? Samalla voi pohtia, missä määrin ulkoisesti määritettäviin, tayloristisen työn kysymyksiin kuten työllisyyden määrään, neuvottelusuhteisiin, laskennallisiin työtunteihin ja tuntipalkkoihin tai lomien määrääntymiseen keskittynyt työväenliike vastaa uuden työn tekijöiden kohtaamiin sisäisiin paineisiin, stressiin, piilotettuun ylityöhön tai esim. Julkusen kuvaamaan, työn subjektivisoitumisesta ja yksilön tuotteistamisesta seuraavaan “vapaaehtoiseen pakkoon” omistautua työlle? (Julkunen 2008, 121-126.) Perustulon kannatuksen nousussa näkyy myös se, että suurta joukkoa työelämän ulkopuolella tai reunoilla olevista ei enää häiritse ajatus matalapalkkatyön subventiosta, kunhan töitä kannattaisi kaikissa olosuhteissa ottaa vastaan. Sosiaalidemokraattien vanha argumentti perustuloa vastaan ei siis välttämättä enää uppoa keskeiseen äänestäjäryhmään, josta on tullut otollista maaperää esimerkiksi Vihreille.

3.4. Kolmas tie umpikujassa (2008-2015)

Kolmannen tien sosiaalidemokratian kriisi alkoi ideologisesti vuoden 2008 talouskriisistä, vaikka Suomessa SDP:n kannatus oli kääntynyt laskuun jo ennen tätä. Ideologiselle umpikujalle keskeistä oli euromaiden osalta se, että alhaisesta yleisestä korkotasosta ja matalasta inflaatiosta huolimatta talouskasvu hyytyi ja finanssisektorille syntyi vakava kriisi. Useimmat hallitukset, puoluekannasta riippumatta, toteuttivat lamaan vastineeksi kolmannelle tielle tyypillistä politiikkaa: keskiluokalle kohdennetut veronkevennykset, työmarkkinajoustoja lisänneet toimet, tiukka budjettikuri sekä investointeja ja töissäkäyntiä tukevat vero- ja rakennemuutokset eivät saaneet taloutta kasvu-uralle eivätkä kyenneet estämään työllisyystilanteen heikkenemistä (Tervala 2012). Tämän politiikan epäonnistuminen voimisti sekä jyrkkää talousliberalismia keskustaoikeistossa että radikaalin vasemmiston ja äärioikeiston kannatusta, mikä vei pohjaa valtapuolueiden keskinäiseltä poliittiselta konsensukselta ja murensi erityisesti keskustavasemmiston kannatusta. Suomessa tämä näkyi erityisesti vanhaan omaan valuuttaan ja devalvaatiosykleihin perustuneen talouspolitiikan perään haikailevan Perussuomalaisten nousuna ja siinä, ettei SDP hyötynyt lamakautta hoitaneen porvarihallituksen heikentyneestä kansansuosioista vuoden 2011 eduskuntavaaleissa.

Työttömyyden kasvu oli hitaampaa 2008 alkaneessa taantumassa kuin 1990-luvun lamassa (Freystätter & Mattila 2011, 30-31), mutta taantumien keston pitkittyminen on synnyttänyt yhä pidemmistä työttömyysjaksoista kärsivän väestöosan (Aho & Mäkiäho 2016, 11). On jopa enenevissä määrin ihmisiä, jotka ovat viettäneet käytännössä koko aikuisikänsä työelämän ulkopuolella (ibid.). Lama kuitenkin pitkittyi kahdeksanvuotiseksi ja työttömyys kohosi pikkuhiljaa. Vuoden 2014 lopulla alettiin puhua jo puolesta miljoonasta työttömästä, kun mukaan laskettiin opintoihin tai kotivanhemmuuteen "paenneet" piilotyöttömät³. Näyttää siis siltä, että 1990-luvun lopulla kolmannen tien myötä syntynyt visio vaikeuksien kautta voittoon etenevästä, supistetusta ja tehostetusta, mutta peruslupauksensa säilyttäneestä hyvinvointivaltiosta on murtunut. Kolmannen tien maalaamassa tulevaisuuskuvassa yksilöt saivat vastineeksi laajemmasta henkilökohtaisesta vastuustaan

---

³ Työttömyystilanteesta ja erityisesti piilotyöttömyydestä tilastokeskuksen sivuilla: <http://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2014/piilotyottomia-ja-alityollisia/> (viitattu 31.7.2019)

laajempaa vapautta, laveampia uranäkymiä, näköalan henkilökohtaiseen vaurastumiseen sekä erilaisia koulutukseen ja perheen perustamiseen liittyviä turvallisuudentunnetta kohentaneita porkkanoita. (Lavelle 2008.)

Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista tarkastella, miten kolmannen tien perintö koetaan SDP:n tulevaisuusvision kannalta ja millaisia työllisyys- ja elinkeinopolitiikan toimintalinjoja koetaan tarpeellisiksi yhdistämään suotuisan kannatuskehityksen edistäminen ja todellisten taloudellisten haasteiden edistäminen, sekä se miten työn katsotaan liittyvän näiden tavoitteiden ympärille muotoutuvaan poliittiseen linjaan. Kalevi Sorsa -säätiön projektitutkija Antti Alaja ja SDP:n keskeinen taustavaikuttaja Esa Suominen, joka myöhemmin nostettiin valtiovarainministeri Antti Rinteen valtiosihteeriksi julkaisivat 2013 pamfletin *Taloutta Työväelle - Markkinaliberalismin myyttejä murtamassa* (Alaja & Suominen 2013). Pamfletissa kirjoittajat hyökkäävät jyrkästi monetaristista talousoppia, myötäsyklistä talouspolitiikkaa ja kolmannen tien "talouskasvun fasilitointiin" perustuvaa talousoppia vastaan. Kirjoittajat vaativat työttömyyden hoitoa *funktionaalisella rahoituksella* keskuspankin kautta, kulutuskysyntää lisäämällä ja luomalla *palkkavetoista kasvua*. (Alaja & Suominen 2013, 116-117, 158-159.)

Kirjoittajien avoimesti kirjoitettu linja kritisoi sosiaalidemokraattisen liittokansleri Gerhard Schröderin lanseeraamaa kolmannen tien ajatusten mukaista *Agenda 2010* -strategiaa ja syyttää sitä sekä työelämän huonontumisesta Saksassa että euroalueen rakenteellisten ongelmien syventämisestä (Alaja & Suominen 2013, 168). Tilalle tarjotaan täystyöllisyyspolitiikkaa ja vientivetoisen kasvun strategian hylkäämistä julkisen sektorin investointien ja julkisen työllistämisen tieltä (ibid., 170-174). Alajan ja Suomisen linja kuulostaa osittain paluulta vanhaan, osittain oirehtimiselta sen edessä, ettei kolmannen tien politiikka täyttänyt lupausaan yleisen hyvinvoinnin lisääntymisestä, talouskasvusta ja työllisyysasteen noususta kestäväälle tasolle (Alaja & Suominen 2013, 82-8). Julkinen investointirahoitus tarjoaisi nuorten sosiaalidemokraattien ajattelussa vastavoiman heilahtelevalle markkinarahoitukselle ja mahdollistaisi investointiasteen nostamisen tasolle jossa se tukisi työllisyyttä (ibid., 127).

4. Mitä työlle on tapahtumassa?

Työn osalta tutkimukseni teoreettinen viitekehys nousee työelämän ja työn muuttumista koskevasta tutkimuksesta, kuten Jeremy Rifkinin *Työn lopusta* (Rifkin 1996), Juha Siltalan *Työelämän huonontumisen lyhyestä historiasta* ja Raija Julkusen teoksista *Suunnanmuutos* (Julkunen 2001) ja *Uuden työn paradoksit* (Julkunen 2008). 1990-luvun aikana julkisessa sektorissa ja poliittisen hallinnan ideologian muutosten tarkastelussa *Suunnanmuutos* on keskeisin teos. Siltala ja *Uuden työn paradoksit* toimivat ensisijassa sen selittäjinä, mitä 1990 -luvulla ja sitä ennen valituista politiikkalinjoista ja niihin vaikuttaneista laajemmista trendeistä seurasi työelämän kannalta ja millaisia kipupisteitä se aiheutti sosiaalidemokraattien työpolitiikkaan ja työ-suhteeseen. Merja Jutilan havainnot väitöskirjassaan (Jutila 2011) vahvistavat *Suunnanmuutoksessa* kuvattua ilmiötä, että uusliberalistinen puhunta työstä, tuloeroista ja julkisen vallan tehtävistä otti vallan Suomen julkisen poliittisen keskustelun lisäksi myös SDP:n sisäisessä analyysissä nimenomaan 1990-luvulla.

Tässä tutkimuksessa Julkusen teos valikoitui selkeästi analyysiani tukevaksi keihäänkärjeksi ja Siltalan laaja yleisesitys sen esittämiä näkemyksiä tukevaksi teokseksi. Tuen tätä ensisijaisesti työmarkkinakehitykseen perustuvaa analyysia Juho Saaren toimittamalla, taloustieteellisemmällä tarkastelulla samalta ajanjaksolta (Saari et al. 2006). Suosin tässä kohtaa kohtuullista määrää laajempia, tarkasteluajanjaksoltaan kohtuullisen pitkiä ja sisäisesti yhtenäisiä yleisteoksia yksittäisten ja usein hajanaisempaa tarkastelukulmaa tarjonneita artikkeleita samaan aihepiiriin. Toistuvana teemana on sosiaalidemokraattitaustaisten, voittopuolisesti talousasiantuntijoina profiloituneiden virkamiesten ja tutkijoiden siteeraaminen etenkin *Suunnanmuutoksessa*: mainituksi tulevat ajan vaikuttajista ainakin Raimo Sailas, Jukka Pekkarinen, Jaakko Kiander ja Juhana Vartiainen. Kolmen viimeksimainitun julkaisutoiminta oli 1990-luvulla erittäin aktiivista ja käsitteli hyvinvointivaltion ja työllisyyden murrosta sekä Suomessa että etenkin Kianderin osalta myös eurooppalaisissa verrokkimaissa.

Laajempänä viitekehystenä työn sisällölliselle muutokselle näyttäytyi muutos *tayloristisesti* tai *fordilaisesti* organisoidusta työstä uusiin työn muotoihin. Taylorismilla viitataan Fredrick Taylorin (1856-1915) 1911 julkaisemassaan teoksessa *The Principles of Scientific Management* (Taylor 1967) esittelemään “tieteelliseen liikkeenjohdon teoriaan”, jota

pidetään yleisesti perustana teollisen ajan työlle ja koko yhteiskunnan organisoinnille (Rifkin 1996, 69). Taylorismin ajatuksena on vahvistaa kontrollia työsuorituksesta, välineinään työtehtävien osittaminen ja standardisointi, suunnittelun ja tuotannon erottaminen toisistaan sekä työsuorituksen valvonnan tehostaminen. Fordismi on tiiviisti kytköksissä Taylorismiin saman ajattelun jatkeena, rinnakkaisilmiönä ja sovellutuksena laajempaan yhteiskunnalliseen viitekehykseen.

4.1. Työn loppu

Amerikkalainen talous- ja yhteiskuntateoreetikko sekä aktiivinen poleeminen keskustelija Jeremy Rifkin julkaisi 1995 teoksen *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*, joka seuraavana vuonna käännettiin myös suomeksi nimellä *Työn Loppu* (Rifkin 1996). Teoksessa Rifkin argumentoi, että perinteinen, erityisesti yksityisen sektorin palkkatyö on universaalina ilmiönä tulossa tiensä päähän (ibid., 21) ja jatkossa (ainakin kokoaikainen) ansiotyö avoimilla ns. työmarkkinoilla tulee olemaan korkeakoulutettujen asiantuntijoiden etuoikeus (ibid., 180). Ratkaisuksi Rifkin esittää kolmannen sektorin kansalaisjärjestöiden vahvistamista (ibid., 246), erilaisia perustulon/kansalaispalkan (ibid. 255-256) ja työssäkäyville yleishyödyllisestä työstä verovähennysoikeuden muodossa maksettavan varjopalkan (negatiivinen tulovero!) kaltaisia rakenteita (ibid. 253), sekä työn käsitteen määrittämistä uudelleen *yhteiskunnallisesti palkittavan toiminnan* suuntaan (ibid., 284). Rifkin näkee, että kansalaisyhteiskunnan piirissä tapahtuu jo tällä hetkellä paljon tunnustamatonta ja tunnistamatonta työtä, joka hyödyttää koko yhteiskuntaa (ibid. 242-243).

Ajatusmalli kolmannesta teollisesta vallankumouksesta (Rifkin 1996, 75), joka poistaa aiemmin hävinneiden alkutuotannon ja teollisen jalostamisen työpaikkojen lisäksi myös merkittävän osan palvelualojen, hallinnon ja jopa asiantuntijatasoisten tehtävistä haastaa konventionaalisen talous- ja työmarkkinapoliittisen ajattelumallin, jossa teknologinen kehitys nähdään pääasiallisesti työllisyyden kannalta positiivisena ilmiönä. Toisaalta voi pohtia sitä, millaisia ja kuinka yllättäviä ammatteja kuluneiden 25 vuoden aikana tietotekniikka on mahdollistanut rajallisten asiantuntijatehtävien lisäksi, joita Rifkin visioi. On vaikea ennakoida sitä, millaisen työnteon mahdollisuuksia teknologinen muutos mahdollistaa, sillä käsitys mahdollisen rajoista määrittyy aina nykyhetkestä ja historiallisesta tarkastelusta käsin: 1995 oli mahdotonta ennustaa internetin johtavan

Youtubeen ja siten ennakoida nykyistä ”tubettajan” ammattia tai sen 90-luvun tietotekniikan parissa tehdystä ansiotyöstä eroavaa ansainnan logiikkaa (mainostulot, sponsorit, erilainen kaupallinen yhteistyö ja viestintä).

Rifkinin väitteet iskevät perinteistä työväenliikettä lujaa sekä ammattiliittojen että poliittisten liikkeiden osalta. Kielellinen kuvasto maalaa ahdinkoa juuri samaan väestöryhmään, jonka puolustamisella ja glorifioinnilla työväenliike on rakentanut omaa kertomustaan: sinikaulustyö korvataan koneilla, haalarit laitetaan naukaan, suorittava työ lakkaa olemasta. Rifkin myös syyttää erityisesti ammattiliittoja automatisaation uhkan vähättelystä ja uusien tietotyöpaikkojen syntymisen yliarvioinnista (Rifkin 1996, 38). Siinä missä perinteinen ratkaisu ja myös Rifkinin esittelemän amerikkalaisen ay-liikkeen valitsema strategia on vastata teknologian kehitykseen koulutuksella ja vaatia työnantajilta ja yhteiskunnalta tukea osaamisen kehittämiseen, Rifkinin mielestä ammattiyhdistysten olisi pitänyt pyrkiä pikemminkin työajan lyhennyksiin ja pitää kiinni oikeudesta määritellä käyttöön tulevat tuotantomenetelmät (Rifkin 1996, 73). Rifkinin teoksessa kuvataan automatisaation myötä esikaupunkeihin siirtyviä teollisuuslaitoksia, mutta syyksi annetaan vain tavoite saada tuotanto takaisin johdon kontrolliin. 70-luvulta alkaneen kansainvälisen kaupan vapautumiseen liittynyt kilpailupaineen lisääntyminen ja aikakauden muut ilmiöt jätetään mainitsematta: herääminen teollisuuden lähiympäristöä koskevaan saastumiseen ja pyrkimys siirtymään kohti yksityisautoiluun perustuvaa yhteiskuntaa.

Esimerkiksi Yhdysvalloissa järjestäytymisaste oli jo 1970-luvulla alempi kuin Suomessa nykyään, lisäksi järjestäytymisen asteessa ja työlainsäädännössä oli samaan sisämarkkina-alueeseen kuuluvien osavaltioiden kesken merkittäviä eroja (ks. esim. Mayer 2004, 22). Lisäksi on huomioitava Rifkinin argumentin kansalliset aspektit: 300 miljoonan asukkaan Yhdysvallat on vain hieman Euroopan unionia pienempi sisämarkkina-alueena. Yhdysvaltojen kyky itsenäiseen politiikkaan esimerkiksi tuonti- ja työaikasääntelyn kautta tai työaikoja ja minimipalkkoja rukkaamalla on täysin toisenlainen kuin 5-6 miljoonan asukkaan pienvaltiolla, joka on täysin tuontiriippuvainen useiden kulutushyödykkeiden suhteen. Samalla Suomi on myös huomattavasti riippuvaisempi vientikilpailukyvystään avoimilla markkinoilla. Jukka Pekkarinen ja Juhana Vartiainen kuvaavat Suomen ulkomaankauppariippuvaisen talouden rakenteita sekä niiden muutosta 1980-luvulla vapautuneiden rahoitusmarkkinoiden aikakaudella varsin oivaltavasti Rifkinin kanssa samoihin aikoihin julkaistussa teoksessaan (Pekkarinen & Vartiainen 1996, 357-397).

Työajan lyhennyksiin, tuntipalkkojen nostoon ja ylityökorvausten korottamiseen perustuva strategia on kuitenkin vain osaratkaisu Rifkinille. Toinen puoli ratkaisua on lisätä kolmannen sektorin osuutta työllistäjänä ja tarjota ihmisille palkkatyöstä riippumattomia tuloja. Tätä Rifkin haluaisi edistää ottamalla käyttöön “varjopalkan”, kansalaispalkan ja perustulon kaltaisia sosiaalisia innovaatioita. (Rifkin 1996, 253-257.) Rifkinin perusajatus on, että kannustamalla täyttä työviikkoa tai ylityötä tekeviä vaihtamaan osa työtunneistaan vapaaehtoistyöksi ja lisäämällä kokopäivätyön ulkopuolella olevien mahdollisuuksia saada tuloja kouluttautumisesta tai vapaaehtoistyöstä työtä riittäisi paremmin kaikille ja tuntipalkat voisivat nousta myös vähemmän koulutusta vaativissa tehtävissä (Rifkin 1996, 229-234). Tavoitteena on siis edelleen taata *jonkin verran* ansiotyötä mahdollisimman monelle ja toisaalta laajentaa *tuloja tuottavan työn* kategoriaa uusille aloille.

Rifkinin tavoiteyhteiskunnassa tulot ja työnteko katsotaan edelleen yhteenkytkeytyneiksi, vaikka työn määrä vähenisikin ja pääomatulojen (tai vanhakielisemmin, korkotulojen) osuus kokonaistuloista kasvaisikin huomattavasti (Rifkin 1996, 283-284). Huolimatta muista, varsin radikaaleistakin politiikkasuosituksistaan Rifkin jättää pois yhden tavan tasata kasvavan tuottavuuden tuottamaa vaurautta, joka kasautuu omistajille: sosialisoinnit ja tuotantovälineiden yhteisomistuksen. Mielenkiintoista on myös havaita, että kun Rifkin puhuu työn lopusta, niin on varsin selvää, että hän puhuu pikemminkin palkanmaksun loppumisesta: yhteiskuntaan kun jää edelleen paljon tehtäviä, joiden hoitamiseen tarvitaan ihmistyövoimaa ja joita ei voi korvata automaateilla. Ongelma on pikemminkin siinä, kuka näistä maksaisi ja mistä saada tulot, joilla rahoittaa työn teettäminen. Tässä palataan työn määritelmään välineellisenä toimintana, joka takaa ihmiselle elannon. Osittain voisi jopa sanoa, että nämä uudet, kolmannen sektorin toiminnoiksi Rifkinin ajattelussa asettuvat tehtävät ovat niitä uusia työpaikkoja, jotka digitalisaatio- ja automatisaatiokehitys luovat perinteisen prosessi- tai palvelutyön tilalle. Vapauttaessaan ihmiset tuotannollisista ja uusintavista rutiinitöistä koneet mahdollistavat muuhun toimintaan keskittymisen, esimerkiksi arendtilaiseen itsensä kehittämiseen *Vita Activan* hengessä (Arendt 2002).

Arendtin kuvaamat toiminnan muodot eivät vain ole perinteisiä “työtehtäviä”, vaikka niistä maksettaisiinkin aika- tai suoritusperustaista korvausta koska ne ovat kytkeytyneet irti suorasta taloudellisesta kierrosta eikä niihin käytetyn työpanoksen arvoa voida välttämättä eristää yksityisesti vaihdettavaksi hyödykkeeksi, jolloin tälle työpanokselle määräytyisi arvo

julkisilla markkinoilla. Rifkin käyttää uudesta taloudesta nimitystä “sosiaalitalous” (Rifkin 1996, 269-271), josta voisi todeta, että sen tarjoamat toiminnot ovat suurimmalta osin joko julkishyödykkeitä tai sellaisia yksityishyödykkeitä, joiden tuottaminen olisi edullista yleishyödyllisen toimijan taholta (esim. päihdekuntoutusta, kotiapua, vapaa-ajantoimintaa, liikuntapalveluita vähävaraisille).

Teknologisen työttömyyden kysymys nousee edelleen esiin aika ajoin. Sitä vastaan on kuitenkin argumentoitu huomauttamalla aiempien teknologisten murroskausien aiheuttaneen työttömyysaaltoja ilman pysyvää massatyöttömyyttä. Tähän liittyy prekarisaation käsite, jolla tarkoitetaan monia työn murroksen synnyttämiä työn muotoja. Lyhyesti määritellen *prekaaria* on kaikki sellainen palkkatyö, joka eivät ole pysyvää, turvattua ja selkeiden ehtojen piirissä. Se voi olla myös esimerkiksi yrittäjyyttä tilanteessa, josta puuttuu yrittäjän vapaus mutta toisaalta palkkatyöntekijän oikeudet (ks. esim. Jakonen, 2017). Prekarisoitumisväitteisiin on vastattu esimerkiksi tarjoamalla tilastoja, joiden mukaan vakinainen työsuhde on edelleen ylivoimaisesti dominoiva työnteon tapa, mikä sinänsä näyttääkin pitävän paikkansa⁴.

4.1.1. Työn loppu ja Suomi

Suomessa keskustelua työn lopusta on käyty rifkiniläisessä viitekehyksessä 90-luvulta lähtien, kun tämänkin tutkimuksen lähdeoksena ollut *Työn loppu* -teos julkaistiin, vieläpä osuvasti demaripresidentti Martti Ahtisaaren saatesanoilla. Välissä keskustelu siirtyi eläkepommin takana vaanivaan työvoimapulaan, mutta työn loppu nousi 2010-luvun alussa uudelleen tapetille, kun suuret ikäluokat alkoivat jo olla pitkälti eläkkeellä, mutta työttömyys pysyi edelleen korkealla tasolla. Samalla kiinnitettiin huomiota mm. siihen, että matalalla koulutusasteella saavutettavissa olevien työpaikkojen saatavuus oli radikaalisti pienentynyt, minkä seurauksena kasvavan joukon jääminen kokonaan avointen työmarkkinoiden ja ansiotyön ulkopuolelle herätti huolta. Näistä näköalattomista pitkäaikaistyöttömistä puhuttiin pääasiassa syrjäytyneinä. Työn loppu- ja työvoimapulakeskusteluiden rinnalla käytiin keskustelua *prekarisaatiosta*, eli eri tavoin

---

⁴ Työvoimatutkimus 3/2016, liitetaulukko 13: http://www.stat.fi/til/tyti/2016/03/tyti_2016_03_2016-04-26_tau_013.fi.html

epävarman, pirstaleisen ja suhteessa aiempiin ansiotyön muotoihin *epätyypillisen* työn lisääntymisestä (Ks. Jakonen 2017).

Skeptistä linjaa teknologiseen työttömyyteen pysyvänä ilmiönä keskustelussa edustaa vielä VATT:n vuonna 2000 julkaistu raportti *Globalisaatio ja työn loppu? Talous ja työllisyys vuoteen 2030* (Ilmakunnas et al. 2000) on kahden julkisesti sosiaalidemokraattisen aatemaailman omaavan Seija Ilmakunnaksen ja Jaakko Kianderin, sekä sitoutumattomien Antti Romppasen ja Pekka Parkkisen yhdessä kirjoittama arvio suomalaisen työn tulevaisuusnäkyistä kolmellekymmenelle vuodelle. Se edustaa melko ortodoksista suomalaisen talous- ja työllisyyspoliittisen linjan mukaista ajattelua, jonka sosiaalidemokraatit ovat pitkälti omaksuneet. Kirjoittajat esittävät, suoraan Rifkiniin viittaamatta, että itse asiassa kolmannes työn tuottavuuden kasvusta 1900-luvun aikana on itse asiassa käytetty työajan lyhennyksiin, joita Rifkin esitti yhdeksi ratkaisuksi teknologiseen työttömyyteen. Lisäksi työllisyys ei kirjoittajien mukaan ole 90-luvun alun lamaan lukuun ottamatta suuremmin kärsinyt, eikä se silloinkaan johtunut tuottavuutta parantavista toimista. (Ilmakunnas et al. 2000, 10.) Yhtä lailla kirjoittajat torjuvat näkemyksen siitä, että tuottavuuskehitys synnyttäisi työttömyyttä; historiallisiin esimerkkeihin viitaten esitetään työttömyyden olleen alhaisimmillaan suurimpien tuottavuuden kohentumisten yhteydessä. Samaan aikaan todetaan heikon tuottavuuskehityksen korreloineen työttömyystilanteen heikkenemisen kanssa (1930-luvun lama, 1970-luvun öljykriisi). Aiheuttajaa samanaikaiselle vaihtelulle kirjoittajat hakevat investointiasteen vaihteluista. (Ilmakunnas et al. 2000, 11.)

Raportti kykenee osoittamaan tilastoaineistoon vedoten, ettei teknologinen kehitys ollut ainakaan julkaisuhetkeen mennessä aiheuttanut trendinomaista työttömyyden kasvua ja että 1970-luvun jälkeen kasvaneet työttömyysasteet liittyvät pikemminkin alhaisiin talouskasvuprosentteihin kuin tuottavuuden nousuun, mitä ei juurikaan ollut tapahtunut (Ilmakunnas et al. 2000, 12). Itse asiassa argumentoidaan, että merkittävimmät sotienjälkeiset teknologiset murrokset olivat jo tapahtuneet ennen merkittävää työttömyyden lisääntymistä. Heikon tuottavuuskehityksen ohella työttömyyden katsotaan olleen seurausta vajavaisesta talouskasvusta. Argumentti oli relevantti 1990-luvulla, jolloin työllisyys parani kohisten. Raportissa suhtaudutaankin optimistisesti kykyyn palata täystyöllisyyteen palvelusektorin avulla. (Ilmakunnas et al. 2000, 18.) Arviot etenkin siitä, ettei palvelutyö voisi vuoteen 2030 mennessä merkittävästi korvautua teknologian

saavutusten kautta on selkeästi vanhentunut verkkopalveluiden räjähdysmäisen kasvun ja automaattikassojen myötä.

Työllisyystilanteen paraneminen joka tapauksessa pysähtyi ennen talouskasvun loppumista eikä työllisyysaste koskaan saavuttanut lamaa edeltäviä lukemia, minkä Siltalakin toteaa teoksessaan (Siltala 2007, 299). Itse asiassa sosiaalidemokraatit pitivät 1980-luvulla lamaa edeltäneitäkin työttömyyslukemia vaarallisina ja liian korkeina (Outinen 2015, 151). Itse raportissakin paljastuu eräs asia, joka paljastaa jopa tämän optimistisen näkökulman sisäisen problematiikan: teollisuustyön uskotaan korvautuvan entistä enemmän palvelutyöllä ja työllisyyden kohentuvan osa-aikatyön lisääntymistä seuraavan työajan lyhenemisen kautta (Ilmakunnas et al. 2000, 28). Jos jätetään pois laskuista se, ettei näin ole käynyt⁵, niin esimerkiksi 20 h/vko -työsuhdetta ei voida pitää yhteismitallisena 40 h/vko -työsuhteen kanssa, etenkin kun matalan jalostusarvon työllisyyden kasvun kautta palkkatulojen osuus kokonaistuloista on yleensä vähenevä. Jos tehtävien työtuntien määrä vähenee ja palkkatulojen osuus laskee, niin kyseessä on selkeästi juuri sellainen työn loppu-kehitys, jota Rifkin teoksessaan kuvaa.

Toinen tekijä on työikäisen väestön määrän väheneminen, joka helpottaa töiden katoamisen aiheuttamaa kitkaa yhteiskunnassa. Toisaalta jää vielä nähtäväksi, kuinka paljon maahanmuutto tulee 2020-luvun aikana ja siitä eteenpäin muuttamaan ikärakenteen kehitystä. Suomessa tunnustetun koulutuksen puute, kielitaito, kulttuurierot ja ennakkoluulot ovat ainakin toistaiseksi myös lisänneet etenkin humanitäärisen maahanmuuttajaväestön vaikeuksia työllistyä palveluvaltaisille ja usein korkeakoulutusta vaativille työmarkkinoille. Rifkinin esityksiin puututaan erityisesti kolmannen sektorin laajentamisen osalta huomauttamalla, että Suomessa tällainen ekspansio lähinnä korvaisi julkisen sektorin töitä (Ilmakunnas et al. 2000, 21). Kirjoittajat näkevätkin Suomen työllistävän kasvun edellytyksiä lähinnä siinä, että globalisoituvien ja tuotantoa Suomesta pois siirtävien alojen tilalle syntyy jatkuvasti uusia yrityksiä ja toimialoja, jotka vuorollaan kasvavat, kansainvälistyvät ja irrottautuvat Suomesta.

---

⁵ Ks. esim. Samuli Rikama: Miten Suomi selviää? Tilastokeskus 2010: http://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-09-07_003.html?s=7

Ilmakunnaksen ja muiden kirjoittajien tarkastelussa työllisyyden katsotaankin olevan riippuvaisempaa uuden yritystoiminnan syntymisestä, syntymisedellytysten tukemisesta ja ruokkimisesta, sekä siitä että rahoitusta riittää olemassaolevien toimialojen lisäksi myös uusille ja syntyville. Huoli työpaikkojen katoamisesta liittyy kirjoittajien mielessä enemmän epäonnistuneeseen kehityspolitiikkaan tai siihen, että lyhytjänteinen ja yritykseen sitoutumaton omistuspohja vaikuttaa haitallisesti yrityksen operatiivisen johdon toimintaan tai sen motivaatioihin (Ilmakunnas et al. 2000, 31).

4.1.2. Työn loppu toteutui – mutta vain osittain

VATTin vuoden 2000 raportissa otetaan pitkän muiden ilmiöiden käsittelyn jälkeen kantaa teknologisen kehityksen tuomaan tuotannon pääomavaltaistumiseenkin, mutta hyvin epämääräisesti ja pikemminkin haluten seurata epävarmaa kehitystä kuin aavistella sen suuntaa (Ilmakunnas et al. 2000, 19, 22). Työllisyyden ongelmat nähdään ensisijaisesti koulutuksen ja asuinpaikan aiheuttamina kohtaanto-ongelmina suhteessa potentiaaliin työpaikkoihin. Tätä näkemystä voidaan pitää laajasti suomalaisen talouspoliittisen ortodoksian mukaisena työllisyys- ja talouspolitiikan kantana, mutta selkeimmin sen taakse myös retorisesti ovat ilmoittautuneet sosiaalidemokraatit.

Ajatus täystyöllisyyden siunauksellisuudesta on läpileikkaava ajatus lähes kaikessa suomalaisessa poliittisessä keskustelussa, eikä sitä ole merkittävästi haastettu kansainvälisestikään, sen enempää talous- kuin työpoliittisessakaan keskustelussa. Työväenliike on tehokkaasti omaksunut opin täystyöllisyydestä ja palkkatyöstä “parhaana sosiaaliturvan muotona” (SDP 2006, 5). Teknokraattinen osa keskustavasemmistoa tuntuu olevan enemmän huolissaan julkisen sektorin rahoituspohjasta kuin työssäkäyvien toimeentulosta (Julkunen 2017, 257). Esimerkiksi teollisuusammattien korvautuminen matalapalkkaisemmilla palveluammateilla tai jatkuvan, mahdollisesti epävarman matalapalkkatyön yksilölle aiheuttama rasitus ei vaikuta poliittisen puheen kannalta erityisen ongelmalliselta ja työllisyyden kasvua pidetään tärkeänä *an sich*, riippumatta työn luonteesta.

Työn sisällöllinen kuva on toki muuttunut runsaassa sadassa vuodessa huomattavasti, pakkotahtisesta fyysisestä raadannasta henkiseen tiimityöskentelyyn. Samalla myös työelämä on voimakkaasti polarisoitunut niihin, joilla on liikaa työtä ja niihin joilla sitä ei

ole riittävästi (Siltala 2007, 287). Työn loppua ei Rifkinin tarkoittamassa absoluuttisessa mielessä ole tapahtunut ja toistaiseksi työllisistäkin ylivoimaisesti suurin osa työskentelee yhä täysiaikaisissa, toistaiseksi voimassaolevissa työsuhteissa⁶. Samalla on kuitenkin huomattava, että numeroiden takana tilanne on voinut muuttua, jos uusien työpaikkojen tarjoamat keskiansiot ovat alempia kuin niitä edeltäneissä työpaikoissa, kuten Rifkin esittää (Rifkin 1996, 174). “Toistaiseksi” sanan *toistaisuus* korostuu ikävästi, eikä enää ole itsestään selvästi korvattavissa sanalla “pysyvä”. Henkinen epävarmuus oman työpaikan säilymisestä on lisääntynyt silloinkin, kun työntekijä on paperilla suojatussa asemassa. Samalla prekarisoitumisesta on tullut sukupolvi- ja sukupuolikokemus. Vastentahtoiset määrä- ja osa-aikaisuudet kasaantuvat nuorille ja naisille, joilta puuttuu esim. ansiosidonnaisen työttömyysturvan työllisyysedon täyttyminen. Tällaisten työsuhteiden kokonaismäärän hidaskin kasvu voi kertoa pitkästä trendistä, johon vastaaminen tuntuu ortodoksian puitteissa olevan lähinnä poisselittämistä, etenkin kun se on tilastollisesti todettavissa jo 1990-luvun osalta. (Böckerman & Kiander 2006, 159.)

Työväenliikkeen kyvykkyys vastata tällaiseen työn vähenemiseen ja puolustaa kaikkia eri kerroksia työvoimaan kuuluvista ihmisistä on koetuksella, kun puolustettavien joukko on identiteetillisesti hajautunut. Haasteensa tuovat myös sitä jakavat suoraan työn määrään, luonteeseen ja työsuhteen olemassaoloon liittyvien tekijöiden lisäksi tulevat koulutustasoon, ikäluokkaan, sukupuoleen ja asuinpaikkaan liittyvät tekijät joiden myötä kokemusmaailmat poikkeavat rajusti toisistaan.

4.2. Työelämän uudet pelisäännöt

Juha Siltala kuvaa teoksessaan *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*, kuinka vanhassa mallissa hierarkisesti organisoitunut ammattiyhdistysliike oli kyennyt kokoamaan työpaikkojen samanlaisia ja suuressa määrin keskenään vaihdettavia työnkuvia tekevien työläisten yhteisöistä suuren edunvalvontaliikkeen, jolla oli yhtenäinen käsitys eduistaan ja niiden yhteenkytkeytymisestä. Ammattiliitot kykenivät järjestämään jäsenistönsä työtaistelutoimiin työnantajaa vastaan saadakseen parannuksia työoloihin ja torjuakseen heikennykset. (Siltala 2007, 61-80.) Eräällä tapaa organisoidusta ja kurinalaisesta ay-

---

⁶ Työvoimatutkimus 2019, syyskuu. Tilastokeskus: https://www.stat.fi/til/tyti/2019/09/tyti_2019_09_2019-10-22_tau_013_fi.html

liikkeestä tuli II maailmansodan jälkeisissä hyvinvointivaltioissa hallituksille ja työnantajille keino kontrolloida työväestöä ja työmarkkinatilannetta, parantaa suhdannepoliittista hallintaa ja tehostaa talouden suunnittelua. Vastineeksi työväestölle luvattiin osuus vakaudesta syntyvästä hyvinvoinnista ja tasa-arvoisen neuvotteluosapuolen asema. Tämä oli myös sosiaalidemokraattien keskeinen tavoite Suomessa, jota vastaan asettui kommunistien ja kansandemokraattien näkemys militantista ay-liikkeestä luokkaristiriidat näkyväksi tuovana ja yhteiskunnan polarisaatiota vahvistavana voimana. (Siltala 2007, 81-99.)

Suomen noustessa lamasta 1990-luvun jälkipuoliskolla kävi yhä selvemmäksi, että työelämä toimisi jatkossa hyvin eri periaatteiden mukaisesti. Palkansaajien väliset tuloerot kasvoivat jyrkästi ja etenkin paremmin palkattujen ja vakituisten työsuhteiden vaatiessa yhä parempaa koulutusta, samassa organisaatiossa työskentelevien henkilöiden työnkuvat erkanivat yhä suuremmin toisistaan. Julkunen huomauttaa sinänsä terävästi, että esimerkiksi Siltalan haastatteluaineisto perustuu kokonaan ylempien toimihenkilöiden kokemuksille ja paikantaa muidenkin tekijöiden kautta työelämän laadullisen huonontumisen kokemusta toimihenkilökenttään (Julkunen 2008, 218-223). Tämä tosin vain korostaa sitä havaintoa, että työelämän massakulttuurin sirpaloituessa eri työntekijäryhmien kokemus työelämästä ja sen keskeisimmistä ongelmakysymyksistä hajoaa.

Työntekijöiden välisen yhteenkuuluvuuden heikentyminen ja työttömyyden aiheuttama epävarmuus synnyttivät Siltalan (Siltala 2007) mukaan tilanteen, jossa työntekijät ajettiin työpaikoillaan yhä tiukemmille näiden ollessa kykenemättömiä tai liian peloissaan vastustaakseen. Julkunen lisää tähän feministisestä näkökulmasta lisäyksen teoksessaan *Uuden työn paradoksit* ja huomauttaa työn "feminisoitumisen" muuttaneen ihmisten suhtautumista sekä omaan että toisten työhön (Julkunen 2008, 155-162). Vanhaan työhön liittynyt vastakkainasettelu työnantajan kanssa ei sopinut uuden työn kulttuuriin tai arvomaailmaan (Julkunen 2008, 74-78). Tähän vaikutti sekä naisistuvilla työmarkkinoilla soveliaana pidetty käytöksen raja, koettu vastuu ja etenkin julkisella hoivasektorilla työtaistelutoimintaa rajoittava lainsäädäntö (ibid., 158-160).

Lisäksi Siltala ja Julkunen kuvaavat erilaisia jälkitayloristisia strategioita, joilla työpaikoilla on purettu hierarkiaa ja sitä kautta syntyneitä kastijakoa työntekijöiden, toimihenkilöiden

ja etenkin suhteessa edellisiin, esimiesten väliltä (Julkunen 2008, 169-182; Siltala 2007, 385-386), Tällä tavalla on sekä tehty vastarinnasta epäkorrektimpaa että lisätty työnantajan kontrollia tayloristisessa prosessissa sen ulkopuolelle jäävistä inhimillisen toiminnan alueista. Samalla kun työn yksilöllisyys ja työntekijän henkilökohtaisten ominaisuuksien merkitys työtehtävän hoidolle on korostunut, on työstä tullut monille mielenkiintoisempaa, mutta myös stressaavampaa (Julkunen 2008, 214-216). Etenkin toimihenkilöiden henkinen jaksaminen näyttää Siltalan tutkimuksen mukaan joutuneen koville (Siltala 2007, 372-375). Ulkoisen kontrollin vähentyessä työhön liittyvä psykologinen paine ja vaatimukset sisäisestä kurista ovat lisääntyneet.

Siltala ja Julkunen pohtivat kumpikin tahoillaan, missä määrin epävirallisten työyhteisöjen muuttuessa työnantajalähtöisiksi tiimeiksi, joissa fyysisen lokeroinnin sijaan yksilöt kokivat olevansa yksin paineittensa ja haasteittensa kanssa ja pakotettuja ylläpitämään jaksamisen ja energisyyden ulkokuorta. Siltala kuvaa tämän vallitsevana todellisuutena vedoten etenkin tilastoissa näkyvään kohoamaan ilmoitetussa stressissä, väsymyksessä ym., mutta Julkunen tulkitsee tilanteen olevan monitahoisempi. (Julkunen 2008, 188-198; Siltala 2007, 365-387.) Samaan aikaan toimihenkilöiden muutoksen kanssa perinteiset työntekijät ajautuivat tilanteeseen, jossa työpaikkojen hiljattainen väheneminen synnytti pysyvän epävarmuuden ja pessimistisen tulevaisuudennäkymän teollisuustyöväestölle. Kolmas ryhmä olivat työelämän marginaaleihin syntynyt alityöllistettyjen joukko, joiden epävarmuus syntyi joko liian vähäisistä ansioista osa-aikaisessa työssä, määräaikaisista työsuhteista ja niiden väliin jäävistä työttömyysjaksoista tai molemmista. (Julkunen 2008, 112-117, 223-226; Siltala 2007, 286-300.)

4.2.1. Muuttuva vai kurjistuva työ?

Dosentti Raija Julkusen teoksessa *Uuden työn paradoksit* (Julkunen 2008) korostuu, etteivät ansiotyön tekemisen puitteet välttämättä yksioikoisesti huonone universaalisti siten, kuin Siltala antaa ymmärtää. Julkunen lähtee liikkeelle siitä, että työn sisällölliset ja ulkoiset tekijät muuttuvat, mutta niissä on myös selkeästi positiivisia pidettäviä elementtejä. Positiivisten ja negatiivisten puolien tasapaino tai sen puute on mahdollista määrittää vasta tulevaisuudessa (Julkunen 2008, 210-213). Julkunen näkee työpaikkojen purkautuvat hierarkiat ja työntekijän laajenevan vastuun omasta työstään työviihtyvyyttä parantavina tekijöinä, jotka sallivat työkäytänteiden muuttamisen vähemmän aikaa vieviksi

ja tekevät työstä mielenkiintoisempaa. Samalla kuitenkin lisääntyvä vastuu aiheuttaa stressiä ja vähentää työntekijän kykyä asettua vastarintaan organisaatiossa, kuten aiemmin kuvasin. (Julkunen 2008, 74-75.)

Vastarinnan psykologisen kynnyksen kasvaminen vastuun lisääntyessä on osuva huomio, sillä esimerkiksi työaikaan koskevien joustojen, itse määritettävien työnkuvien ja itsensä johtamisen on vaikea ajatella olevan työelämässä 2010-luvun aikana siirtyneiden suomalaisten kannalta erityisen negatiivinen ominaisuus. Niin sanottujen milleniaalien arvoja ja hyvän elämän elementtejä mittaavat tutkimukset antavat viitteitä siitä, ettei monikaan välttämättä kaipaa katoamassa olevia keskiportaan toimihenkilötehtäviä, jotka ovat luonteeltaan toisteisia, tai moniportaista hierarkiaa työpaikoilleen (Ks. esim. Kultalahti 2015, 70-75). Työssä jaksamisesta ollaan huolissaan, samoin ansiotyön jatkuvuudesta, mutta toisaalta työpaikkaa myös oma-aloitteisesti vaihdetaan aiempaa useammin (ibid.).

Julkunen kuvaa nykyisen kehitystä subjektivikaation käsitteen kautta, jossa valta muuttuu ulkoisista, yleisistä kontroleista ja määrittävistä tekijöistä sisäisiksi ja yksilöllisiksi (Julkunen 2008, 118-119). Kyse ei ole Julkunen mukaan niinkään *individualismin* lisääntymisestä vaan kollektiivisen (esim. ammatillisen tai luokkaan liittyvän) identiteetin heikkenemisestä ja omaan työnkuvaan ja uraan liittyvän identiteetin vahvistumisesta. Työn sisältöihin ja etenkin tekemisen tapaan vaikuttavat yksilön omat vahvuudet, mielenkiinnon kohteet ja tavat toimia (ibid., 121). Tämä selkeä muutos entiseen ei ole suoranaisesti heikennys tai parannus, mutta se muuttaa kollektiiviseen identiteettiin perustuneen työväenliikkeen perillisten ajattelua ja identiteettiä merkittävästi. Kun työ nähdään subjektiivisena tehtävänä ja työyhteisö paikkana hankkia henkilökohtaista intressiä edistäviä asioita tai edetä uralla, kollektiivista kamppailua työehtojen parantamiseksi ei koeta itsestään selvästi mielekkäänä tai omalta kannalta relevanttina. Tämä osaltaan saattaa selittää suomalaisten myönteisemmiksi muuttuneita asenteita suhteessa tuloeroihin sekä yksilön vastuuseen ja ylipäättään siirtymistä asenteissaan oikeammalle ja liberaalimpaan suuntaan (Westinen 2016, 266).

Feminiinisinä pidettyjen ominaisuuksien kytkeytyminen työhön uudella tavalla ja myös naisten työllisyysasteen kohoaminen tuo työkeskusteluun myös sukupuoliroolien politiikan: miestyypillisenä pidettyä "omansa vaatimista" ja työtovereiden kanssa liittoutumista työhierarkiaa vastaan sen saavuttamiseksi ei välttämättä katsota naiselliseksi mielletyn

kulttuurin ja toimintatavan kontekstissa sopivaksi. Se tekee kysymyksen vastarinnasta työelämässä syvästi kulttuurisen ja sosiaalisiin rooleihin liittyvien odotusten taistelukentän. Sama liittyy sukupuolesta riippumatta moniin nykyisiin palvelu- ja hoiva-ammatteihin: asiakaspalvelijoiden oletetaan olevan empaattisia, ystävällisiä, nöyriä, avuliaita ja asettavan muiden mielipiteet ja tarpeet ensisijaisiksi omiinsa nähden. Etenkin viimeinen seikka korostuu hoiva-alojen kohdalla, jossa työskentelyä pidetään kutsumuksena ja se usein rinnastetaan lähimmäisille annettavaan huolenpitoon. Naisten työhönosallistumisen yleistyminen on Siltalan mukaan tuonut työmarkkinoille enemmän naisia, jotka kokevat vastaavansa kutsumukseen tai olevansa yhteiskunnallisessa palvelutehtävässä, jollaiselle asenteelle perinteisen työväenliikkeen taistelulinja on ollut vieras ja jota Siltala kuvaa *diakonissan työasenteen* kautta. (Siltala 2007, 46-47.) Vaatimista ei pidetä sopivana ja vaatijat saatetaan pyrkiä eristämään hankalina yksilöinä omien työtovereidensa keskuudessa sen sijaan, että heidän vaatimuksiaan tuettaisiin tai että heistä tulisi työyhteisönsä henkisiä johtajia (ibid., 610). Naistyöntekijät on todettu muun muassa mielipidetiedusteluissa⁷ miehiä vähemmän palkkaa vaativiksi.

---

⁷ YLE uutiset/T-media, 8.3. 2007: http://yle.fi/uutiset/naiset_pyytavat_palkkaa YLE uutiset/T-media, 8.3. 2007: http://yle.fi/uutiset/naiset_pyytavat_palkkaa_miehia_vahemman/5777860_miehia_vahemman/5777860

5. Visio työstä SDP:n ohjelmissa 2004-2015

Tässä luvussa käsittelen SDP:n 2000-luvun ohjelmia, jotka muodostavat tutkielmani tekstiaineiston ja etsin niistä määritelmiä työlle ja työn politiikalle. Olen ottanut tarkasteluun vuosien 2007 ja 2015 eduskuntavaaliohjelmat (SDP 2006 ja SDP 2014), vuoden 2008 Työn tulevaisuus (SDP 2008) -ohjelman, vuoden 2010 Uuden työn manifestin (SDP 2010a) ja Varjosta valoon -tulevaisuusohjelman (SDP 2010a). Kuntavaaliohjelmat 2008 ja 2012 rajautuivat pois suoraan luvuvaiheessa, sillä niiden sisällössä työllä ei vaalien luonteesta johtuen ollut erityistä merkitystä. 2011 eduskuntavaaleihin julkaistiin aiempien yleisohjelmien tueksi työllisyys- ja verolinjapaperi (SDP 2011), jota käsittelen kuten varsinaisia vaaliohjelmia. Ohjelmien ajallisena rajauksen yhtenä perusteluna on sekin, että kaikki niistä ovat visioineet politiikan näköaloja vähintään 2010-luvulle ja ne on laadittu Lipposen hallitusten jälkeisenä aikana, jolloin 90-luvun aikana suomalaisessa työelämässä tapahtuneita murroksia voitiin jo analysoida, kuten esimerkiksi tämän tutkimuksen teoreettisena perustana olleissa *Työelämän huonontumisen lyhyessä historiassa* (Siltala 2007) ja *Uuden työn paradokseissa* (Julkunen 2008) tehtiinkin.

Tekstiaineisto ja sen analyysi muodostaa tutkielmassani sen perusrungon, johon perustan käsitykseni sosialidemokraattien työpoliittisen ajattelun kehitystä 2010-luvulle. Käytin tekstianalyysiani tukena hahmotellessani haastateltavilleni esittämiäni kysymyksiä ja se toimi taustana haastatteluissa sanottujen ajatusten tulkinnalle ja kontekstoiselle suhteessa siihen, mitä SDP on kollektiivisesti puolueena sanonut ja miten se on muuttunut. Vuoden 2019 eduskuntavaaliohjelma jää tämän tarkastelun ulkopuolelle osin sen vuoksi, että haastattelut oli toteutettu ennen sen julkaisua ja ohjelma-analyysi olisi väistämättä vaikuttanut niiden tulkintaan.

Tarkastelen ohjelmia sen kannalta, miten ne suhtautuvat lähdeaineistossani (Julkunen 2008; Siltala 2007) keskiöön nostettuihin työelämän muutoksiin, joista tärkein analysoitava on suhde työhyvinvointiin. Sen lisäksi analysoin ohjelmissa esitettyjen tavoitteiden jatkuvuuden ja muutoksen suhdetta alaluvussa kaksi. Kolmannen alaluvun analyysi keskittyy siihen, missä määrin ohjelmateksteistä ylipäättään nousee mielenkiintoista keskustelua suhteessa ajankohtaisiin työelämän muutoksiin. Neljännessä alaluvussa käsittelen sitä, missä määrin ohjelmatyö on ollut proaktiivista suhteessa tapahtuviin muutoksiin ja missä määrin ohjelmatyössä esitetyt tavoitteet ovat

tapahuneisiin muutoksiin reagoimista tai niiden vastustamista. Lopuksi nostan viidennessä alaluvussa esiin niitä kohtia ohjelmatyössä, jossa mielestäni selkeästi tartutaan työn murroksen kysymyksiin ja pohditaan vastauksia niihin.

Tarkastelujaksoni alkaa ohjelmien osalta tilanteessa, jossa eletään aikaa ennen vuoden 2008 finanssikriisiä ja vakaiden talousnäköymien vallitessa. SDP:n eduskuntavaaliohjelma, joka valmisteltiin vuoden 2007 eduskuntavaaleihin linjaa näin:

“Hyvinvointiyhteiskunnan kehittäminen edellyttää täystyöllisyyttä. Kaiken yhteiskunnallisen uudistustyön perustana on oltava työllisyyden parantaminen. Tavoitteenamme on luoda seuraavankin vaalikauden aikana 100 000 uutta työpaikkaa. Terve talouspolitiikka ja vahva, kestävän kehityksen mukainen kasvupolitiikka ovat sosialidemokraattien lähtökohta myös tulevilla vaalikaudella.” (SDP 2006, 4.)

Kyseisen vaaliohjelman taustalla on kolme hallitusvastuun vaalikautta, joiden aikana 1990-luvun suuresta lamasta periytynyt työttömyys on nopeasti supistunut ja työllisyysaste noussut kohisten. Edellisen vaalikauden tulokseksi mainitaan 80 000 syntynyttä työpaikkaa.

Ohjelman työvoimapolitiittinen osio edustaa retoriikaltaan vielä hyvin vahvasti kokoaikaisten ja vakinaisten työsuhteiden puolustamiseen pohjaavaa perinteistä sosialidemokraattista eetosta. Työllisyyden kohentamiseen pyritään lähinnä työllistymistä tukevalla veropolitiikalla ja työttömyyttä vastaan taistellaan julkisen vallan koulutuspoliittisilla toimenpiteillä ja irtisanottaviin kohdennettavalla, työnantajan maksamalla koulutussisältöisellä muutosturvalla. Ohjelmassa esiintyy myös 2010-luvulla lähestulkoon “demaripolitiikan” kiteymäksi sanottu väite “työ on parasta sosiaaliturvaa”, joskin sofistikoituneemmin muotoiltuna. (SDP 2006, 5.)

Verrattuna vuoden 2011 vaaleihin vuonna 2006 ohjelmassa linjattiin huomattavasti lyhyemmin työ- ja elinkeinopolitiikasta. Sen sijaan ohjelmassa on otettu huomattavan laajasti kantaa moniin poliittisiin kysymyksiin esim. ilmastonmuutokseen. Vuoden 2011 eduskuntavaaleihin ei tehty varsinaista vaaliohjelmaa vaan “talous- ja verolinjapaperi”, jonka ulkopuolelle jäävissä kysymyksissä viitattiin, varhaisempiin sektoriohjelmiin.

Tässä asiakirjassa painopiste oli nimensä mukaisesti etupäässä talouteen liittyvillä kysymyksillä, joten myös työ- ja elinkeinopolitiikan sektorit korostuivat. Vuoteen 2006 verrattuna sosiaali- tai liikennepolitiikkaan, julkisiin palveluihin, vanhusten hoivaan tai ilmastonmuutokseen viitattiin lähinnä taloudellisista lähtökohdista. Niitä analysoitiin lähinnä siltä osin, miten julkisella vallalla on mahdollisuus rajoittaa kansantaloudellisia kustannuksia tai luoda talouskasvua.

Ohjelmassa voidaan nähdä vahvana 2008 alkanutta talouskriisiä seurannut taipumus korostaa ekonomistista kieltä, jonka saattoi havaita laajemminkin parlamentaarisen politiikan kentässä 2010-luvun alussa. Tässä voi nähdä paluun 1900-luvun puoliväliin, aikaan jolloin ekonomistista hegemoniaa ei vielä haastettu sosiologisen tai ekologisen kielellisen painotuksen taholta. (Palonen 1997, 42.)

Selkeä diskursiivinen muutos on ylipäätään havaittavissa siinä, miten vuoden 2006 optimistinen oletus työttömyyden jatkuvasta vähenemisestä ja työllisyysasteen kasvusta on muuttunut kriisipuheeksi, jossa Suomen on kiihdytettävä toimiaan kansainvälisessä kilpailussa pärjäämiseksi. Työttömyyden lisääntymisen syyksi esitetään talousromahdus ja siitä toipumiseksi tarvitaan “vakaa, keskimäärin yli kolmen prosentin vuosittainen bruttokansantuotteen kasvu” (SDP 2011, 5).

Koulutuksen tarpeen lisäksi ohjelma kuitenkin tunnistaa nykyiseen työelämään liittyviä muitakin ongelmia, esimerkiksi työkyvyttömiä määrän jyrkän kasvun (SDP 2011, 7) ja etenkin nuorten työkyvyttömyyden, työttömyyden ja työelämästä syrjäytymisen kaltaiset varoitusmerkit. Tällaisia varoituksia ns. uuden työelämän loppuunkuluttavasta vaikutuksesta esittää Juha Siltala teoksessaan Työelämän huonontumisen lyhyt historia, jonka ensimmäinen painos oli ilmestynyt 2004, eli jo selkeästi ennen kuin SDP valmistautui vuoden 2007 eduskuntavaaleihin. On hämmentävää, miten yleisesti ammattiyhdistysliikkeen kanssa naimisissa olevaksi mielletty SDP ei käytännössä käsittele tätä ilmiötä lainkaan ohjelmissaan ennen vuotta 2011, vaikka moni Siltalan (2007) haastattelemista oli entisiä tai nykyisiä luottamusmiehiä ja ammattiyhdistysaktiiveja omilla työpaikoillaan.

Toinen mielenkiintoinen havainto on, että tavoite 100 000 uudesta työpaikasta ja nuorten yhteiskuntatakuusta, eli sittemmin nuorisotakuuksi ristitystä hankkeesta, on otettu suoraan

vuoden 2006 ohjelmasta myös vuoden 2011 ohjelmaan. Ainakin osin tämä toki selittyi SDP:n oppositiokaudella 2007-2011, jolloin puolueen hyvänä pitämien tavoitteiden ei tarvitse välttämättä olettaa edistyneen oppositiossa olon aikana lainkaan.

5.1. Työhyvinvointi, itseisarvo vai väline?

Työhyvinvointi laajasti ajateltuna, sisältäen työssäjaksamisen, työn mielekkääksi kokemisen, hallinnan tunteen ja turvallisuudentunteen, on keskeinen teema, jota on käsitelty kaikissa työn murrokseen puretuneissa lähdeteoksissani (Rifkin 1996; Siltala 2007; Julkunen 2008). Työhyvinvointia käsitellään kohtuullisella laajuudella kaikissa tarkastelujaksoni ajan SDP:n ohjelmissa. Osittain ohjelmapuhe vaikuttaa työssäjaksamisen ja työhyvinvoinnin lisäämisen osalta instrumentalistiselta: tavoitteena on ihmisten tuottavuuden kasvattaminen ja työurien pidentäminen hyvinvointivaltion veropohjan rahoittamiseksi, ei niinkään työntekijöiden elämänlaadun parantamiseksi. Sitaatti vuoden 2011 eduskuntavaaliohjelmasta on kuvaava esimerkki ohjelmassa esiintyvistä hybridikielestä, jossa pehmeä hyvinvointipuhe ja kova tuottavuuspuhe sekoittuvat:

“Suomalaisessa työelämässä on liian monella liian kiire, liian vähän vapaa-aikaa ja liian kova työkuorma. Kiireen vähentämisellä, työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisella sekä osaamisen kehittämisellä vahvistetaan ihmisten työkykyä ja lisätään halukkuutta pysyä työelämässä. Samalla nostetaan työn tuottavuutta osaamiseen perustuvassa taloudessa. Korkea työllisyysaste, työn tuottavuuden nousu ja työelämän laatu kulkevat käsi kädessä.” (SDP 2011, 10.)

Väite korkean työllisyysasteen ja työn tuottavuuden nousun kohtalonyhteydestä on muutenkin tutkimuksen valossa ongelmallinen. Molemmat lienevät toki yhteiskunnan kokonaisedun kannalta hyväksi, mutta mitään kausaliiteettia tai korrelaatiota tähän ei voida osoittaa (ks. esim. Julkunen 2008, Siltala 2007). Toinen hyvä esimerkki instrumentalistisesta suhtautumisesta työhyvinvointiin tulee vain puolitoista kappaletta myöhemmin:

“Talouskasvu ja työllisyysasteen nostaminen ovat välttämättömiä hyvinvointiyhteiskunnan rahoituksen turvaamiseksi. Suurten ikäluokkien jääminen eläkkeelle uhkaa muuttaa työvoiman ulkopuolella olevien ja työelämässä olevien suhteen epäedulliseksi.” (SDP 2011, 10.)

Työllisyysasteen noston (ja työurien pidentämisen) tarkastelu välineellisesti voi ilmaista paitsi aitoa teknokraattista suhtautumista, myös pyrkimystä pois “unelmahöttöpuolueen” maineesta, jos syntyi vuoden 2008 kunnallisvaalien aikaan ja henkilöityneen vahvasti puheenjohtaja Jutta Urpilaiseen⁸. Kovan rationalistisen ja utilitaristisen argumentaation käyttö pehmeän ja humanin politiikan propagointiin voi olla tietoinen strategia, joka olisi tavallaan käänteinen Kokoomuksen 2006-2007 omaksuman välittämisen- ja hyvinvointivaltion puolustamispuheen kanssa, jonka taakse käytännössä verhoutui hyvin markkinaliberalistinen, kilpailua ja tiukkaa talouskuria kannattanut poliittinen agenda⁹.

Vankka usko koulutuksen ratkaisevuuteen työelämässä pärjäämisessä kuultaa edelleen, sillä koulutus mainitaan ainakin kuudessa erillisessä kappaleessa ja vahvan aktivoivan työvoimapolitiikan toimenpiteissä on yhtä lailla taustalla pyrkimys vahvistaa eri syistä työttömien “työmarkkinakelpoisuutta”, käytännössä siis joko tukea näiden elämänhallintaa tai lisätä osaamista. Esimerkiksi Rifkinin esityksessä koulutuksen kautta sopeutumisen kuitenkin kritisoidaan olevan riittämätön strategia ja johtaneen siihen, että tuottavuuden kasvun hyödyt ovat työpaikkojen kadotessa hävinneet muiden kuin omistajien ulottuvilta (Rifkin 1996, 98-103).

Ohjelma toisaalta tunnustaa työttömyysongelman alkusyyksi työpaikkojen riittämättömyyden, mutta toisaalta uskoo hyvin traditionaalisten keinojen vastaavan ongelmaan. Vaikka työsuhteiden keskimääräisen keston lyheneminen tunnustetaankin kompensoitavaksi haasteeksi suoran torjumisen sijaan, esimerkiksi työajan lyhennyksiä ei nähdä keinoksi saattaa työ kaikkien ulottuville ja syykin tälle on hyvin selvä: kuten Seija Ilmakunnas ja muut VATT:n Työn loppu -selvitykseen vuonna 2000 osallistuneet ekonomistit, SDP toteaa Suomen elävän vapaan kansainvälisen kilpailun maailmassa, jossa kustannusrakenne ja muut kilpailukytekijät suhteessa verrokkimaihin määrittävät sekä maan taloudellisen menestyksen että työllisyysasteen (SDP 2011, 30).

---

⁸ Esimerkiksi tässä Ylen jutussa vuodelta 2011 termi muistetaan mainita: ”SDP:n ministereissä ensikertalaisia” (Yle 22.6.2011, viitattu 26.11.2019: <https://yle.fi/uutiset/3-5380089>)

⁹ Ks. esim. “Vastuullinen markkinatalous ja sen vaikutukset Suomen tulevaisuuteen”, Kansallinen Kokoomus rp., 2007 (<http://web.archive.org/web/20070313191108/www.suomentoivo.fi/main.site?action=siteupdate/view&id=3>)

Työn arvon, merkityksen tai sisältöjen muutosta voisi olla syytä pysähtyä pohtimaan ohjelmissa enemmänkin. Vaaliohjelmissa puhutaan vain ”työstä”, vaikka sanan merkityssisältö on työelämään esimerkiksi vuoden 2005 jälkeen siirtyneiden ikäluokkien elinaikana jyrkästi muuttunut ja tapa olla erilaisissa työsuhteissa tai työn suoritusmuodoissa on myös kokenut suuria muutoksia. Erityisesti sisällöllisten muutosten ja niissä eri tavalla syntyvien paineiden ja taloudellisten rasitteiden kohtaaminen olisi keskeinen analyysinaihe sen ohella, että kansantalouden tulojaossa on tapahtunut selkeä muutos palkkatuloista pääomatulojen suuntaan. SDP:n ohjelmissa tätä käsitellään lähinnä sen kautta, että edellytetään työstä maksettavan palkkaa, jolla on mahdollista tulla toimeen (esim. SDP 2011, 9).

Uuden työn manifestissa (SDP 2010a) työn sisältötekijöihin puututaan laajemminkin, toisella sivulla linjataan:

”Jokaisella on oikeus merkitykselliseen ja mielekkääseen työhön. Työ on paitsi toimeentulon lähde, myös tapa kokea osallisuutta ja rakentaa hyvinvointia niin itselleen, läheisilleen kuin koko yhteiskunnalle. Työ on tapa kantaa vastuuta myös muista ihmisistä.” (SDP 2010a, 2.)

Samassa yhteydessä todetaan, ettei taloudellinen kasvu ole sosialidemokraateille itseisarvo. Työ kuitenkin selkeästi nähdään elämään mielekkyyttä tuovana, itseisarvoisena asiana, jonka kautta ihminen kytkeytyy osaksi yhteiskuntaa. Tällainen näkemys noudattelee 1800-luvun lopulla muodostunutta käsitystä työstä osana yhteiskunnallista järjestäytymistä (Siltala 2007, 35), mutta on melko kaukana Siltalan haastatteluidensa pohjalta muodostamasta ”duunarin” työasenteesta (ibid., 40-42) ja muistuttaa enemmän ”itsensä toteuttajan” käsitystä kytkeytymisestä työhön, jonka Siltala luokittelee etuoikeutetun työntekijän mahdolliseksi, em. etuoikeuksien mahdollistamaksi asenteeksi! (ibid., 49-53)

Toisaalta ”uuden työn” diskurssiin tämä sopii hyvin, koska siinä korostetaan nimenomaisesti työn sisäsyntyisiä merkityksiä ja motivaatiotekijöitä yksilöille (ks. esim. Piha & Poussa 2012). On tosin kyseenalaista, missä määrin ”Uuden työn manifesti” manifestoi uutta työtä, sillä mainittuja haasteita ovat lähinnä palkkatyössä olevien määrän nopea romahdus, eikä ”työn” käsitettä laajenneta sen enempää uusiin ilmenemisen muotoihin kuin perinteisestä palkkatyösuhteesta poikkeaviin ”työssä olemisen” tapoihin. Oleelliset keinot ”työn lisäämiseen” ja työllisyysasteen nostamiseen ovat hyvin

yllätyksettömiä: koulutuksen kehittäminen, työurien pidentäminen pehmeillä keinoilla, nuorisotakuu, työvoimapalveluiden kehittäminen, kannustinloukkujen purkaminen ja hyvinvointivaltion roolin korostaminen.

Vasta viimeisessä kappaleessa tuodaan jotain laajemmin uutta ajattelua varsinkin perinteisen sosialidemokraattisen toimenpideohjelman julistukseen: työaikapankeilla katsotaan voitavan tasata silppu- ja pätkätyösuhteissa olevien työtä ja vapaata, näin sopeutuen lyheneviin työsuhteisiin. Työelämän muuttuneisiin työnkuviin, työsuhteiden sisäisiin muutoksiin tai niiden korvautumiseen toimeksiannoilla tai mikroyrittäjyydellä, ”itsensä työllistämisellä” ei kuitenkaan puututa lainkaan. Työssäjaksamisesta ja työhyvinvoinnista puhutaan paljon, mutta keinoja ei juuri konkretisoida.

Aiemmassa, vuonna 2008 hyväksytyssä ”Suomalaisen työn tulevaisuus” -ohjelmassa huomioidaan työelämän muuttuneet vaatimukset mm. seuraavasti:

”Vaikka työelämän laatu Suomessa on kansainvälisesti verraten hyvä, työntekijät ovat kokeneet viime vuosina työtahdin kiihtyneen ja työn henkisen rasittavuuden kasvaneen.” (SDP 2008, 7).

Kyseinen ohjelma ottaa työelämän sisältökysymykset selvästi vakavammin, mutta toisaalta se on edelleen laadittu olosuhteissa, joissa luotetaan työpaikkojen kokonaismäärän jatkuvaan kasvuun ja pidetään huolestuttavimpana tulevaisuudennäkymänä työvoimapulaa, joka seuraa suurten ikäluokkien eläköitymisestä (SDP 2008, 60-62). Jeremy Rifkin varoitteli tällaiseen tulevaisuudenkuvaan tuudittautumisesta jo vuonna 1995 ja totesi, ettei ikäluokkien pieneneminen mitenkään välttämättä poista massatyöttömyyttä tai aiheuta pulaa työvoimasta (Rifkin 1996, 37).

Ohjelma selkeästi aliarvioi teknologian kyvyn korvata palvelualoilta ihmistyövoimaa joko tuottavuutta nostamalla tai yksinkertaisesti luomalla täysin uusia palvelukonsepteja. Ohjelmassa joudutaan myös selkeästi vastaamaan vielä ay-liikkeen ja vanhan vasemmiston piiristä tullessiin vaatimuksiin irtisanomissuojan tiukennuksista ja pyrkimyksistä suojella perinteistä teollisuutta. Niiden tilalle esitetään joustavampaa, muutosturvan rahoittamiseen käytettävää vakauseräsumallia, jossa yritysten maksuosuudet riippuisivat niiden irtisanomishistoriasta. (SDP 2008, 41.)

5.2. Kohti samoja tavoitteita

SDP:n ohjelmissa on luettaessa havaittavissa vahvaa jatkuvuutta ja jopa suoranaista toisteisuutta. Huomattavaa on, että samat tavoitteet ja keinot toistuvat hyvin pitkään vuodesta ja ohjelmasta toiseen. Tavoitteena on työllisyysasteen nosto ensin 72 prosenttiin työvoimasta ja sitten 80 prosenttiin, eli 1990-luvun lamaa edeltävälle tasolle. Tavoite perustellaan välttämättömänä toimenä hyvinvointivaltion rahoitus pohjan turvaamiseksi. Tässä näkyy ohjelmasta toiseen siirtyvä eetos työstä toimintana, joka toisaalta itsessään tuottaa ”hyvää elämää” tekijöilleen ja toisaalta tuottaa välineellistä hyvinvointia, joka konkretisoituu hyvinvointivaltion rahoittamisena (ks. SDP 2006, 1; SDP 2010a, 1; SDP 2011, 8-10). Vuoden 2011 talous- ja verolinjauksessa tähän tulevat koulutuksen, verotuksen painopisteen siirtämisen työtuloista pääomatuloihin ja aktivoivamman työvoimapolitiikan rinnalle julkisen vallan panostukset ja tuki uusien teollisuudenalojen ja niihin liittyvien palveluiden synnyttämiseksi (SDP 2011, 30-33).

75 % työllisyysaste vuoteen 2011 mennessä kirjattiin tavoitteena myös Matti Vanhasen I hallituksen ohjelmaan 2003, minkä realistisuutta Matti Sihto kritisoi johtuen siitä, millaisia ikäluokkakohdaisia työllisyysasteita se vaatisi isojen ikäluokkien siirtyessä yhä lähemmäs työuran loppupäätä ja nuorten ikäluokkien ollessa yhä pienempiä (Sihto 2006, 199-200). Voi siis arvioida myös SDP:n tarkastelleen tilannetta liian yksisilmäisesti vertaillen tavoitetilaa ainoastaan 1990-luvun lamaa edeltävään tilanteeseen, ottamatta huomioon muita demografisia muutoksia ja sen vaatimaa ajattelun muutoksia. ”Varjosta valoon”, sd.-liikkeen piirissä legendaarisesta vuoden 1948 -vaaliohjelmasta nimensä saanut, tulevaisuusohjelmaksi nimetty puolueasiakirja vuodelta 2010 eroaa muista ohjelmista lähinnä siinä, että se muuttaa aiempien ohjelmien lauseet ns. visiossaan ”on tehtävä” -muodosta ”on tehty” -muotoon. Merkittävin silmiinpistävä ero on se, miten työhyvinvointia konkretisoidaan työhyvinvoinnin osalta mainitsemalla erikseen työpaikkademokratian lisääminen (SDP 2010b, 12).

5.3. Jääkö ohjelmista käteen mitään?

Mitä SDP:n ohjelmista sitten jää käteen? Kokonaisuudessaan ohjelmista on hyvin vaikea löytää erityisen visionääristä näkemystä työelämän kehityksestä tai työ-käsitteen määrittämisestä muuksi kuin perinteiseksi, ensisijaisesti yksityisen tai julkisen organisaation tai vakiintuneen järjestön palveluksessa tehtäväksi palkkatyösuhteeksi. Vuoden 2015 vaaliohjelma on ensimmäinen, jossa tekstimassaan suhteutettuna ihmisten subjektiivinen oikeus hyvinvointiin työssään itseisarvona nousee keskeiseen rooliin. Itse ohjelma on huomattavasti lyhempi ja visuaalisempi kuin aiemmat ohjelmat, missä on merkittävä ero aiempiin, huomattavan yksityiskohtaisiin dokumentteihin.

“Jokaiselle on annettava mahdollisuudet osallistua työhön, jaksaa työssään, yhdistää työtä ja perhe-elämää sekä päästä terveenä ja toimintakykyisenä eläkkeelle. Reilu työelämä tarkoittaa ... työaikoja, jotka jättävät tilaa myös muulle elämälle. Sosialidemokraatit eivät hyväksy työmarkkinoita, joilla ... kyvykkäät ja ahkerat ihmiset poltetaan loppuun liialla työllä tai kohtuuttomilla vaatimuksilla ja paineilla.” (SDP 2014, 17.)

Ylläolevassa sitaatissa todetaan monia Julkusen teoksessaan Uuden työn paradoksit (Julkunen 2008), tai yhtä lailla Rifkinin (Rifkin 1996) tai Siltalan (Siltala 2007) havaitsemia ja määrittelemiä työelämän ongelmia. Toimenpiteitä niiden ratkaisuunkin esitetään yleisluontoisella tasolla, mm. työntekijöiden ehdoilla tapahtuvien joustojen lisäämisen, stressin ehkäisyn jne. Ohjelma itsessään kuitenkin analysoi työmarkkinoilla tapahtuneita murroksia vieläkin heikommin kuin aiemmat, pidemmät paperit.

Vaikuttaa siltä, että prekarisaatiokeskustelu 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä olisi kokonaan sivuuttanut SDP:n ja sitä olisikin käyty lähinnä Sosialidemokraattisten opiskelijoiden (SONK) ja vähemmässä määrin Demarinuorten keskuudessa¹⁰, kenties koska näiden järjestöjen jäsenistö kokee kyseisen kehityksen omassa henkilökohtaisessa elämässään. Puolueen läheisorganisaatioksi luokiteltava Kalevi Sorsa -säätio on keskittynyt omassa työllisyyspoliittisissa selvityksissään lähinnä makrotaloudelliseen työllisyyspolitiikkaan esim. Impulsseja -sarjassa julkaistussa “Luonnollisesta

työttömyydestä täystyöllisyyteen” (Ahokas & Holappa, 2012) tai tähänkin tutkimukseen haastatellun projektitutkija Antti Alajan ja erityisavustaja Esa Suominen yhteisteos Taloutta Työväelle (Alaja & Suominen, 2013).

Työn sisällöllisen muutoksen käsittely ja siitä seuranneet muutokset siinä, miten työhön suhtaudutaan ja millaisia identiteettejä se rakentaa on siis enemmän tai vähemmän jäänyt implisiittiselle, ”käytäväpuheiden” tasolle¹¹. On kuitenkin oireellista, ettei tällainen sisäinen keskustelu heijastu ulospäin suunnattavassa viestissä, etenkin kun otetaan huomioon, akateemisten työelämäntutkijoiden, median ja kilpailevien puolueiden, erityisesti Vihreiden avauksissa uuden työn, tietotyön ja luovan työn kaltaiset käsitteet ovat rutiininomaisessa käytössä ja niistä visioidaan kasvavassa määrin suomalaisen työn valtavirtaa (ks. esim. Vihreät 2009, Vihreät 2010). SDP:n vuoden 2011 talous- ja verolinjassa luovat alat mainitaan yhdessä kappaleessa kasvumahdollisuuksia sisältävänä toimialojen tyyppinä (SDP 2011, 32). Samalla etenkin tutkijat (esim. Jokinen & Venäläinen 2015) ja puolueista Vihreät ja Vasemmistoliitto ovat kiinnittäneet huomiota myös pysyvästi epäsäännöllisissä työsuhteissa ja yrittäjinä itsensä elättäviin (Ks. esim. Vasemmistoliitto 2018, 9-10; Vihreät 2010, 15). Pelkästään muutoksen torjunnan sijaan näissä puolueissa on laadittu vahva agenda yhteiskunnan turvaverkkojen rakentamisesta näiden ihmisten ympärille siten, että ”joustava työ” ja ansiotyö, yrittäjäyys, luovat projektit ja perhe-elämä voisivat olla yhteensopivia osia positiivisessa identiteetissä (Vihreät 2009, 3-4).

SDP:n kantoja saattaa osittain selittää vahva valtionhoitajamentaliteetti, jonka laskelmiin työhönohallitumisen vähentäminen lyhempien työaikojen tai pätkittäisten työsuhteiden ja sivuprojektien kautta yhdistettynä nykyisen hyvinvointivaltion ja palkansaajien elintason säilyttämiseen ei sovi. Malli pätkä- ja silpputyöyhteiskunnasta jossa palkka- ja elintasojuostot tai julkisen sektorin pienentäminen mahdollistavat yhteiskunnan sopeutumisen pienempään palkallisten työtuntien määrään tai matalamman ansiotason palvelutyön osuuden kasvu korkeamman ansiotason jalostustyöpaikkojen kustannuksella ei

---

¹¹ Muistan kesällä 2014 pidetystä Demarinuorten liittokokouksesta Demokratia- ja sivistysvaliokunnassa käydyn väittelyn siitä, onko kirjaus ”työ on tärkeä osa ihmisen identiteettiä” (Sosialidemokraattiset nuoret 2014, 3) perusteltu. Alkuperäinen muotoilu oli vielä tiukempi: ”Työ määrittää ihmisen identiteettiä”. Tässä debatissa nousi hyvin esiin se seikka, ettei esimerkiksi elintarvikemyymälän kassalla työskentelevä henkilö välttämättä koe identifioituvansa ”myyjän ammattiinsa”, vaan esimerkiksi opiskelijastatukseensa tai kokee jonkin muun identiteettiryhmän, esimerkiksi feminismin, valtaväestön ulkopuolisuuden tai alakulttuuri-identiteetin määrittävän itseään. että on välivaiheeksi mieltämässään elämäntilanteessa. Valiokunta kuitenkin varsin yksimielisesti väittelyn laannuttua totesi työn olevan identiteetille keskeistä. Todettiin, että myyjän identiteetin sijasta omaa uratoivetta tai identiteettiä vastaamaton työ voi määrittää ihmistä esimerkiksi prekaarina, väliinputoajana tms.

myöskään sosiaalidemokraattiseen ajattelumalliin sovi. Menetetyt teollisuuden työpaikat tulisi korvata vastaavan tai korkeamman ansiotason palvelu- ja asiantuntijatyötehtävillä, jotta sosiaalidemokraattinen yhtälö laajoista julkisista palveluista ja vahvoista turvaverkoista olisi yhdistettävissä tasaiseen tulonjakoon.

Sosialidemokraattien elinkeinopolitiikka korosti vielä viime vuosikymmenen lopulla julkisen vallan roolia lähinnä säätelijänä ja mahdollistajana, joka vakauttamalla ja tukemalla esimerkiksi työmarkkinaratkaisuja edesauttoi markkinoilta ja yrityksistä lähtevää taloudellista kasvua. Julkisen vallan palvelut, erityisesti terveydenhuolto ja koulutus olivat kasvualustaa tulevalle yritystoiminnalle ja yritysten henkilöstövärväykselle. Ajattelussa leijaili syvä Neue Mitte/New Labour -ajatteluun sopeutetun korpilampelaisen korporatismien henki, jossa elinkeinoelämä, valtiovalta ja ammattiyhdistysliike yhtä köyttä vetämällä tuottavat kaikkien tahojen etuja edistävää politiikkaa, jonka määrittäviä sanoja ovat maltillisuus, sopeutuminen (vapaiden markkinavoimien ja globaalien instituutioiden edessä), ennustettavuus, kurinalaisuus (etenkin julkinen menokuri) ja hallinta. Tätä linjaa kritisoimaan on sosiaalidemokraattisen liikkeen sisällä syntynyt jälkikeynesiläiseen talouspolitiikkaan nojautuva löyhä joukko ihmisiä, joka haluaisi julkiselta vallalta aktiivisempia toimia investointiasteen nostamiseksi ja aktiiviseksi politiikan reunaehtojen ja ympäröivän maailman muokkaamiseksi (ks. esim. Alaja & Suominen 2013; Rinne 2014, 11-14.)

2011 vaaliohjelmassa omaksuttiin selkeästi keynesiläisempiä lähtökohtia ajattelulle. Julkisen vallan interventiot esimerkiksi vienninedistämiseen, uusien kasvualojen kättilöintiin ja julkisten investointipanostusten merkitys talouskasvun syntymiselle nähdään merkittäviksi. Näillä linjauksilla puolueen ajattelu oli hyvin väkevässä ristiriidassa sen vaalien jälkeisen päähallituskumppanin, Kokoomuksen kanssa (ks. esim. Kokoomus 2011). Käytännössä tästä ristiriidasta syntyi pitkälti se puolueen sisäinen tyytymättömyys, joka kulminoitui kritiikkiin Jutta Urpilaista ja tämän toimia kohtaan, joka kulminoitui Seinäjoen puoluekokouksessa 2014 Antti Rinteen nousuun SDP:n puheenjohtajaksi (ks. Rinne 2019). Osaltaan tässä voi todeta Palosen omassa puoluepoliittisen ohjelmatyön teossaan tekemän huomion ohjelmien suhteesta politiikan praksikseen hyvin teräväksi: ohjelmista ei voi lukea puolueen tulevia poliittisia toimia ja niitä kirjoittamassa on usein enemmän ”harhaoppisia kuin ortodoksian vaalijoita” (Palonen 1988, 175-177).

Vaikka keynesiläisyys siis löysi tiensä SDP:n ohjelmiin, se ei juurikaan näkynyt toteutetussa politiikassa. Syytä tälle voidaan etsiä laajapohjaisiin koalitionhallitukseen sisältyvästä vaikeudesta ajaa omaa linjaa eteenpäin, mutta mahdollisesti myös johtavien poliitikkojen ja virkamiesten uskon puutteesta tällaisen linjan toimivuuteen käytännössä. Haastatteluaineistooni perustuen ainakaan sosiaalidemokraatteihin kuuluvat ekonomistit Sailas ja Koskela eivät tunnu uskovan jälkikeynesiläisen politiikan mahdollisuuksiin.

Julkiset investoinnit ja kansallisen vientistrategian luominen, jossa valtio yhteistyössä yritysten kanssa tekee vienninedistämistä ja tukee strategisia aloja jatkaa kuitenkin läsnäoloaan myös vuoden 2015 vaaliohjelmassa (SDP 2014, 11-12), jopa noudatellen Alajan ja Suomisen hahmottelemaa toimenpidesuositusohjelmaa (Alaja & Suominen 2013, 198-199). Vuoden 2011 ohjelmassa on kuitenkin yksityiskohtaisemmin määritetty sitä, miten ja mille eri aloille yhteiskunnallisen strategian olisi suuntauduttava. SDP korostaa vientialojen merkitystä ja näkee, että perusteellisuus ja jopa alkutuotanto ovat pitkälti yhteenkytkeytyneitä palveluvientiin (SDP 2011, 30-31).

Käytännössä siis kestävä työllisyyden kasvun katsotaan tulevaisuudessakin kytkeytyvän vientisektorin, erityisesti teollisuuden kautta tapahtuvaan talouskasvuun. Vasta tätä kautta kotimaiseen kysyntään pohjautuvat palvelualat voivat kasvaa. Esimerkiksi Osmo Soininvaara on sen sijaan esittänyt mm. kulutuksen ohjaamista fyysisistä hyödykkeistä palveluiden suuntaan keinona lisätä työllisyyttä ilman vientisektorin ekspansiota tai materiaalista talouskasvua (Soininvaara 2014). Käytännössä sosiaalidemokraatit siis katsovat, että tuottavuuden kasvun myötä vähentynyt työvoiman tarve voidaan kompensoida vain kasvattamalla Suomen suhteellista osuutta maailmantaloudessa tai globaalilla kysyntäekspansiolla.

Ottaen huomioon, että Soininvaaran ja tämän hengenheimolaisten pyrkimykset ohjata kulutuskysyntää palveluiden suuntaan vaatii erilaisten veroreformien lisäksi myös työn yksikkökustannusten alentamiseen ja työtunnin ostohinnan laskemiseen (esim. Soininvaara 2013), on selvää että SDP:n pitkälti Pekka Kuusen ajatteluun (ks. Kuusi 1961) pohjaava sosiaali- ja työvoimapoliittinen linja, joka tähtää työn tuottavuuden jatkuvaan kohentamiseen mm. pitämällä työn hintaa riittävän korkealla ja samalla lisäämällä työntekijän saamaa lisäarvoa, on jyrkässä ristiriidassa tällaisen ajattelun kanssa.

Kuitenkin sekä Rifkin (Rifkin 1996, 169) että Siltala (Siltala 2007, 158) esittävät vakavan argumentin sen puolesta, ettei talouskasvu mitenkään voi synnyttää riittävästi asiantuntijatöitä, tuotannollisia tehtäviä tai palvelutyön kysyntää perässä pysyvillä hinnoilla automaatio- ja digitalisaatiokehityksen lisätessä tuottavuutta. Työpaikkoja tuhoutuu nopeammin kuin niitä syntyy lisää. Edellä mainittuun argumenttiin nojaten voi siis esittää väitteen, että mikäli yleistä työllisyysastetta halutaan nostaa kajoamatta työn hintaan, ts. palkkoihin ja etuuksiin, vaaditaan huomattavasti raskaampaa julkista interventiota kuin vain julkisia investointeja ja talouskasvun ruokkimista työn kysynnän kasvattamiseksi.

5.4. Heikkoa ohjelmatyötä ja vahvaa muutosvastarintaa

SDP:n 2010-luvun alkupuolen ohjelmista kuvastuu yleisesti pikemminkin hidas sopeutuminen tapahtuneisiin muutoksiin työmarkkinoilla kuin erityisen aktiivinen muutoksiin tarttuminen ja tulevaisuuden visiointi. Siellä missä tulevaisuutta hahmotellaan, niin se näkyy pikemminkin vallitsevan nykytilan ylläpitämisenä ja sen hyvien ominaisuuksien vahvistamisena tai pyrkimyksenä palata aiempiin toimivina pidettyihin malleihin ja rakenteisiin. Useimmat SDP:n ohjelmissa esitetyt keinot työllisyyden kohentamiseen ja aktiiviseen työvoimapolitiikkaan ovat yleisesti hyväksytyjä myös yleisessä talous- ja työvoimapolitiittisessa tutkimuksessa (ks. esim. Sihto 2006, 200-201). Siinä missä suurista puolueista Keskusta (Keskusta 2018, 7-8) ja Kokoomus (Kokoomus 2015, 5) sekä pienemmistä puolueista Vihreät (Vihreät 2014, 3) esittävät tieteellisestä konsensuksesta poikkeavia, mutta johdonmukaisia ohjelmia työllisyyden parantamiseen. Sosiaalidemokraatit eivät ryhtyneet vastaavaan ennen vuoden 2017 puoluekokouksen jälkeistä ohjelmatyötä, joka jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Sosiaalidemokraatit tuntuvatkin vertailevassa tarkastelussa suhteessa tutkitun ajanjakson muiden puolueiden ohjelmiin pitkälti yksin talouspoliittisen konsensuslinjan puolustajiksi. Puolueen työ- ja työllisyyspolitiikassa ei tunnu olevan yleisestä konsensuksesta erotettavissa olevaa, selkeää tavoitekokonaisuutta tai visiota työelämän kehittämisen suhteen. Voi kuitenkin kysyä, onko poliittiselle liikkeelle tervettä jäädä ainoastaan niin sanotusti tukevan tutkimustiedon varaan. Jos politiikka on mahdollisen taidetta, olisi liikkeen silloin pyrittävä vastaamaan kysymyksiin siitä ”miten asiat voisivat olla?” tai ”miten asioiden pitäisi olla?” kuin ”miten asiat tulevat todennäköisesti olemaan?” tarjotessaan vaihtoehtoja yhteiskunnan kehittämiseen.

Keinovalikoimaa ja joitain työllisyyttä edistäviä rakenteita ollaan valmiita uudistamaan, mutta varsinkin julkilausutut tavoitteet ovat melko sovinnaisia ja liittyvät lähinnä koulutukseen ja aktivoiviin työvoimatoimenpiteisiin. On kuitenkin huomautettava, että nämä menetöt työvoiman hallintaan on luotu samalla teollisen ekspansion kultakaudella, jonka päättymisen on luonut nykyiset työllisyyteen, työllisyyspolitiikkaan ja työn määritelmään liittyvät ongelmat. Aktivoivien työvoimatoimenpiteiden ja koulutuspolitiikan intensiivisyyden kehittämisen ongelma on, että ne on luotu ratkaisemaan työvoiman kohtaanto-ongelmia ja talouskasvua häiritsevää pulaa ammatillisesti pätevistä työvoimasta. Tällä hetkellä Suomessa kuitenkin vallitsee tilanne, jossa lähes kaikkien ammattialojen osajia on työttöminä ja työvoima on maantieteellisesti siellä missä sen potentiaalinen kysyntäkin, poislukien pääkaupunkiseutu, jossa asumisen hinta rajoittaa kokopäiväisen palvelu- ja aputyön tarjontaa.

5.5. Pieniä toivonpilkahduksia

Yleisesti ottaen oppositioon joutumisen jälkeen SDP:n ohjelmatyössä on ollut havaittavissa hienoisia ohjelmatyön piristymisen merkkejä. Ohjelmatyön nostaminen keskiöön ja poliittisen linjan uudistaminen ja selkeytyminen olivat Antti Rinteen keskeisimpiä lupauksia puheenjohtajakampanjassaan (Rinne 2014, 3). Tämä kuitenkin jäi ensimmäisen puheenjohtajavuoden aikana hallitustyön ja ministerintehtävien jalkoihin. Oppositioasemaan joutuminen toisaalta vapautti puoluekoneiston resursseja tämän työn organisointiin, toisaalta taas vapautti puolueen linjanmuodostusta koalitionhallituksessa toimimista välttämättä seuraavasta tarpeesta harkita linjauksia suhteessa päivänpoliittisiin vääntöihin.

SDP:n periaateohjelman uudistuksen pohjana toimiva “keskusteluaineisto” *Turvaa ja vapautta muuttuvassa maailmassa* (SDP 2016) linjaa työstä näin *Meidän arvomme* -osion kappaleessa *Inhimillinen työ*:

“Työ ei ole pelkkää toimeentuloa. Ihmisillä on syvä tarve olla osa mielekästä tarinaa, olla tekemässä itsestään jotain tai muuttaa maailmaa parempaan suuntaan. Iso osa oman elämän mielekkyydestä tulee siitä, miten voi edistää ja suojella itselleen tärkeitä asioita ja auttaa läheisiään. Kaikki tämä on työtä, sen laajemmassa merkityksessä.” (SDP 2016, 9.)

Tässä on nähtävissä muutosta suhteessa siihen, miten työ on määritelty aiemmissa SDP:n 2000-luvun ohjelmissa. *Työ* kuvataan toimeentulon hankkimisen tai hyvinvointivaltion rahoittamisen kaltaisten välineellisten tekijöiden sijaan *mielekkääksi tekemiseksi*, itsensä kehittämiseksi, maailman muuttamiseksi, läheisten auttamiseksi. Työtä määritellään siis *sisäisten*, pikemmin kuin *ulkoisten* arvojen kautta. Minulle näistä työn arvon määritelmistä tulevat mieleen *Star Trek* -televisiosarjojen materiaalisista tarpeistaan vapautetun yhteiskunnan motivaatiot työnteolle ja inhimilliselle toiminnalle.

Työ ei tässä periaateohjelman keskusteluaineistossa enää tarkoita jotakin, mistä joku on valmis maksamaan palkkaa, vaan mikä edistää *hyväksi elämäksi* miellettyä kokonaisuutta. Ohjelmatekstissä yleistetään vahvasti sitä, millaisia ovat *ihmisen* luontaiset tarpeet tai *elämän mielekkyys*. Sen sijaan tässä ohjelmassa irrottaudutaan perinteisestä työväenliikkeen retoriikasta ja määritetään *työ* sellaiseksi henkiseksi ponnisteluksi, joka voisi vastata Arendtin antiikin ihanteista kumpuavaa *toiminnan (action)* käsitettä (Arendt 2002) ja siten irrottaa työn käsitteen reproduktiosta ja valmistamisesta, joihin politiikan redusointi Palosen mielestä on fundamentaali ongelma perinteisessä demareiden ohjelmatekstissä (Palonen 1997, 28).

Tätä inhimillisen työn määritelmää täsmennetään osiossa *Sosialidemokratian tehtävät tämän päivän maailmassa* seuraavasti:

*“Pitkällä aikavälillä työn tuottavuuden kasvun pitäisi johtaa kokopäiväisten työntekijöiden viikkotyöajan lyhenemiseen. Viikkotyöajan lyhentämistä edellyttävät **työllisyysnäkökohtien lisäksi** myös halu edistää **hyvää elämää** työntekijöiden vapaa-aikaa lisäämällä.”*

*“Vapautta on myös mahdollisuus itse vaikuttaa siihen, kuinka ison osan elämästään työhön käyttää. Työn tasaisempi jakaminen mahdollistaa useammalle ihmiselle elämän, jossa työ ja muu elämä ovat paremmassa tasapainossa vaihtelevissa elämäntilanteissa ja jossa työ on myös **henkisen kehityksen ja itsensä toteuttamisen väline** eikä pelkkää toimeentuloa.”*

“Sosialidemokratia tunnistaa yhteiskuntavastuunsa tuntevan yrittäjyyden kasvavana yhteiskunnallisena voimana, joka uudistaa taloutta ja työelämää. Yrittäjyyden

*merkityksen kasvu ja osa-aikatyön, pätkätyöläisyyden ja vuokratyön kaltaiset ilmiöt haastavat uudistamaan hyvinvointivaltiota, sillä myös **uuden työn tekijöille** on taattava erityisesti kohtuullinen työttömyys- ja eläketurva.”*

“Uusi talous vaatii työntekijöiltä yhä joustavampia työaikoja ja työn tekemisen tapoja. Vastaavasti työntekijöille on kehitettävä uusia keinoja, käytäntöjä ja rakenteita, jotka auttavat työn, perhe-elämän ja vapaa-ajan yhteensovittamisessa.” (SDP 2016, 13-14., lihavointi kirjoittajan)

Periaateohjelman keskusteluaineistossa on havaittavissa selkeä murros työstä puhumisessa. Toimeentulon ja kansantaloudellisen kestävyuden rinnalle keskiöön nostetaan inhimillinen kokemus työstä ja pyritään huomioimaan monia sellaisia ryhmiä, joita perinteinen sosiaalidemokraattinen työretoriikka ei huomioi. Työn määritelmää on laajennettu käsittämään palkkatyön lisäksi järjestö- ja vapaaehtoistoiminta sekä erillisenä kokonaisuutena yrittäjäyys. Työolosuhteiden kehittäminen ja tuottavuuden parantumisen ulosmittaaminen työajan lyhentämisen nimetään ensi kertaa kattavasti sosiaalidemokraattisiksi tavoitteiksi 2020-luvulla.

On myös havaittavissa muutos tavassa puhua prekarisoituneesta tai *uudesta* työstä. Aiemman uhka-, torjunta ja kompensatioretoriikan sijaan on siirrytty diskurssiin, jossa ne tunnustetaan pysyväksi osaksi nykyistä ansiotyön kenttää ja hyvinvointivaltion rakenteiden on tuettava uuden työn tekemistä. Tämä itsessään epäsuorasti tunnustaa muissa kuin perinteisissä työsuhteissa tehtävien töiden olevan positiivinen tai ainakin pysyvä ilmiö yhteiskunnassa, joka vastustamisen tai kompensoinnin sijaan pitää ottaa huomioon.

Lisäksi työn sisällölliseen merkityksellisyyteen yksilön kannalta kiinnitetään aiempaa selvemmin huomiota. Työn on siis tulevaisuudessa oltava sosiaalidemokraattien näkemyksen mukaan entistä enemmän muiden kuin puhtaasti taloudellisten arvojen tuottamista ja kiinteässä yhteydessä *yhteiskunnalliseen* prosessiin siten kuten se sosiaalidemokraattisessa teoriaperinteessä ymmärretään, universaalina ihmisten keskinäisen huolenpidon ja yhteisen ponnistelun yhteenliittymänä, jonka Palonen tulkitsee sosiaalidemokraattisessa ohjelmatekstissä olevan *metapaikka*, jossa kaikki politiikka tapahtuu (Palonen 1997, 52-53). Jos työ politisoidaankin jollain uudella tavalla, se tapahtuu sosiaalidemokraattien tapauksessa aina yhteiskunnan käsitteen sisällä. Siitä, onko ”yhteiskunnan” määrittäminen politiikan ainoaksi areenaksi hyvä lähestymistapa voidaan

käydä keskustelua, mutta sosiaalidemokraattien ohjelmissa esitetyn työkäsityksen olemassaololle yhteiskunnallisuus on välttämätön ominaisuus. *Työn* arvo ja merkitys muodostuu sosiaalidemokraateille aina osana kollektiivista toimintaa ja suhteessa toisiin yksilöihin.

6. SDP:n vaikuttajien visio työn tulevaisuudesta

Tässä luvussa käyn läpi ja analysoin haastattemieni SDP:n taustavaikuttajien ja poliitikkojen vastaukset kysymyksiini teemoittain. Käyn ensin läpi vastaukset koskien työelämän muutoksia ja täystyöllisyystavoitetta koskevia kysymyksiä. Sen jälkeen tulo- ja tuottavuuserojen repeämislle koettuja syitä, sekä haastatteluissa esiin nostettuja keinoja tämän kehityksen pysäyttämiseen, kääntämiseen toiseen suuntaan tai sen yhteiskunnalta ja sosiaalidemokraateilta vaatimaan sopeutumiseen.

Kysymyksissäni ja niihin saatujen vastauksien analyysissa kytken ne aiemmissa luvuissa käsiteltyihin teemoihin: työn loppuun ja palkkatyön murrokseen sekä toimeentulokysymyksiin muuttuvassa maailmassa, sekä SDP:n ohjelmatyössä näihin esitettyihin vastauksiin tai niiden sivuuttamiseen. Erityisesti pyrin selvittämään, miten vastaajat katsoisivat parhaaksi toimia työelämän radikaalisti muuttuessa, esimerkiksi tilanteessa jossa työn kysyntä yksityisellä sektorilla vähenee pysyvästi riippumatta siitä, uskovatko vastaajat tällaisen kehityskulun olevan todennäköinen tai edes mahdollinen. Jaottelen vastaukset sen pohjalta, tuleeko muutoksiin ensisijaisesti pyrkiä sopeutumaan vai tuleeko kehityksen suuntaa pyrkiä muuttamaan.

6.1. Työelämän murros ja täystyöllisyyspolitiikan mahdollisuudet

Aloitin haastattelut kysymällä kaikilta haastateltaviltani isointa ja kriittisintä muutosta, joka työelämässä on tapahtunut ja millaisia prosesseja edelleen on käynnissä. Haastattemieni sosiaalidemokraattivaikuttajien näkemykset työelämän merkittävimmistä muutoksista viimeisten 20 vuoden aikana jakautuivat pitkälti kahteen pääluokkaan: rutiininomaisten ja yksinkertaisten työn katoamiseen ja siitä työllisyyspolitiikalle seuraaviin haasteisiin (Koskela & Sailas) ja toisaalta “epätyypillisten työsuhteiden” (käytännössä prekarisaation) yleistymiseen (Rinne). Näiden haasteiden järjestys ja merkitys hivenen vaihtelivat eri henkilöiden prioriteettilistauksissa. Prekarisaation ja rutiinityön katoamisen nosti esiin yhtäläisinä ja melko erottamattomina haastatelluista Antti Alaja. Tämä mahdollistaa myös vertailun tekemiseen sen suhteen, ovatko haastateltavien käsitykset työelämän muutoksista

samansuuntaisia kuin esimerkiksi Siltalalla (Siltala 2007) ja Julkusella (Julkunen 2008), joiden näkemykset pitkälti ohjaavat sitä miten tässä tutkimuksessa arvioidaan suomalaisen työelämän muutoksia 2000-luvulla vai poikkeavatko ne niistä jotenkin.

Koskela kuvaa kehitystä seuraavasti:

”Kyllähän se on rutiinistyön katoaminen ja väheneminen. Globalisaatio ja automaatio on johtanut siihen että fyysiset työt mihin ei tarvitse minkäänlaista koulutusta, korkeintaan joku lyhyt perehdytys riittää niin sellaiset työt on aika lailla kadonneet... Et muotoillaan näin, että sellaiset duunit mihin pääsee pelkällä peruskoulupohjalla on kadonneet melkein kokonaan -tai vähentyneet tosi merkittävästi.

Myös työn tuottavuuserot on kasvaneet tosi voimakkaasti, ihmisyksilöiden väliset tuottavuuserot on kasvaneet tosi huimasti etenkin tietotekniikan kehityksen myötä... Ollaan pikkuhiljaa menty siihen, että matalammin koulutettu väki joka tarvitsisi sen rutiinistyön, joka ei pärjää missään muussa kuin työssä niin ei pääse enää mihinkään vaan ne on pitkäaikaistyöttömiä ja syrjäytyneitä.” (Antti Koskelan haastattelu 20.1. 2016)

Koskela korostaa yksilöiden välisten tuottavuuserojen muutosta, missä hän eroaa esimerkiksi Sailaksen näkemyksestä, joka tarkastelee tuottavuuskysymystä enemmän makrotason ilmiönä. Koskela vahvistaa jakavansa näkemyksen, jonka mukaan kasvaneen työttömyyden taustalla on (globalisaation ohella) automaation lisääntyminen, joka uhkaa tuhota työpaikkoja. Ei ole selvää, uskooko hän työpaikkojen määrän sinänsä vähenevän, vai siirtyvän ainoastaan enemmän erikoistunutta osaamista ja koulutusta vaativiin tehtäviin, joihin osa ihmisistä ei kykene välttämättä kouluttautumaan tai muuten sopeutumaan. Koskelan analyysissä korostuu ongelma siitä, miten samanaikaisesti pitää tuloerot pieninä ja mahdollistaa matalamman tuottavuuspotentiaalin omaavien yksilöiden työllisyyttä, sillä globalisaatio mahdollistaa monien matalan tuottavuuden töiden siirron edullisempien työvoimakustannusten maihin ja toisten korvaamisen automaatiolla. Jos tuloerojen annettaisiin revetä, se voisi parantaa työllisyysastetta, mutta ei välttämättä nostaa ihmisten hyvinvointia:

”Suomessa niillä [diplomi-insinööreillä ja juristeilla] on pienemmät palkat kuin muissa maissa mikä tarkoittaa et ne on suhteessa alipalkattuja. Sen sijaan ongelma

tulee olemaan, et miten saadaan matalasti tuottava väki töihin. Jos halutaan pitää tuloerot pieninä, siis jos halutaan pitää bruttopalkan tuloerot suhteellisin pieninä, niin se tarkoittaa, että tulee kovaksi ongelmaksi löytää näille matalammin tuottaville tyypeille töitä, koska nehan on täällä korkeammin palkattuja kuin muissa maissa. Kun Suomessa tuottavuuserot on suuremmat kuin mitä tuloerot, tai siis tuloerot on aika pienet ja kuitenkin tuottavuuserot on ihan yhtä suuret kuin kaikissa muissakin maissa.” (Antti Koskelan haastattelu 20.1. 2016)

Rinne nostaa esiin työmarkkinoiden suoraa polarisaatiota enemmän epätyypilliset työsuhteet ja etenkin niistä seuraavat toimeentulovaikeudet, mutta korostaa myös sitä, että tilannekuva on hyvin erilainen eri työntekijäryhmien näkökulmasta. Tämä on osittain käytännön seuraus ja konkreettinen ilmiö siitä kehityksestä, jota Koskela kuvaa. Esimerkiksi nollatuntisopimuksilla, määrä- ja osa-aikaisuuksilla voidaan pyrkiä pienentämään työnantajalle koituvia kustannuksia, kun palkkataso itsessään ei jousta alaspäin.

”Tällaisten lyhytten määräaikaisten ja osa-aikaisten työsuhteitten... niitten lisääntyminen on selkeästi iso muutos viimeisinä aikoina meidän työelämässä. Toinen iso muutos on perheen ja muun elämän ja työelämän parempi yhteensovittaminen.

Vähän riippuu eri työntekijä- tai eri palkansaajaryhmistä, mutta nää on mun mielestä semmosia mitkä nousee selkeesti esille. Näistä epätyypillisistä työsuhteista johtuen toimeentulo yhdellä työllä on se yksi sellainen keskeinen asia mikä on siihen liittyen noussut esille.” (Antti Rinteen haastattelu 19.1.2016)

Näiden kategorioiden ulkopuolelle asettuvat Tytti Tuppurainen ja Juhana Vartiainen, joista Tuppurainen ei katso työmarkkinoilla tapahtuneen erityisen ratkaisevia muutoksia. Tuppurainen nosti merkittävimpana muutostekijänä esiin maahanmuuttajien osuuden lisääntymisen tietyillä aloilla etenkin valtakunnallisissa kasvukeskuksissa. Tämän voi katsoa osaltaan liittyvän prekarisaatiokehitykseen ja vauhdittavan sitä, koska ulkomaalaistaustaisten järjestäytymisaste on matalampi ja keskittyminen tietyille palvelualoille lisää työvoiman tarjontaa muutenkin kilpailluilla sektoreilla. Myös Rinne mainitsee maahanmuuttajat työmarkkinoiden dynamiikkaa muokkaavana ryhmänä. Tuppurainen kuitenkin selkeimmin haastaa narratiivin työelämän laadullisesta huonontumisesta, jota Siltala teoksessaan (Siltala 2007) esittää. Rinne nostaa esiin

erityisesti turvapaikanhakijoina maahan tulleiden hyväksikäytön ja kytkee sen paikallisen sopimisen lisäämispyrkimykseen kollektiivisten sopimusten, Suomen tapauksessa työehtosopimusten kustannuksella. Tässä nousee esiin toinen globalisaation ilmiö, muista maista tuleva halpatyö ja sen hyväksikäyttö, joka osaltaan aiheuttaa häiriöitä suomalaisille työmarkkinoille ja heijastuu suomalaisten työntekijöiden neuvotteluasemaan.

”Saattaa myös olla, että turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyminen tulee muuttamaan meidän työmarkkinoita, että jos paikallinen sopiminen avautuu sillä tavalla mitä hallitus nyt hakee... Että palkoista ja työajoista, ylipäätään kaikista työehdoista voi sopia yksittäisen työntekijän ja työnantajan välillä, niin se avaa ihan uudenlaisen näkymän tähän turvapaikanhakijoiden hyväksikäyttöön tulevaisuudessa.” (Antti Rinteen haastattelu 19.1. 2016)

Alaja nostaa prekarisaation ja työn katoamisen esiin haastateltavista laajimmin, vaikka Rinteenkin puheesta on kuultavissa selvä huoli palkkaköyhyyden kaltaisten ilmiöiden yleistymisestä, kuten myös siitä että työllisyystilastojen taakse kätkeytyy tilanne jossa ihmiset joutuvat tekemään vähemmän työtunteja kuin haluaisivat. Tällöin osaltaan ”työn loppu” ei ole täysin työttömäksi joutumista, vaan tahdonvastaista osa-aikaisuutta, työsuhteiden väliin yhä useammin jääviä työttömyysjaksoja ja vastaavia, pitkittyviäkin tulottomuuden tai vajaatuloisuuden jaksoja:

”Voisi argumentoida, että onhan työn loppu tavallaan jo nykyisyyttä, että merkittävä osa on nykyisestä työvoimasta joko työttömiä tai vajaatyöllistettyjä, että eihän työn loppu ole mikään pessimistinen tulevaisuuden skenaario vaan työn lopusta voi... Riippuu tietysti siitä mistä näiden työllisyysongelman katsoo johtuvan, mutta voidaanhan periaatteessa meidänkin ajassa nähdä merkkejä työn lopusta. Että jos mietitään jotain Saksan työmarkkinoita, joita hehkutetaan työllisyysihmeeksi ja tietysti on totta, että siellä työttömyys on ollut jotain viidenkuuden-seitsemän prosentin luokkaa viime vuosina mutta sitten jos otetaan esimerkiksi tarkasteluun vajaatyöllisten määrä Saksassa tai kysytään mikä osa Saksan työllisistä haluaisi lisää työtunteja tai mikä osa Saksan työllisistä ei tule säällisesti toimeen palkkatyöstään saamalla korvauksella...” (Antti Alajan haastattelu 2.10.2015)

Alaja esitti arvionaan, että kysymys prekarisaation laajuudesta ja keinoista vastata siihen olisi toinen kahdesta merkittävästä demareita jakavasta työllisyyspoliittisesta

kysymyksestä, eli hyväksytäänkö työelämässä tapahtunut jakautuminen ja prekarisaatio todelliseksi ilmiöksi vai ei:

”[On] semmoisia keskustelijoita jotka selkeästi näkee että nämä älykkäät teknologiat ja että digitalisaatio ja tämän tyyppiset ilmiöt tulee mullistamaan työelämän ja näillä perusteilla kannattaa esimerkiksi perustuloa... -ja sitten on toisaalta näitä keskustelijoita joiden mielestä on liioiteltu tätä työmarkkinoiden murroksen radikaaliutta ja että itse asiassa kuitenkin kokopäiväinen palkkatyö on kuitenkin hyvin tyyppillistä useimmille suomalaisille eikä ole tarvetta tehdä mitään radikaaleja muutoksia esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmään.” (Antti Alajan haastattelu 2.10.2015)

Alaja katsoo tämän jakavaksi kysymykseksi ennen kaikkea siten, uskotaanko muutoksen olemassaoloon tai pysyväisluonteeseen lainkaan. Tämä kontrasti näkyy selkeimmin suhteessa Tuppuraisen näkemykseen työmarkkinoiden periaatteellisesta muuttumattomuudesta. Vertailu esimerkiksi Rinteen käsityksiin ja muiden ay-vaikuttajien, kuten Koskelan kanssa käymiini keskusteluihin osoittaa, että pikemminkin kyse on siitä, pitääkö tapahtunut kehitys hyväksyä vai pitäisikö tilannetta pystyä muuttamaan. Esimerkiksi Rinne ja etenkin Koskela uskovat vahvasti työmarkkinoiden murrokseen, mutta perustulon tai vastaavien sosiaaliturvareformien, joissa vajaatuloisuus ja pitkäaikaistyöttömyys hyväksyttäisiin vallitsevina tosiasioina, tuntuisi antautumiselta ja luovuttamiselta.

Rinteen ja Koskelan haastattelut avaavat ammattiyhdistysliikkeeseen affilioituneiden demareiden tulokulmien variaatioita, siinä missä Rinne epäili prekarisaatiotrendin laajuutta ja etenkin sen pysyvää luonnetta, näki Koskela sen hyvinkin määrittävänä ja prekariaatin yhtenä kolmesta lähitulevaisuuden työmarkkinoilla olevien pääryhmästä. Rinteen näkemyksessä prekarisaatio liittyi ennen kaikkea käynnissä olevaan rakennemuutokseen, jonka vaikutuksia yhteiskunnan tulisi tasata, mutta jossa ajan kanssa todennäköisesti syntyisi töitä kaikille, kun elinkeino-, koulutus- ja työllisyyspolitiikan viritys saataisiin oikeaksi. Selkeästi vahvemmin tätä suuntaa edustaa kuitenkin Tuppurainen:

”Vuoden 2008 tai 2009 kriisi on ollut kasvukriisi. Tuottavuus ei ole kasvanut. Koska meiltä on kadonnut osa korkean tuottavuuden ja korkean teknologian toiminnasta, on talouden teknologiaintensiteetti alentunut.

Työllisyys paranee, kun talous kasvaa. Mutta sekä työllisyys- että kasvutavoitteen saavuttaminen on vaikeaa, jos pitkäaikaistyöttömyys pääsee pahenemaan. Hyvä talouskehitys lisää työvoiman kysyntää. Työvoiman kysyntä luo kireyttä työmarkkinoille: siis parempia palkkoja, notkeampia työnantajia, jne. Kireä työmarkkina houkuttelee työelämäään ihmisiä, jotka jäisivät ulkopuolelle. Eläkkeelle siirtyneet ottavat osa-aikatyön, kotityöstä irrotetaan hiukan aikaa työlle, opiskelijat tekevät osa-aikatyötä.” (Tytti Tuppuraisen haastattelu 23.11.2016)

Tuppurainen on haastatelluista ainoa ei-ay-taustainen sosiaalidemokraattinen aktiivipoliitikko, mutta väittäisin että hänen ajattelunsa vastaa konsensusta niiden puolueen vaikuttajien näkemyksistä, joiden tausta ei ole ay-liikkeessä vaan ennemmin kuntapolitiikassa ja asiantuntijatehtävissä. Sen sijaan on melko mielenkiintoista havaita, että sittemmin ay-ekonomistiksi siirtynyt Koskela on näin selvästi eri linjoilla prekarisaatiokehityksen pysyväisluonteesta ay-liikkeen johtotehtävistä SDP:n puheenjohtajaksi nousseen Rinteen kanssa. Kenties tässä on nähtävissä se, että “tulevaisuuden tilannekuva” on SDP:ssä myös sukupolvikysymys nuorempien ja vanhempien toimijoiden välillä, mutta toisaalta on myös otettava huomioon yksilökohtaiset tekijät sen suhteen, miten tulevaisuus nähdään.

Vartiaisen näkemys poikkesi muista haastatelluista merkittävästi ennen kaikkea siinä, että hän sivuutti työelämän sisällössä tapahtuneet muutokset haasteiden lähteenä kokonaan ja käänsi ongelman johtuvaksi pikemminkin työmarkkinoiden ja ennen kaikkea työmarkkinajärjestelmän muuttumattomuudesta. Hän mainitsi erityisinä ulkoisina muutoksina, joihin työmarkkinajärjestelmä ei ole riittävästi sopeutunut, globalisaation ja pääomaliikkeiden vapautumisen, sekä väestön ikääntyminen ja työvoiman määrän kasvun pysähtymisen.

”En väitä tietäväni, mistä vasemmiston heikkous tältä osin [työelämän segregatio] johtuu. Mielestäni vasemmiston heikkous ja erityisesti sosiaalidemokraattien täydellinen älyllinen umpikuja liittyy siihen Suomessa, että he ovat olleet täysin kykenemättömiä reagoimaan erityisesti tähän työn tarjonnan lisäämisen tarpeeseen. Koska työn tarjontaa me tarvitaan, enemmän ihmisiä työmarkkinoille kun väestö ikääntyy ja meillä on tämä laaja hyvinvointivaltio joka pitää rahoittaa. No se edellyttää, että työnteosta tehdään kannattavampaa suhteessa tulonsiirroilla elämiseen, eli työttömyysturvaa kiristetään, eläkeikää nostetaan ja saadaan uusia ihmisiä työmarkkinoille, rohkaistaan työperäistä maahanmuuttoa. Nämä on kaikki

niitä reformisuuntia, jotka on aivan välttämättömiä jotta tällainen laaja hyvinvointivaltio voidaan rahoittaa” (Juhana Vartiaisen haastattelu, 1.2.2016)

Vartiainenkin tosin tunnisti keskipalkkaisen työn katoamisen ilmiönä, muttei katsonut palkansaajien tulojen eriytymiskehitystä asiaksi, johon politiikalla voitaisiin vaikuttaa. Hän ei osannut ottaa kantaa, oliko tällä vaikutusta SDP:n ja muiden Euroopan keskustavasemmistolaisien puolueiden kannatuksen heikkenemiseen, mutta piti sosiaalidemokratian “älyllisenä umpikujana” kyvyttömyyttä hyväksyä tarvetta lisätä työvoiman tarjontaa ja luoda ympäristöä matalamman tuottavuuden työsuhteille, minkä Vartiainen näkee ainoana mahdollisuutena täystyöllisyyden saavuttamiselle.

”Se mitä tapahtuu palkkojen jakaumalle, niin näyttää olevan sellainen trendi maailmalla, että keskipalkkatason työpaikkojen määrä kasvaa hitaammin, kun matalapalkkatyön ja korkean palkkatyön. Ja se näyttää olevan yleinen trendi, joka johtuu teknologiasta ja sille ei voi kyllä tulopolitiikan keinoin tehdä yhtään mitään, koska ihmisten palkka kuitenkin riippuu siitä, paljonko arvonlisää he tuottavat työnantajalle ja jos teknologia kehittyy siihen suuntaan, että keskitason työpaikkoja syntyy vähemmän niin sitä ei millään tulopolitiisella keinolla voi muuttaa, sitä asiaa.” (Juhana Vartiaisen haastattelu, 1.2.2016)

On mielenkiintoinen positio poliitikolta hyväksyä työelämän laadullinen muutos huonompaan ja vain hyväksyä se olosuhteena, johon vaikuttamista ei pidä lainkaan mielenkiintoisena poliittisena kysymyksenä. Kuitenkin esimerkiksi Julkunen osoittaa omassa analyysissään kohtia, joiden perusteella puhtaasti tuottavuudesta, kilpailukyvystä ja verotuloistakin kiinnostuneen politiikan kannattaisi kiinnostua työelämän laadullisesta heikkenemisestä, sillä ihmisten pahoinvointi ja epäluottamus heijastuu myös talousjärjestelmän toimintaan (Julkunen 2008, 216).

Tuppurainen näkee, kuten esimerkiksi Sailaskin, että talouskasvu on paras lääke työllisyyteen ja lisää vielä, että heikko tuottavuuskehitys saattaa talouskasvun vaikuttamaan tehokkaammin positiivisesti työllisyyteen kuin aiemmin. Hän uskoo, että maltillinenkin talouskasvu kannustaisi nykyisissä olosuhteissa tarjoamaan enemmän työtä alityöllistetyille ja parantaisi ylityöllistettyjen neuvotteluasemaa. Itse tuottavuuden heikolla kehityksellä ei kuitenkaan Tuppuraisen mielestä ole eikä voikaan olla positiivista työllisyysvaikutusta ilman taloudellista kasvua:

”Taloukasvun luonne on viime vuosina muuttunut: entistä hitaampi taloukasvu työllistää tehokkaammin – tai asia täsmällisemmin: työn tuottavuus kehittyy heikosti. Jos taloukasvu elpyy vaikkapa vientikysynnän kautta, työmarkkinoiden kireys, toisin sanoen kova kysyntä, kannustaa tarjoamaan lisää työtä alityöllistetyille. Ja ylityöllistettyjen neuvotteluasema paranee. Jos taloukasvu ei kohene, on työmarkkinoiden ongelmaa vaikea korjata.” (Tytti Tuppuraisen haastattelu, 23.11.2016)

Tuppurainen voidaan poliitikkona hyvinkin laskea osaksi lipposlaista, ekonomistista virtausta SDP:n sisällä (tarkemmin esim. 3.3. Pelin henki muuttuu), jolle talouden ulkoiset tunnusluvut määrittävät pitkälti myös sen, mitä työn sisällölle tapahtuu, eikä tätä asiaa nähdä tai tarkastella erillisenä seikkana taloukasvusta tai tuottavuuskehityksestä. Taloukasvun ja tuottavuuden parantumisen sekä ihmisten hyvinvoinnin ja työllisyyden välille vedetään yhtäläisyysmerkki eikä asiassa välttämättä edes etsitä vaihtoehtoisia ajattelumalleja tai tutkita työelämän sisäisiä muutoksia.

Haastateltujen koulutus- ja työurataustat tulevat haastatteluissa vahvasti esiin. Palkansaajaliikkeen palveluksessa uransa tehnyt Rinne nostaa esiin työelämän uhkana keskitetystä työehtojen neuvottelusta luopumisen ja sellaisen paikallisen sopimisen, joka johtaa työnantajapuolen saneluun. Ekonomistikoulutuksen saaneet korostavat abstraktimpeja kehityskulkuja, kuten työntekijöiden tuottavuuserojen kasvua ja näkevät keskitetyn mallin palkkaratkaisuista luopumisen ja keskitettyjen neuvotteluiden agendan rajaamisen jopa välttämättömänä, kuten Vartiainen:

”[Pitäisi] reformoida työehtosopimukset niin, että ne koskisivat enää vähimmäispalkkoja. Luopuminen yleiskorotuksista kokonaan ja lakien muuttaminen niin, että yleissitovuus koskisi vain vähimmäispalkkoja, eikä palkankorotuksia ja sen salliminen, että yrityksissä voitaisiin palkoista sopia täysin paikallisesti, kunhan näitä palkan vähimmäistasoja kunnioitetaan. Se palkanmuodostuspuolelta. Sitten se kaikki se, mitä hallitusohjelmassa on kannustinloukkujen purkamisesta...” (Juhana Vartiaisen haastattelu, 1.2.2016)

Ainoastaan Rinne, jonka ajattelua varmasti ohjaa kokemus ammattiliittojohtajan roolista näkee, että konfliktia voidaan tarvita *ihmisten hyvinvoinnin ja voiton tekemisen* saamiseksi

tasapainoon. Tavoite konfliktillekin on kuitenkin uuden kompromissin saavuttaminen:

”Sen jouston pitää tapahtua sillä tavalla, et myös se työntekijä pystyvä oman elämänsä tarpeitten mukaan joustamaan siinä kokonaisuudessa ja tässä voi olla että työnantajat joutuvat tekemään kompromissia sen suhteen et mikä on optimaalinen työntekijämäärä suhteessa tarpeisiin ja suhteessa voittoon. Ja se voitto saattaa pikkusen joutuu joustamaan negatiiviseen suuntaan tässä tilanteessa, että saadaan se optimaalinen tulos sen työntekijän, palkansaajan ja sen työvoiman tarpeen näkökulmasta...” (Antti Rinteen haastattelu, 19.1.2016)

Työelämämurroksiin liittyvien kysymysten ratkaisut ovat pääosin luokiteltavissa “sopeutumisstrategiaksi” tai “korjausliikestrategiaksi”. Sopeutumista edustavat haastateltavista vahvimmin Koskela ja Vartiainen, korjausliikettä taas Rinne, Sailas ja Alaja. Korjausliikestrategialle oleellinen premissi on se, että yhteiskunnassa tapahtuvat kehityskulut esim. työttömyyden ja työmarkkinoiden jakautumisen osalta ovat seurausta epäedullisista prosesseista ja virheistä yhteiskunnan toiminnassa. Korjausliike puuttuu enemmänkin ulkoisiin muotoihin kuin yhteiskunnassa käsiteltyihin arvoihin tai arvostuksiin, jotka Julkunen nostaa vallitsevan työkuulttuurin haastamisen keskiöön oman teoksensa loppuluvussa (Julkunen 2008, 272). Tarkastelukulma on siis edelleen ekonomistinen ja osittain fordilaisenkin mallin mukainen, pysyen vallitsevan talous- ja työpoliittisen kielenkäytön sisällä. Vastattaessa kysymykseen työttömyyden tason mahdolliseen nousuun talouskehityksestä riippumatta teknologisen kehityksen seurauksena Rinne asettuu ykskantaan vastahankaan ja uskoo uudistumiseen melko perinteisellä kasvua tukevalla politiikalla:

”Ei pidä antaa tapahtua niin. Eli, me tarvitsemme talouskasvua joka tapahtuu ympäristön kannalta kestäväällä tavalla, joka ankkuroituu globalisaation myötä niihin megatrendeihin jotka tulee vaikuttamaan tästä eteenpäin vaikuttamaan selkeesti, nyt jo näkee et ne vaikuttaa pitkälle tulevaisuuteen. Ja ne on ilmastonmuutoksen torjuminen, puhdas vesi, puhdas lähi-ilma, energiatehokkuus, energiantuotanto, eri välineet... Meillä on näihin paljon osaamista, robotisaatio saattaa olla meille siunaus.

Meidän pitäisi nyt rakentaa demareitten näkökulmasta strategia joka perustuu näihin maailman isoihin megatrendeihin. Ja sitä kautta koulutusta oikealla tavalla säätämällä, tutkimusta, tuotekehitystä, innovaatiotoimintaa julkisella tuella, referenssimarkkinoita rakentaa... Et nämä on kaikki niitä millä me saadaan

talouskasvua ja työllisyyttä, jolloin me ei jouduta tilanteeseen, jossa pitää miettiä leikkauksia sosiaaliturvaan tai tällaista julkista aputyötä.” (Antti Rinteen haastattelu 19.1. 2016)

Sopeutumisstrategiseen ajatteluun taas kuuluu deterministinen tai jopa fatalistinen näkemys siitä, että yhteiskunnalliset olot ovat menossa johonkin suuntaan eikä siihen päälinjaan voida juuri politiikalla vaikuttaa. Tällaisen kehityslinjan mukaiseen ajatteluun kuuluu joko vaikutusten pehmentäminen ja muuttuneen tilanteen uudistaminen inhimillisemmäksi (Koskela) tai sellaiset työmarkkinoiden reformit, joilla muuttuneessa tilanteessa kaikki edelleen työllistyvät vaikka huonoillakin työehdoilla, ja palkan erotus toimeentulominimiin katetaan sosiaaliturvalla kuten esim. Saksan minijob-järjestelmässä (Vartiainen). Koskela esimerkiksi hyväksyy Rifkinin arvion työn tulevaisuudesta melko lailla sellaisenaan olettaessaan, että työmarkkinoille syntyy suuri joukko matalan tuottavuuden työvoimaa, joka ei kykene kilpailemaan autonomisten järjestelmien, tekoälyn ja automaattien kanssa.

Koskela kuvaa todennäköiseksi uskomaansa tulevaisuudenkuvaa kolmeen kerrokseen jakautuvien työmarkkinoiden kautta ja kuvaa millaisille ryhmille sosiaalidemokraattien tulee tulevaisuudessa kyetä markkinoimaan itsensä vaihtoehtona:

”Ensimmäinen porukka maksaa verot ja voi hyvin ja niille pitää kuitenkin pystyä perustelemaan miksi niiden kuitenkin kannattaa asua Suomessa eikä esimerkiksi muuttaa Lontooseen missä on paremmat palkat ja pienemmät verot, niille pitää pystyä perusteleen miksi kannattaa maksaa verot Suomessa ja asua Suomessa. Sitten on toinen porukka, joka tekee niitä pätkätöitä, mutta jotenkin pitää pystyy turvaamaan siedettävämpi elämä, et sosiaaliturvan rakenteita pitäisi muuttaa niin kuin niin, että hekin pystyvät elämään turvallisemman elämän, vaikka heillä on pätkätöitä ja osa-aikatöitä. Ja sitten on kolmas porukka, jotka yksinkertaisesti ei työllisty ikinä mihinkään... Ja silti heille pitää keksiä jotain järkevää yhteisöllistä tekemistä... jotain mummojen ulkoiluttamista tai jotain että he ei kokisi itseänsä turhiksi ja merkityksettömiksi ihmisiksi, vaikka heillä ei tule ikinä olemaan työtä.” (Antti Koskelan haastattelu 20.1. 2016)

Kysyttäessä, onko tällainen kehitys Koskelan mielestä väistämätöntä, hänen vastauksensa on hyvin yksikantainen:

”On, on koska tuottavuuserot kasvaa Suomessa ja kaikissa muissakin maissa, ihmisyksilöiden väliset tuottavuuserot kasvaa ja palkat perustuu tuottavuuteen ja palkkaerot tuottavuuden eroihin, niin silloinhan jos tuottavuuserot kasvaa merkittävästi niin palkkaerotkin kasvaa, koska, koska palkkojen pohjana on työn tuottavuus.” (Antti Koskelan haastattelu 20.1. 2016)

Sisäisiä eroja sopeutumisstrategioille muodostuu ennen kaikkea sen kautta, uskotaanko tuottavuuseroista seuranneen työttömyyden olevan korjattavissa työvoimakustannuksia alentamalla. Vartiainen työlinja ja sen tyypiset linjaukset uskovat, että työmarkkinoilla on edelleen kysyntää matalan tuottavuuden työntekijöille oikealla hinnalla. Koskelan ajattelu taas lähtee siitä, ettei kouluttamaton tai alhaisen tuottavuuden työvoima kelpaa avoimelle sektorille edes ilmaiseksi, jolloin ainoat inhimillisesti kestävä tavat korjata tilannetta ovat julkinen työllistäminen ja sosiaaliturvan uudistaminen suuntaan, jossa se tarjoaa turvaa pätkätyöläisille ja yrittäjille. Tässä on nähtävissä selkeä ero siinä, että perinteisen uuskeynesiläisen talousteorian varassa operoiva taloustieteilijä Vartiainen ei pidä relevanttina vaihtoehtona tulevaisuutta, jossa automaatio yksinkertaisesti syrjäyttää matalan tuottavuuden työvoiman kokonaan, siinä missä Rifkin esittää, että varsin korkeankin tuottavuuden ja osaamisen työpaikat voidaan ja tullaankin korvaamaan (Rifkin 1996, 166).

Korjausliikestrategiassa taas nähdään, että nykyinen kehityssuunta on paitsi itsessään viallinen ja väärä, myös korjattavissa. Esimerkiksi Sailas näkee Koskelan esittämän skenaarion suoraan yhteiskunnan koheesiota uhkaavana tekijänä, johon on tosin rajallisesti sopeuduttava, mutta ensisijaisesti sitä on pyrittävä torjumaan muun muassa lisäkoulutuksella. Osittain apuna tässä on palkkamalti ja julkinen työllistäminen, mutta ennen kaikkea Sailas uskoo avun löytyvän talouskasvusta, joka vetää myös matalammin tuottavan työvoiman markkinoille ja työnantajan tarjoamaan näille tarvittavaa tukea, ohjausta ja koulutusta. (Raimo Sailaksen haastattelu, 1.2.2016.)

Rinteen arvio korjaavan politiikan mahdollisuuksista on selkeästi optimistisin. Hänestä saavutettavissa oleva työttömyysaste voisi olla luokkaa 3-5 %, jollainen on viimeksi tavoitettu vuonna 1990, ennen 90-luvun lamaa. Korjaavan politiikan valtavirta sosiaalidemokraattisessa liikkeessä lähtee siitä, että pitkälti hyvin perinteisillä

sosiaalidemokratian työkaluilla, eli aktivoivalla työvoimapolitiikalla, väestön kouluttamisella ja rajoitetulla julkisella investointiohjelmalla saadaan aikaiseksi se kasvu, joka vetää työllisyyden mukanaan ylös. Rinne suhtautuu optimistisesti etenkin ns. megatrendeihin kiinnittyvään julkiseen investointi- ja kehityspolitiikkaan, jossa näkee Suomella olevan paljon voitettavaa (Antti Rinteen haastattelu, 19.1.2016). Perinteisen suuryrityskeskeisen kehityspolitiikan linjasta poikkeaa kuitenkin ajatus, että yrittäjähenkisen valtionpolitiikan kautta pitäisi tukea pk-sektorin yritysten kasvuhaluja. Samaa linjausta edustaa yrittäjien ja itsenäisten ammatinharjoittajien sosiaaliturvan kehittämisen keskeisyys.

Sailas on tässä asiassa pitkälti Rinteen kanssa samoilla linjoilla, mutta on linjassaan huomattavasti varauksellisempi ja vähemmän optimistinen. Samalla hän kuitenkin korostaa tarvetta optimismille ja tulevaisuususkolle kasvun ja menestyksen synnyttäjänä. Sailaksen varauksellinen suhtautuminen on hyvä esimerkki siitä, kuinka pitkäaikainen asema valtionhoitajapuolueena ja pitkä perspektiivi erilaisista politiikkatoimista työllisyyden tai talouskasvun elvyttämiseksi ovat vähentäneet uskoa yksittäisten toimenpiteiden ihmeitä tekevään vaikutukseen demareiden keskustelussa (Raimo Sailaksen haastattelu, 1.2.2016). Toisaalta tulevaisuususkon puute ja pessimistinen arvio itse kannatettujen toimenpiteiden vaikuttavuudesta voi olla sekä demoralisoivaa puolueen sisäisen ideologisen keskustelun kannalta että tehdä vaikeaksi selkeän ja yksinkertaisesti argumentoitavan keskustelun käymisen julkisuuteen päin.

Matalan inflaation ja vakaan valuuttakurssin politiikka ja siitä huolimatta korkealle jämähtänyt työttömyys ei aiheuttanut haastateltavissa suuria intohimoja. Se pitää Sailaksen näkökulmasta asettaa historialliseen kontekstiinsa. Ennen tämän tavoittelua Suomi eli inflaatio-devalvaatio -kierteessä ja Sailaksen mukaan tilannetta kuvasi parhaiten sana "kaaos". Tällä vakauden tavoittelulla saatiinkin tilannetta korjattua ja työllisyys parani jopa siinä määrin, että 1980-luvulla oli työvoimapula:

"Pitää asettaa ne 70-luvun lopun päätökset siihen kontekstiin missä ne oli, perehtyy niihin vuosiin jotka oli sodan jälkeisiä aikoja... Sehän oli kaaosmaista talouspoliittisessa mielessä. 70-luvulle kun tultiin, niin Suomessa oli se tilanne että hallitusten keskimääräinen elinikä oli ollut yksi vuosi. Miten sellaisessa tilanteessa voidaan ajatella harjoitettavan jotain rationaalista talouspolitiikkaa? Eikä sitä harjoitettukaan, se oli tätä ikuisessa devalvaatio-inflaatiokierteessä elämistä ja

toisaalta mitään vahvaa ajatusta ei taustalla ollutkaan... [Se oli] siis todella limboa jos niin voi sanoa ja se 77 käänteen merkitys oli se, että saatiin jollain tavalla rationaalista ajattelua ja päätöksentekoa joka sitten johtikin siihen että jo 79 kasvu oli muistaakseni 7,5 prosenttia ja työttömyys lähti jyrkkään pudotukseen. 80-luvullahan se sitten väheni edelleenkin, että 80-luvun lopussa meillä oli asiallisesti työvoimapula, jossa puhuttiin täystyöllisyydestä. Mutta maailma on nyt ihan toisenlainen, että... Keinot pitää hakea... tilanteen mukaan...

Muistan hyvin kun silloin 70-80 -lukujen taitteessa pidettiin viiden prosentin työttömyyttä suurena. Esimerkiksi Koivisto sanoi ollessaan pääministerinä että on sentään hyvä että meillä on 95 prosenttia töissä. Ja se herätti aika paljon keskustelua, että väheksy sitä työttömyyttä, ettei ota riittävän vakavasti sitä että on työttömiä muutama prosentti.” (Raimo Sailaksen haastattelu 1.2. 2016)

Tytti Tuppurainen huomautti maltillisen inflaation olevan merkittävä tekijä sen kannalta, että inflaatiotaso on ennustettava ja että kansantalouksien kilpailuttaminen perustuu valuuttakurssien sijaan ns. reaalsiin kilpailukykytekijöihin. Lisäksi matalan inflaation voidaan Tuppuraisen mukaan katsoa tukevan yleistä hintavakautta. Tiivistäen voisi sanoa, että sosiaalidemokraatit kokevat matalan inflaation ja vakaat valuuttakurssit seikkoina, jotka edistävät kansantalouden hyvää toimintaa. Ne eivät kuitenkaan heidän käsityksensä mukaan ole oikotie onneen: tilanne vain olisi vielä huonompi ilman niiden positiivisia vaikutuksia.

”Hyvän talouspolitiikan tavoitteisiin on jo pitemmän ajan kuulunut muuallakin kuin sosiaalidemokraattien piirissä rahan arvon vakaus. Vakaus tarkoittaa ennakoitavaa inflaatiota, ennakoitavuus puolestaan voi toteutua vain, mikäli inflaatio on suhteellisen matala. Vakaata valuuttakurssia voi ajatella yleistä hintavakautta tukevana makrotekijänä. Hintojen muutoksen pysyminen nollassa ei viesti vakaudesta – hintojen lasku voi olla merkki alkavasta deflaatiosta, mikä viestii ongelmia, ei vakautta. Mikäli taas otetaan mikronäkökulma, vakaa valuuttakurssi kannustaa yrityksiä etsimään reaalisia kilpailuetuja.” (Tytti Tuppuraisen haastattelu 23.11.2016)

Täystyöllisyyteen pessimistisesti suhtautuvan Koskelan mukaan on “henkisellä tasolla tunnustettava” ettei täystyöllisyyteen tulla enää pääsemään: vaikka syntyisi työvoimapulaa osaavasta työvoimasta, niin on silti työttömiä, koska osa työttömistä ei työnantajille kelpaa,

tai vastaa näiden vaatimuksia. Työväenliikkeen haave on Koskelan näkökulmasta ollut se, että kaikki pääsisivät töihin ja hänestä on henkisesti paha askel tunnustaa, että heikoimman osaamistason työvoima ei tule enää työllistymään missään kysyntätilanteessa. Tässä hän asettuu vastahankaan esimerkiksi Juhana Vartiaisen esittämän työn tarjonta-ajattelun kanssa.

Korjausliikestrategiat voidaan jakaa toisaalta traditionalistisiin, Rinteen ja Sailaksen edustamiin suuntauksiin. Toisessa päässä Alajan edustama, selkeästi radikaalimpi korjausliikelinja epäilee talouskasvun tai olemassaolevien markkinaprosessien kykyä palauttaa täystyöllisyys ja siten lähenee Koskelan sopeutumisstrategista linjaa:

”Siis sehän on selvää että 90-luvun laman jälkeen Suomessa ei ikinä palattu täystyöllisyyteen ja mikä on mielenkiintoista niin Ruotsissa ei myöskään ikinä palattu täystyöllisyyteen. Jos vielä puhutaan 80-luvusta, niin Ruotsihan oli siinä mielessä mielenkiintoinen maa OECD-vertailussa, että Ruotsi oli viimeisiä täystyöllisyysmaita OECD-vertailussa ja että se oli poikkeus. Mutta voidaan sanoa, että sekä Suomesta että Ruotsista tuli 90-luvun laman jälkeen normaaleita OECD-maita ja työttömyys vakiintui korkealle tasolle... Ja sitten voidaan oikeastaan kysyä, että totta kai jos tulevina vuosina lähtee noususuhdanne päälle ja vienti vetämään niin totta kai työttömyys alenee ja työllisyysaste nousee, mutta sitten voidaan esittää se kysymys että onko sellaista noususuhdannetta realistisesti tulossa joka veisi työmarkkinat täystyöllisyyteen.” (Antti Alajan haastattelu 2.10.2015)

Alaja kuitenkin uskoo, että aktiivisella julkisella politiikalla voidaan päästä huomattavan erilaisiin lopputuloksiin samoista lähtökohdista kuin minkä Koskela katsoo mahdolliseksi. Samalla hän kritisoi voimakkaasti Vartiaisen kannattamaa saksalaista työmarkkinamallia ja maksimaalisen työllisyysasteen tuijottelua esimerkiksi tuottavuuden kustannuksella.

”Minusta talouspolitiikan keskiössä pitäisi olla korkean tuottavuuden ja korkeiden palkkojen talous. En näe kovin kunnianhimoisena sitä, että lähdetään Saksan tavoin kilpailemaan alhaisilla palkoilla. Saksassahan työn tuottavuuden kehitys ei ole ollut mitenkään erityisen suotuisaa (naurahtaa).” (Antti Alajan haastattelu 2.10.2015)

Alajan ja Koskelan näkemyksien yhteiset piirteet koskevat etenkin työn merkityksen korostamista muunakin kuin pelkän toimeentulon takaajana ja verotulojen lähteenä, elämän sisäisen merkityksen luojana:

”Siis jos katsotaan tutkimuksia, niin kyllähän työpaikka korreloi positiivisesti hyvinvoinnin kanssa ja siitä saa palkkatuloja ja näin, mut toisaalta jos me voidaan tuottaa kaikki asiat ilman... vähemmällä ihmistyövoimalla, niin voi siinä nähdä ihan mahdollisuksiakin, että ehkä me päästään tekemään asioita joita me oikeasti halutaan tehdä.” (Antti Alajan haastattelu 2.10. 2015)

”Yksinäisyys on sellainen mihin pitäisi pystyä vaikuttamaan ja sellainen mihinkään kuulumattomuus, ulkopuoliseksi jääminen. En ihan tarkalleen tiedä miten tämä toteutetaan, enkä tiedä onko se varsinaisesti poliitikkojen asia, mutta jokaisella ihmisellä pitäisi olla joku porukka mihin kuuluu. Että jos on sellainen täysin ulkopuolinen, jolla elämä koostuu siitä et tulee koulusta tai työstä kotiin ja on siellä kotona ja sitten seuraavana aamuna menee kouluun tai töihin ja sitten tulee sieltä kotiin, eikä ikinä näe ketään, ei harrasta mitään, ei kuulu mihinkään yhteisöön. Niin sellainen ihminen ennen pitkää kyllä ajautuu pahoinvointiin. Kyllä jokaisella ihmisellä pitää olla jotain sisältöä elämässä, mutta osittain siinä on kyllä vastuu sillä yksilölläkin. Mutta jotenkin yhteiskunnan pitäisi kyllä pystyä jotenkin valmentamaan siihen, ehkä ennen kaikkea koulussa et älkää nyt herranjumala jääkö yksin, et koulussa pitäisi opettaa elämäntaitoja enemmän kuin fysiikkaa ja kemiaa...” (Antti Koskelan haastattelu 20.1. 2016)

Siinä, missä muut neljä haastateltua sitoutuvat melko perinteiseen sosiaalidemokraattiseen työn määrittelyyn ja sosiaali- ja työpolitiikan linjaan, Alaja ja Koskela lähtevät raivaamaan näköaloja laajemmalle. Tässä he lähestyvät Rifkinin ajattelua työstä yhteiskunnallisena tai yhteisöllisenä osallistumisena (Rifkin 1996, 256) tai Julkusen ajattelua työhön liittyvien sisäisten arvojen korostumisena (Julkunen 2008, 271) esimerkiksi Rinteen tai Sailaksen korostamien ekonomististen näkökulmien sijasta. Esimerkiksi työn määritelmän laajentaminen ja yksilön toiminnan yhteiskunnallisen arvon nostaminen mittariksi sen rinnalle tapahtuuko työllistyminen “avoimilla markkinoilla” tai onko se “markkinaehtoista” rikkoo sosiaalidemokraattien työn perusmuodoksi omaksumaa avoimilla työmarkkinoilla myydyin palkkatyön käsitettä. Tämä pätee erityisesti keskusteluun robotisaatiosta, johon Alaja viittaa keskeisenä:

”Ehkä me päästään tekemään asioita, joita me oikeasti halutaan ja ehkä tässä nyt ainakin pitää puhua siitä, että työn määritelmää pitää laajentaa erilaisiin kansalaisaktiviteetteihin ja ja... Mutta, sitten siinä on se kysymys, että jos keskiluokkainen palkkatyö... jos sen tulevaisuus on avoin niin pitää kysyä, että mistä se keskiluokka saa tulonsa. Palkkatyöyhteiskunnassa palkat on olleet se mekanismi jolla tätä talouden arvonlisäystä on jaettu pieni- ja keskituloisille, mutta jos pieni- ja keskituloisilla on entistä vähemmän sitä palkkatyötä, niin miten se arvonlisäys jakautuu muille kuin niille robotinomistajille.” (Antti Alajan haastattelu 2.10. 2015)

Alaja on haastateltavista ainoa, joka näkee kansalaispalkan tai perustulon mahdollisena keinona korvata ihmisille tällaista yhteiskunnallisesti arvokasta toimintaa, joka ei toteudu palkkatyön muodossa. Samalla hän näkee julkisen elvytys- ja investointipolitiikan roolin huomattavasti keskeisempänä työttömyyden nujertamisen kannalta ja vetoaa esimerkiksi Erik Brynjolfssonin ja Andrew McAfeen teokseen *The Second Machine Age* (2014) osoituksena siitä, että tutkimuskirjallisuudessa on tunnistettu työelämän rakenteita radikaalisti muokkaavien ja ihmistyötä nopeasti syrjäyttävien teknologioiden globaali trendi, joka väistämättä vaikuttaa työllisyyspolitiikan näkymiin ja tähänastisten keinojen toimivuuteen. Alaja kuitenkin haluaa korostaa, ettei tässä tule olla fatalistinen ja tulee muistaa varaukset:

”Onhan siis sekin totta, että historian saatossa on moneen kertaan ennustettu työn loppua, mutta ainakaan radikaalisti sitä ei koskaan tullut.” (Antti Alajan haastattelu 2.10. 2015)

Samalla Alaja kuitenkin huomauttaa, että vajaatyöllisyyden ja pitkäaikaistyöttömyyden lisääntymisen kautta työn lopusta onkin kenties ”radikaalin dystopian” sijaan tullut ilmiö, joka elää arkisena osana nykyisiä työmarkkinoita. Huomattavaa on, että sekä Alaja että Sailas vetoavat samaan voimakkaan talouskasvun ajanjaksoon 1995-2001 argumentaatioissaan mutta tekevät sen pohjalta vastakkaiset väitteet: Sailas pitää tämän nousukauden aikana tapahtunutta nopeaa työllisyystilanteen parantumista osoituksena talouskasvusta edellytyksenä työllisyyden paranemiselle, kun taas Alaja huomauttaa työttömyysasteen yhä jääneen huomattavasti minkään älyllisesti rehellisessä mielessä täystyöllisyydeksi mielletävän tason yläpuolelle. Näin ollen Alaja argumentoi puhtaan kasvupolitiikan riittämättömyyttä työllisyyden ongelmiin vastaamisessa.

Alajan mukaan näyttää melko selvältä, ettei 1990-luvun laman jälkeen sen enempää Ruotsissa kuin Suomessakaan ei palattu “minkäänlaiseen” täystyöllisyyteen¹². Etenkin Ruotsi oli Alajan mukaan ollut jo 1980-luvulla poikkeus OECD-maiden keskuudessa ja lama toi senkin “normaalin” piiriin työttömyys- ja työllisyyslukuissa:

”Ruotsihan oli siinä mielessä mielenkiintoinen maa OECD-vertailussa, että Ruotsi oli viimeisiä täystyöllisyysmaita OECD-vertailussa ja et se oli poikkeus. Mut voidaan sanoa, et sekä Suomesta että Ruotsista tuli 90-luvun laman jälkeen normaali OECD-maa ja työttömyys vakiintui korkealle tasolle...” (Antti Alajan haastattelu 2.10. 2015)

Alajan katsoo, vaikka noususuhdanne varmasti alentaisikin Suomen työttömyysastetta, voidaan vakavasti esittää sellainen kysymys, onko sellaista noususuhdannetta koskaan tulossa joka veisi työmarkkinat täystyöllisyyteen. Hän itse ei usko tällaiseen markkinaprosessiin, joten sen sijaan tarvittaisiin muita työkaluja täystyöllisyyden palauttamiseen, kuten julkista suoraa työllistämistä. Tässä hän on jyrkästi eri linjalla esimerkiksi Juhana Vartiaisen kanssa, joka vahvasti puolustaa näkemystä, että esimerkiksi Ruotsin reformit ovat toimivia.

Tässä korostuu myös se, että tismalleen samoista ajanjaksoista ja tapahtumista voi esittää perustellusti jyrkästi eroavia kantoja saman ideologisen viitekehyksen kannalta riippuen siitä, tarkastellaanko esimerkiksi absoluuttisia lukuja tarkastelujakson lopussa vai niiden suhteellista muutosta, tai missä määrin tutkitaan ilmiötä työn lopusta tai työelämän kehityksestä pinnallisten tilastollisten määreiden kautta (työllinen/työtön, palkkatulojen kokonaiskertymä) ja kuinka paljon kurkistetaan ”pellin alle” ja katsotaan, mitä taulukot tai käyrät ”ovat syöneet”: Esimerkiksi moniko tekee vasten tahtoaan vajaata työviikkoa, elää ilman pysyvän työsuhteen turvaa, kuinka suurta liikkuvuus työttömien ja työvoiman välillä on.

---

¹² Viittaus tässä yhteydessä ilmeisesti NAIRU-työttömyysteoriaan, jossa hyvin kärjistetysti tiivistettynä tietty määrä työttömyyttä nähdään väistämättömänä seurauksena siitä, että sosiaaliturva takaa kohtuullisen vähimmäistoimeentulon ja siten asettaa efektiivisen lattiaan palkoille esim. vajaatyökykyisen ja kouluttamattoman työvoiman tuottavuuden yläpuolelle ja tuottavuuden ylittävät palkat nähdään inflaation kiihdyttäjinä.

6.2. Prekarisaatio ja perustulo

Haastateltujen puheista tuli selkeästi esiin se, että prekarisaatiota tunnustetaan ja ymmärretään paljon paremmin SDP:n asiantuntijoiden keskuudessa kuin mitä ohjelmista välittyi. Prekarisaation (pätkätyön) aiheuttamina keskeisinä ongelmina on sosiaalidemokraattien piirissä pidetty vaikeutta suunnitella tulevaisuutta, tulotason epävarmuutta ja yleisen turvallisuudentunteen puutetta (esim. SDP 2006, 7), samaa mieltä ovat myös Vihreät (Vihreät 2006, 6), jotka esittivät jo tuolloin perustuloa keinona ratkaista useiden erityyppisten silpputöiden ongelmat. Vasemmistoliitto kannatti syyperustaista sosiaaliturvaa vielä 2007, mutta omaksui perustulon sosiaaliturvauudistuksensa pohjaksi 2012. Perustuloa tai kansalaispalkkaa on esitetty toistuvasti ratkaisukeinona prekaarin työn ongelmiin 1980-luvulta lähtien. SDP on kuitenkin puolueena ollut sitoutunut sosiaaliturvan syyperustaisuuteen ja vedonnut siinä erityisesti *työn merkitykseen sosiaaliturvan perustana*: ”Työllä ansaitun ansiosidonnaisen sosiaaliturvan ja sitä täydentävän syyperusteisen vähimmäisturvan tulee mahdollistaa toimeentulo tulonhankintakyvyn heikentyessä” (SDP 2006, 5).

2010-luvun puoliväliin tultaessa tilanne kuitenkin puolueen sisällä havaintojeni mukaan osin muuttui, ja alettiin keskustella tarpeesta uudistaa sosiaaliturvan rakenteita ja määräytymisperusteita. Kysyin kaikilta haastateltaviltani suhtautumista siihen, miten liian vähäiseen ansiotyön määrään tulisi reagoida ja nostin kansalaispalkan esiin yhtenä ratkaisuvaihtoehtona. Vastaajista ainoastaan Alaja osoitti mielenkiintoa tätä vaihtoehtoa kohtaan (ja oli jo aiemmin 2015 puolustanut ajatusta perustulosta ratkaisuna vajaatyöllisyyden ongelmaan SDP:n sisäisillä foorumeilla). Koskelan huomautus ”*No, kansalaispalkkaa en kannata mutta että jotain sosiaalista työllistämistä vois olla enemmän*” korostaa sosiaalidemokraattien keskuudessa käsitystä palkasta tai *ansiosta* taloudellisessa mielessä vastikkeena jonkun toisen hyödylliseksi määrittämälle työsuoritteelle. Sosiaaliturvan uudistustarpeet erilaisten työn muotojen huomioimiseksi kuitenkin tunnistettiin ja Rinteen vastaus summaa näkemyksiä kaikkien vastaajien osalta melko hyvin:

”Me (sosiaalidemokraatit) halutaan että työ on se perusta, josta karttuu sosiaaliturvaa ja työn kautta... mutta sen lisäksi meidän on pakko nähdä maailman muuttuessa nähdä se et sen työn rinnalla on oltava joku muukin perusta

turvaverkolle kun... Luulen että sosiaalidemokraattien akilleenkantapäähän on ollut tähän asti se, että me ollaan oltu aika yksioikosesti naulittu kaikki siihen työhön jota kaikilla ei ole ja jota kaikilla ei tule koko elämän aikana olemaan. Sen takia tarvitaan muitakin turvaverkkoja, joilla ihminen pystyy tulemaan suomalaisessa yhteiskunnassa toimeen, tulee hoidettua ja niin edelleen.” (Antti Rinteen haastattelu 19.1. 2016)

Tässä näkyy se ajattelutapa, joka on SDP:n Yleisturva-sosiaaliturvauudistusmallin taustalla. Se omaksuu perustulomaisia muotoja ja vahvistaa ei-ansiosidonnaisen sosiaaliturvan joustavuutta ja siinä olevia aktiivisuudesta palkitsevia elementtejä. Malli ei hylkää syyperustaisuutta tai aktiivisuusvaatimusta, mutta hyväksyy sen tosiasian, että osa ihmisistä ei kykene löytämään ainakaan täysiaikaista työtä tai työllistymään avoimille markkinoille. Tätä ajattelua on ollut myös Rinteen toistuvasti esittämän palkkatukisetelimalin taustalla¹³.

Toinen merkittävä jakolinja haastateltavien kesken on suhtautuminen työn markkinaehtoisuuteen ja erilaisen järjestötyön laskemiseen työnteon piiriin. Selkeimmin perinteisen avoimen sektorin ansiotyön työn ainoaksi määritelmäksi mieltää Vartiainen ja tätä seuraavat Tuppurainen ja Sailas. Sailas näkee jonkinmoisen roolin julkisella työllistämällä sekä työvoima- että sosiaalipoliittisena toimenpiteenä ja Rinne nostaa erilaiset palkkatuki- ja välityömarkkinat koulutuksen ohella keskeiseksi keinoksi saada työttömiä työelämään, mutta ei pysyväisluontoisena ratkaisuna teknologisen työttömyyden ongelmaan.

”(Kun saadaan aikaiseksi) talouskasvua (ja) työllisyyttä, me ei jouduta tilanteeseen jossa pitää miettiä leikkauksia sosiaaliturvaan tai päinvastoin tällaista... julkista aputyötä vaan me päinvastoin saadaan ihmiset töihin sitä kautta että yhteiskuntaa kehitetään... Tämä tarkoittaa myös sitä, et me tarvitaan aikuiskoulutuksessa sen tällä hetkellä työttömän, pitkäaikaistyöttömän ihmisen osalta työttömyyttä katkaisevaa välityömarkkinaa, mutta myöskin polkuja sieltä välityömarkkinoilta takasi työmarkkinoille.” (Antti Rinteen haastattelu 19.1. 2016)

Koskelan voi tulkita katsovan samanlaiset muodot ottavan julkisen ja kolmannen sektorin tuetun työn merkittäväksi osaksi työn tulevia muotoja, mutta pisimmälle tämänkin

---

¹³ Demokraatti 5.12. 2015: SDP: Tutustukaa Rinteen malliin – hallitus lupaa selvittää käyttöä, viitattu 29.11. 2019 <https://demokraatti.fi/sdp-tutustukaa-rinteen-malliin-hallitus-lupaa-selvittaa-kayttoa/>

ajatuskulun vie Alaja, joka pitää mahdollisena jopa palkkatyön valtavirtaisuuden murrosta. Alajan esittämässä “työn hiljainen loppu” -ajattelussa, jossa esimerkiksi koulutuspolkujen ja eläkkeelläolojaksojen pidentyminen yhdessä freelancer-työn, osa-aikaisuuksien ja palkkatyösuhteiden ulkopuolella tapahtuvan vapaaehtois- ja luovan työn kanssa murtaa “palkkatyönormaanin” on kuitenkin nähtävissä yhtymäkohtia Rinteen ajatteluun tämän nähdessä esimerkiksi “erilaisten koulutuspolkujen” ja “between businesses” -henkisten työttömyysjaksojen täplittävän myös vakinaista työelämää yhtenäisen työuran sijaan.

Esimerkiksi kansalaispalkka- ja prekaariliikkeen ajatus on ollut se, että kansalaispalkka olisi eräänlainen kompensatio ihmisten näkymättömiin jäävästä yhteiskunnallisesti hyödyllisestä toiminnasta. Käsitys työn loppumiskehityksestä on haastettu sosiaalidemokraattisen liikkeen sisällä varsin usein. Viime aikoina tämän näkemyksen vahvimaksi julkiseksi sanansaattajaksi on muodostunut vahvassa nosteessa oleva oululainen kansanedustaja Tytti Tuppurainen, joka edustaa puolueen sisällä liberaalin kolmannen tien suuntaa. Tuppurainen on esitellyt näkemyksiään toistuvasti mm. Suomen Kuvalehdessä arvostelemalla sekä perustuloa että työvoimapolitiikan muuttamista työn loppumisen ajatuksen lähtökohdista (SK 32/2015 ja SK 30/2016).

Tuppurainen vetoaa mm. pätkätyön lisääntymisen vähäisyyteen ja siihen, että yrittäjyyden kasvu on ollut “promilleluokkaa”, minkä esimerkiksi Tilastokeskuksen tutkimukset sinänsä vahvistavat. Kuten kuitenkin teorialuvussa huomautin, tässä jätetään tietoisesti huomiotta se seikka, että yleinen työllisyysaste on ollut laskusuuntainen ja työttömyysasteet kohonneet. Tähän on onnistuttu puuttumaan lähinnä niissä maissa, joissa on tietoisesti siirrytty suosimaan osa-aikatyötä ja painettu työvoimakustannuksia tasolle, jossa palkka ei riitä kattamaan elämisen kustannuksia vaan sitä täytyy täydentää sosiaaliturvalla (esim. Gerhard Schröderin punavihreän hallituksen Saksassa toteuttamat Hartz -reformit, joista toinen loi verovapaan ”minityön” instituution ja neljäs mahdollisti sosiaalietuuksien maksamisen työssäkäynnin yhteydessä, joilla pyrittiin työn tarjonnan lisäämiseen ja työttömyyden vähentämiseen).

Haastattelussani Tuppurainen avaa näkemyksiään osa-aikatyöstä lisää huomauttamalla, että tilastojen perusteella kireä, työvoimapolusta kärsivä työmarkkina tuottaa osa-aikatyösuhteita, koska joustavat työnantajat, töiden helppo saatavuus ja hyvät tienestit vetävät työmarkkinoille sellaisiakin, jotka eivät halua tai voi ottaa vastaan koko-aikatyötä,

kuten eläkeläisiä, opiskelijoita ja pienten lasten vanhempia. Tämän vuoksi prekarisaatiokehitystä ei välttämättä oikeastaan Tuppuraisen näkökulmasta juurikaan tapahdu ilmiön perinteisen määrittelyn kannalta.

”Kireä työmarkkina houkuttelee työelämään ihmisiä, jotka jäisivät ulkopuolelle. Eläkkeelle siirtyneet ottavat osa-aikatyön, kotityöstä irrotetaan hiukan aikaa työlle, opiskelijat tekevät osa-aikatyötä.” (Tytti Tuppuraisen haastattelu 23.11. 2016)

Työelämän sisältötekijöihin sosiaalidemokraatit eivät juurikaan ota kantaa, vaan keskustelu keskittyy lähinnä numeroina arvioitavissa olevien mittareiden arviointiin: työpaikkojen määrään, työsuhteiden keskimääräiseen keston, viikottaiseen ja päivittäiseen työaikaan, työstä saatavaan korvaukseen ja työehtojen neuvotteluprosessiin. Oikeastaan ainoa abstraktimpi keskustelunkohde on työsuhteiden pysyvyyden ja siitä seuraavan “turvallisuuden” arviointi. Osa-aikatyön ja työn silppuuntumisen uhkaa korostetaan ensisijaisesti taloudellisen turvallisuuden näkökulmasta, eikä juuri työyhteisön sosiaalisen rakenteen purkautumisen aiheuttamien haittojen tai epäselvistä työnjako- ja vastuusuhteista seuraavan ahdistuksen merkitystä juuri pohdita. Tässä suhteessa haastatteluvastausten suoraviivainen analysointi tutkimuksen teoreettista taustaa ja sen pohjana olevien teosten laadullista työelämän muutosanalyysia vasten on haastavaa, sillä näkökulmat puhuvat toistensa ohi. Haastateltavat puhuvat paljolti ulkoisista ja mitattavissa olevista asioista kuten palkasta, verojen jälkeen käteen jäävistä tuloista, työtunneista ja tuottavuudesta, kun taas työtä koskevan teoriakirjallisuuden analyysissa tarkastellaan *arvostuksen, turvallisuudentunteen, hallinnan ja jaksamisen/uupumuksen* kaltaisten subjektiivisten ja osin abstraktien käsitteiden kautta (Ks. Julkunen 2008, 267.).

Tämä on mielenkiintoista ottaen huomioon, että sosiaalidemokraatit määrittävät “työn” keskeiseksi *arvoksi* poliittisissa ohjelmissaan. Tätä on kritisoinut muun muassa entinen toimittaja ja nykyinen SDP:n kansanedustaja Liike 2020 -paperissaan (Harakka 2016), jossa hän linjaa työn olevan pikemminkin *resurssi*. Näin onkin, ainakin mikäli pysytään sellaisessa työn määritelmässä ja työpolitiikassa, joka piirtyy sosiaalidemokraattien ohjelmien ja puhetapojen perusteella: *työ* määritetään ohjelmateksteissä toistuvasti *välineeksi* jolla tuotetaan *osallisuutta, merkitystä ja hyvinvointia*, mikä lähestyy tämän tutkimuksen työtä koskevan teoriapohjan käsitteistöä.

Työhön liittyy varmasti ja paljonkin erilaisia *arvoja*, jotka eivät ole palautettavissa vain välineellisiksi (ks. esim. Siltala 2007, 54-57). Lisäksi työelämän murrokseen on liittynyt muunkinlaista epävarmuutta ja henkistä räsitystä kuin pelkästään pelkoa työsuhteiden päättymisestä. Tällaiseen kehitykseen sosiaalidemokraatit eivät oikeastaan ota mitään kantaa ja kysymyksiin työn tuottavuuspaineiden kasvun ja tästä seuraavien räsitysten haittavaikutuksista liikkeen edustajat vastaavat ensisijaisesti korostamalla tuottavuuskehityksen ja -kilpailun välttämättömyyttä. Tuottavuuden lisääntymisen ja työelämän henkisen räsityksen lisääntymisen haittavaikutusten kompensoimiselle ei uhrata juurikaan ajatuksia.

Tämä on mielenkiintoista siitäkin näkökulmasta, että liikkeen johtoon kuuluvat, korkeakoulutetut ja hyvät palkkaiset henkilöt ovat hyvin lähellä niitä ylempiä toimihenkilöitä ja asiantuntijapalkansaajia, joiden kohdalla stressin ja riittämättömyyden tunne kasvu ovat olleet selkeimmin havaittavissa (Julkunen 2008, 220). Eivätkö sosiaalidemokraattien johtajat itse näe tai koe tätä ilmiötä, vai sivuuttavatko he sen tietoisesti?

6.3. Mitä varten työtä tehdään?

Luvussa neljä spekuloin, että osa keskustavasemmistolaisien huolesta työttömyyden lisääntymisen ja työllisyysasteen vähenemisen kohdalla on pikemmin huolta hyvinvointivaltion rahoitus pohjan murenemisestä kuin yksilöiden hyvinvoinnin heikkenemisestä. Moni sosiaalidemokraattinen keskustelijainen voikin myöntää, että ajatus esimerkiksi perustulon ja sitä täydentävien osa-aikaisten tai tilapäisten töiden varassa elämisestä jonkin aikaa tai koko elämän ajan voi olla yksilön kannalta houkutteleva ja mielekäs vaihtoehto. Tämä on jälleen voimakkaassa ristiriidassa sen kanssa, miten käyttämässäni työelämän muutosta käsittelevässä kirjallisuudessa korostetaan yksilön subjektiivista positiota ja osaltaan selitetään ihmisten vetäytymistä työelämästä ja ”oravanpyörästä” muilla kuin ekonomistisen mallin taloudellisilla kannustimilla: Ajatus työelämän nimenomaan henkisellä puolella ja itsekkyyteen liittyen kiristyneistä vaatimuksista, joka saa osan ihmisistä putoamaan tai pudottautumaan pois työelämästä toistuu niin Rifkinillä (Rifkin 1996, 139), Siltalalla (Siltala 2007, 655) kuin Julkusellakin (Julkunen 2008, 297)!

Täysiaikaista palkkatyötä ei sosiaalidemokraattien ajattelussa välttämättä pidetä yksilön kannalta optimaalisena hyvinvointia lisäävänä ratkaisuna, mutta välttämättömänä yhteiskunnallisen kokonaisuhyvinvoinnin kannalta. Huoltosuhteen heikentyessä ja hyvinvointivaltion tulonsiirtojen ja palveluiden keskittyessä työelämän ulkopuolella oleville työnteon ja veronmaksun perustelu kansalaisen moraalisen velvollisuutena menettää retorista vetovoimaansa palkansaajien keskuudessa. Erityisen ongelmallista sosiaalidemokraattien työkäsityksen näkökulmasta, jossa työlle ladataan merkitys laajempuna yhteiskunnan toimintojen ja tulonsiirtojen mahdollistajana, on laajan työikäisen väestönosan jääminen hyvin pitkäaikaisesti pois ansiotyöstä sekä se, etteivät työelämässä olevat henkilöt usko pääsevänsä nauttimaan samanlaisesta eläkkeestä ja julkisesti tarjotuista hoivapalveluista kuin tämänhetkiset eläkeläiset. Lisäksi julkisten hoiva- ja terveystalveluiden tasoa pidetään yleisesti riittämättömänä, mikä on johtanut yksityisten eläke- ja terveystalveluutusten suosion kasvuun. Tätä vasten työtä yksilön näkökulmasta tarkastelevat kirjoittajat kuten Julkunen ja Siltala näkevät työstä kieltäytymisen, jos ei hyvänä, niin ainakin toimivana vastarinnan muotona lisääntyviä paineita ja kontrollia vastaan (Siltala 2007, 664; Julkunen 2008, 300).

Työ on sosiaalidemokraattisessa eettisessä retoriikassa paitsi yksilön identiteetin ja toimeentulon määrittäjä, myös velvollisuus yhteisöä ja kanssaihmissä kohtaan. Sitä uhkaa kokemus tämän velvoitteen vastavuoroisuuden katkeamisesta, vapaamatkustajaretoriikan voimistuminen ja luottamuksen puute julkiseen hyvinvointi- ja palvelulupaukseen. Kyky perustella työtä yhteiskunnallisena velvoitteena sukupolvelle, joka ei usko koskaan pääsevänsä eläkkeelle ilman yksityistä eläkevakuutusta, eikä saavansa yhteiskunnalta tarvettaan vastaavia tulonsiirtoja ja palveluita on selkeästi vaikeampaa kuin "omistetuista" työpaikoista nauttineille jatkuvasti paranevan hyvinvointilupauksen kasvateille. Selkeästi keskimääräisen työsuhteen keston lyheneminen, työllistävän yrityksen koon pieneneminen ja organisaatioiden muutosvauhdin kiihtyminen korreloi luottamuksen murenemisen kanssa, syy-seuraussuhteen arvioiminen sen sijaan on hankalampaa.

Haastatelluista sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän talouspoliittinen asiantuntija Antti Koskela kokee, että duunari- ja työläisidentiteetti on heikentynyt eivätkä erilaiset palkansaajat tunne yhteenkuuluvuutta samalla tavoin kuin ennen. Työ ei siis enää Koskelan mukaan välttämättä määritä yksilön yhteisöllistä identiteettiä. Koskela tunnistaa tämän ongelmaksi sosiaalidemokraattien kannatuksen kannalta.

”Nykyään duunari- tai työntekijäajattelu ja yhteenkuuluvuus on vähentynyt. Esimerkiksi bussikuski ja sähkömies ei koe kuuluvansa millään lailla yhteen. Aikanaan erilaiset duunarit todella koki kuuluvansa tällaisen sateenvarjon alle kuin duunarit. Yhteenkuuluvuus ja solidaarisuus on vähentynyt ja se on totta kai sosiaalidemokraateille ongelma.” (Antti Koskelan haastattelu, 20.1.2016)

Työstä on Koskelan arvion mukaan tullut aiempaa enemmän keino rahoittaa harrastukset ja muut oman identiteetin kannalta keskeiset tekijät, ammatti ei itsessään luo identiteettiä. Mielenpitemuodostus ei tämän seurauksena enää perustu omaan asemaan työmarkkinoilla tai perhe-elämään ja sukuun, vaan näkemys yhteiskunnallisista asioista muodostetaan muihin ympyröihin liittyvässä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

”Oman identiteetin määrittelyssä siihen on tullut muitakin tekijöitä kuin se oma perhe ja talo ja työ, jota oli ennen, et erilaiset harrastukset ja mielipiteet ja ajanvietteet niin paljon enemmän määrittää sitä ihmisen elämää kuin se ammattinimike.” (Antti Koskelan haastattelu 20.1. 2016)

6.4. Työn tarjonnasta ja kysynnästä

Kysymys työn tarjonnan ja kysynnän merkityksistä on paljon esillä sekä ekonomistisessa että populaarissa työllisyys- ja työelämäkeskustelussa. Keskustelu erkanee perustaltaan tutkimukseni työelämän sisältökysymyksiin keskittyvästä perustasta, mutta on niin merkittävä haastattelussa esiintynyt sosiaalidemokraattisen työpoliittisen narratiivin rakentumista, ettei sitä voida sivuuttaakaan. Sen sijaan tähän tematiikkaan paneudutaan kyllä yleisesti hyvinvointivaltion murrosta ja perinteisen sosiaalidemokratian muutoksia 80-90 -luvuilla kuvaavissa teoksissa, Raija Julkusen *Suunnanmuutoksessa* (Julkunen 2001) ja Sami Outisen väitöskirjassa (Outinen 2015). Karkeasti voidaan esittää jaottelu, että perinteisempään sosiaalidemokraattiseen talous- ja yhteiskuntapolitiikkaan yhdistetty keynesiläinen työllisyysteoria ja sen suora perillinen, jälkikeynesiläisyys, korostaa kysynnän merkitystä, kun taas uusklassinen ja keynesiläisyyden ja uusklassisen teorian synteessinä syntynyt uuskeynesiläinen teoria korostaa tarjontaa.

Tälle jakolinjalle asettuvat julkisesti selkeimmin jälkikeynesiläisyyden puolesta puhunut Antti Alaja (ks. esim. Alaja & Suominen 2013) ja uuskeynesiläisyyden omaksunut

ekonomisti Juhana Vartiainen. Vartiaisen ero muihin haastateltaviin ja osittain kenties selitys hänen loikalleen SDP:stä Kokoomukseen vuoden 2015 alussa löytyy työn tarjonnan merkityksen korostamisesta. Siinä missä Rinne, Koskela ja Alaja esittävät merkittävimpänä syynä työttömyydelle nimenomaan teknologisen kehityksen ihmistyötä syrjäyttävän vaikutuksen, Vartiainen katsoo pääasiallisen ongelman olevan työvoiman vähäisessä tarjonnassa:

”Se [hyvinvointivaltion rahoittaminen] edellyttää, että työnteosta tehdään kannattavampaa suhteessa tulonsiirroilla elämiseen eli työttömyysturvaa kiristetään, eläkeikää nostetaan ja että saadaan uusia ihmisiä työmarkkinoille, rohkaistaan työperästä maahanmuuttoa. Nämä on kaikki niitä reformisuuntia, jotka on aivan välttämättömiä jotta tällainen laaja hyvinvointivaltio voidaan rahoittaa.”
(Juhana Vartiaisen haastattelu 2.1.2016)

Perustelu väitteelle haetaan tarjontapuolen tekijöitä korostavassa tutkimuksessa ikäluokkien koosta: edullisemmän nuoren työvoiman saatavuus houkuttelisi sijoittamaan toimintoja Suomeen, mikä puolestaan kohentaisi huoltosuhdetta ja vähentäisi henkilökohtaista maksutaakkaa (Ks. esim. Haavio et al., 2013). Tämän seurauksena oletetaan, että myös vähemmän koulutettujen ja iäkkäämpien työntekijöiden työpanokselle syntyisi tarvetta ja heidän palkkaamisensa olisi edullisempaa. Ainakin heidän sosiaalinen työllistämisen tai tukemisen muilla keinoin olisi pienempi rasitus kansantaloudellisesti ja työllisyysasteen noustessa työttömien suhteellinen osuus laskisi.

Alaja ja Koskela argumentoivat näitä väitteitä vastaan erityisesti vedoten siihen, että erot nuorten työllistymisessä ovat revenneet viime vuosina ja nuorisotyöttömyyskin on kasvanut. Tämä siitä huolimatta, että reaali-palkankorotukset ovat olleet jo pitkään negatiivisia, sosiaaliturvan saantiehtoja on kiristetty ja yritykset hyödyntävät erilaisia keinoja maksaa yleissitovia työehtosopimuksia alempia palkkoja esimerkiksi käyttämällä todellista koulutus- tai osaamistasoa alempia palkkaluokkia, työharjoitteluita ja niiden ketjuttamista, minkä lisäksi moni työntekijä on oikeutettu erilliseen palkkatukeen. Koskela ei usko, että perustulo tai työvoimakustannusten alentaminen merkittävästi edistäisi matalan tuottavuuden työn teettämistä, koska nykyisten työpaikkojen saaminen edellyttää vahvaa sosiaalista hyvinvointia, eikä syrjäytyneillä ole mahdollisuutta saada tällaisia työpaikkoja.

Koskela huomauttaa myös, melko maanläheisesti esiin esim. Raija Julkusen *Uuden työn paradokseissa* esittämät huomiot työn subjektivikaation lisääntymisestä ja henkilökohtaisten ominaisuuksien merkityksen kasvusta työn tekemiselle (Julkunen 2008, 119-121). Koskela nostaa esiin erityisesti palvelualoilla tarvittavat ihmissuhdetaidot ja tunnehallinnan. *“Jos on epäsosiaalisen oloinen, niin kukaan ei ota töihin. Työmarkkinat on menneet sillä lailla kylmemmiksi”* (Koskelan haastattelu, 20.1. 2016).

6.5. Tulo- ja tuottavuuseroihin vastaaminen

Tuloerojen kytkeytyminen tuottavuuserojen kasvuun on tavallaan ekonomistiselle kielelle käännettynä ilmaisu sille prosessille, jota Rifkin ja Siltala havainnoivat (ks. esim. Siltala 2007, 121). Teollisuustöiden kadotessa ja uusien hyväpalkkaisten työtehtävien vaatiessa yhä pidemmälle menevää ja erikoistunutta osaamista erot työtunnin arvon suhteen yksilöiden välillä repeävät samanaikaisesti molemmista päistä (Rifkin 1996, 179). Samalla tämä liittyy osaltaan työelämän lisääntyvään subjektivikaatioon, jossa henkilökohtaiset ominaisuudet ja osaamiset liittyvät taloudelliseen menestykseen (Julkunen 2008, 119).

Erityisen yllättävänä ei voida pitää sitä, että kaikki haastateltavat lukuun ottamatta Vartiaista ovat huolissaan tuloerojen kasvusta ja pitävät keskeisenä niiden kaventamista joko työtulojen osuutta korottamalla tai verotusta ja tulonsiirtoja suuntaamalla siten, että matalapalkkaisia työntekijöitä voitaisiin tukea erityisesti kasvaneiden pääomatulojen tehokkaammalla verotuksella. Tytti Tuppurainen tosin huomauttaa, että tuloerojen suoranainen kasvu Suomessa ei ole erityisen akuutti ongelma, vaan tapahtui jo 1990-luvun aikana, uuden taantumakauden aikana tuloerot ovat pikemminkin hieman kaventuneet (Tytti Tuppuraisen haastattelu 23.11.2016). Tämä kehitys tosin johtuu enemmänkin korkeampien tulonsaajaryhmien tulojen pienenemisestä kuin pienituloisten aseman paranemisesta.

Tuppurainenkin korostaa, että globaalissa tarkastelussa tuloerot kuitenkin kasvavat eri puolilla maailmaa ja tähän puuttumiseen on pohdittava keinoja myös Suomen osalta. Etenkin, jos Suomen myönteisen tuloerokehityksen katsoo johtuvan heikosta taloussuhdanteesta, näkemys voi olla perusteltu, koska tulo- ja varallisuuserot kasvavat tällä hetkellä etenkin maissa, joiden talouskehitys on vahvaa. Tuppurainen uskaltaa myös mainita suoraan tuotannontekijätulojen tasaamisen, vaikka mainitseekin sen vaikeaksi

toteuttaa käytännössä. Pääomaverotuksen progression kiristäminen ja pienempien palkkatulojen verotuksen keventäminen ovat hänen mielestään myös mahdollisia työkaluja käytettäväksi:

”Suomessa tuloerot kasvoivat 1990-lvuun lamasta toipumisen jälkeen. Viime vuosien tuloerojen kehityksessä ei tällaista selkeää muutosta ole. Eri puolilla maailmaa on kuitenkin havaintoja tuloerojen kasvusta, joten sitä ei tulevaisuudessa voida sulkea pois Suomenkaan osalta. On siksi pohdittava sekä tuotannontekijätulojen tasaamista että verotusta. Ensin mainittu kuulostaa hyvältä, mutta on vaikea panna täytäntöön. On siis myös pidettävä varalla verotuksen keino jakaa tuloja uudestaan keventäen pienten tulojen verotusta.” (Tytti Tuppuraisen haastattelu 23.11.2016)

Suhde prekrarisaatioon on sosiaalidemokraateilla ongelmallinen. Selkeimmin haasteellisuus ilmenee siinä, että “uuden työn” muodoista puhutaan *epätyypillisinä työsuhteina* tai jonkinlaisena häiriötilana työmarkkinoiden toiminnassa. Kiinnostuksen puute työn sisäisiin muutoksiin, työntekijän identifioitumiseen ja ulkoisten mittareiden seuraaminen voi osaltaan selittää sitä, mikseivät sosiaalidemokraattien ja monien prekaarien tai muuten uudentyyppisissä tehtävissä työskentelevien näkemykset työelämästä ja sen ongelmakohdista täsmää. Rinne tosin haluaa täsmentää, ettei pidä termistä *epätyypillinen* ja listaa erikseen, mitä erilaisia täysiaikaisesta ja vakinaisesta työsuhteesta poikkeavia työn muotoja termillä pyritään yleensä kattamaan (ja jota hänkin joutuu ilmeisen vastentahtoisesti kattoterminä käyttämään):

”Luulen että näiden epätyypillisten työsuhteitten ongelma... Tai siis, en halua puhua mistään epätyypillisistä työsuhteista, kun meillä on tarkempiakin määritelmiä: on lyhyitä määräaikaista työsuhteita, on osa-aikaisia työsuhteita, on nollatuntisopimuksia, mistä (erityisesti) puhutaan epätyypillisinä työsuhteina...” (Antti Rinteen haastattelu 19.1.2016)

Sosiaalidemokraattiset haastateltavat suhtautuvat myös työn siirtymiseen jälkitayloristisiin muotoihin asiana, joka on otettava haltuun muuntamalla määräaikaisen työn tai yrittäjyyden sisältämiä turvaelementtejä tai velvoitteita vastaamaan kokoaikaisen palkkatyön ideaalia. Tämä syrjäyttää vaihtoehtoisen näkemyksen, joka nousee esiin esimerkiksi Julkusen hahmottelemista “uuden työn” identiteeteissä, joissa aktiivinen

työntekijäsubjekti vaikuttaa omiin työehtoihinsa ja turvaansa aktiivisilla valinnoillaan (Julkunen 2008, 123).

Voisiko työväenliikkeen tarjoama kollektiivinen turva ollakin jatkossa vähemmän mekanistisia suojaavia elementtejä ja enemmän työkalujen tarjoamista yksilöllisen edunvalvonta- ja turvautumismekanismien kehittämiseen? Tämä lähenee jossain määrin Vartiaisen esittämää ajatusta paikallisesta sopimisesta, jossa pääluottamusmies ja ammattijärjestöjen koneisto toimii eräänlaisena ”sparraajana” ja taustatukena työntekijöiden yksilölliselle etujen yhteensovittamiselle työnantajan kanssa. Tällaista yksilölähtöistä ajattelua tunnutaan yleisen ilmapiirin perusteella pidettävän sosiaalidemokraattien keskuudessa oikeistolaisena tai työntekijöiden edunvalvonnan romuttamisena. Kuitenkin esim. akateemisten alojen ammattiliitot ovat jo kehittäneet toimintaansa tällaiseen suuntaan ja samanlaista kehityskulkua on ollut havaittavissa Vartiaisen mukaan myös Ruotsissa laajemminkin johtuen neuvottelujärjestelmän eroista.

Huomattavaa on myös se, että esimerkiksi Sailas tai Vartiainen eivät joko koulutukseensa tai taustaansa perustuen juurikaan halunneet pohtia työn sisäisiä muutoksia tai niiden merkityksellisyyttä, esim. yksilöllistymistä tai itseohjautuvuuden oletuksen kasvua. Tällainen ajattelu oli tutumpaa Alajalle ja ammattiyhdistystaustaiselle Rinteelle. Etenkin Rinne myös näki kyvyn vastata työelämän muuttuneisiin vaatimuksiin ja rakenteisiin yhteiskunnallisesti keskeisempänä kysymyksenä:

”Jos ajattelen työmarkkinoiden murrosta, mikä liittyy siihen, että isompi osa työstä alkaa olla semmoista et se on ihan sama missä se tehdään, se tulos voidaan tehdä missä tahansa digitalisaation myötä. Me varmaan tarvitaan työn käsitteen tarkentamista tässä suhteessa, et se on kohtuutonta, että näillä vehkeillä, tai vielä kehittyneemmillä vehkeillä, ihmiset tekee töitä himassa siten, että työ ja vapaa-aika alkaa hämärtyä, että ihmisten terveyden ja jaksamisen näkökulmasta on tärkeää että se työ ja lepo, työ ja muu... muu elämään kuuluva aika pystytään selkeästi irrottamaan toisistaan. Joissakin tehtävissä se on vaikeaa, mutta se on varmaan yksi asia mitä tulevaisuudessa pitää pystyä tarkemmin määrittelemään, [joka] vaatii yhteistä analyysia...” (Antti Rinteen haastattelu 19.1.2016)

Alaja näki selkeimmin prekariattikeskustelun ajankohtaisena tai nousevana SDP:n sisällä. Onkin mahdollista, että liikkeen nuoremmilla toimijoilla on laajempi näkemys työn

tulevaisuudesta, ainakin näin voisi päätellä esimerkiksi Sosialidemokraattisten Nuorten Yleisturvamallista (Sosialidemokraattiset nuoret 2015) tai Timo Harakan Liike 2020 -pamfletista (Harakka 2016). Näissä perinteistä työsuhdetta tai täystyöllisyyttä ei pidetä oletustilana. Muutosta ajattelutavassa heijastelee se, että 45. puoluekokouksessaan Lahdessa vuonna 2017 SDP omaksui Yleisturvan oman sosiaaliturvauudistuksen mallinsa pohjaksi ja julkaisi huhtikuussa 2018 oman, Demarinuorten esityksen pohjalta rakennetun mallinsa Yleisturvasta¹⁴.

Yleisturvan taustaoletukset lähestyvät Alajan ja tavallaan Rinteenkin esittämää näkemystä “työn lopusta” sitä kautta, että jatkossa työelämää pirstaloivat tavoitteelliset uudelleen kouluttautumisen ja uuden etsimisen jaksot, joiden aikana sosiaaliturvan ja koulutusjärjestelmän on oltava mukana rakentamassa niistä positiivista osaa ihmiselämää ja merkityksellistä välivaihetta palkkatyösuhteiden välissä.

Koskela näkee, että terve visio sosiaalidemokraattiselle, tulo- ja tuottavuuseroja kaventavalle politiikalle vuoteen 2030 mennessä lähtisi siitä, että ymmärrettäisiin osaamisen ja muodollisen koulutuksen ero:

”Suomessa lähdetään pitkälti siitä et osaaminen ja ammattitaito on jotain mitä hankitaan laitoksessa. Aamulla mennään koululaitokseen ja illalla tullaan kotiin ja siellä saa sitä osaamista... Vaikka nykyäänhän sellaisen muodollisen koulutuksen ja osaamisen välinen ero on kasvanu suuremmaksi kun koskaan ennen.” (Antti Koskelan haastattelu 20.1. 2016)

Muodollisen tutkinnon ja osaamisen ero on Koskelan mukaan kasvanut suuremmaksi kuin ennen: esim koodaamista voi osata ilman tutkintoa ja filosofian tai yhteiskuntatieteen maisterin papereilla ei välttämättä tee mitään, “saa voita leivän päälle”. Koulutuspolitiikassa pitäisi ymmärtää se, ettei ihmisten laittaminen laitokseen tee kenestäkään ammattilaista vaan oppimista pitäisi viedä enemmän harrastamisen ja intohimon suuntaan:

”Koulutuspolitiikassakin (pitäisi) ymmärtää se, että se että laitetaan ihmiset kolmeksi vuodeksi laitokseen ei ole sama kun se että ne olisivat ammattilaisia, että...

---

¹⁴ SDP:n yleisturvamalli: <https://sdp.fi/fi/blog/sdp-esittaa-sosiaaliturvan-uudistamista-yleisturva-mallin-pohjalta/>

varsinkin tietoteknisissä asioissa pitää lähteä siitä, että pienestä pitäen laitetaan lapset koodaamaan ja katsotaan ketkä rupeaa harrastamaan sitä. Se vaatii tuhansia tunteja osaamista, vähän kuin kielenkin osaaminen, ettei sitä koulussa opi vaan siihen pitää paneutua että sitä voisi oppia tarpeeksi hyvin.” (Antti Koskelan haastattelu 20.1. 2016)

Tällaisella strategialla voitaisiin Koskelan mukaan sopeutua paremmin työmarkkinoiden murrokseen ja saada ihmisten osaaminen vastaamaan paremmin työelämän tarpeita. Tässä on hienoinen ero Antti Rinteen ilmaisemiin koulutuspoliittisiin tavoitteisiin, jossa hän korosti työuran mittaisen koulutuksen lisäämistä. Kyse oli ensisijaisesti kuitenkin muodollisten koulutuksen elementtien muotoilusta uudelleen eikä koko osaamisen tunnistamisen muuttamisesta, jota Koskela esittää.

Sailas ja Vartiainen eivät juurikaan nosta koulutuspolitiikkaa kärkeen vaan hakevat apua eriarvoisuuden kasvuun talouskasvun etsimisestä, vaikka esimerkiksi Vartiaisen tapauksessa tuloeroja suurempi huoli on siitä, että matalan nettotulon työpaikkojen palkansaajat tulisivat ylipäättään toimeen esimerkiksi sosiaaliturvan kautta avustettuina. Sailas korostaa erityisesti investointien ja uusien toimialojen synnyttämisen roolia: oikeastaan työllisyys- ja koulutuspolitiikkaa voidaan ohjata järkevästi vasta kun tiedetään mitä varten näin tehdään.

Tytti Tuppurainen liputtaa selkeimmin koulutuksen puolesta. Jopa tasolla, jota Siltala kuvaa ”koulutusfetissinä”, jossa sivuutetaan työmarkkinoiden koulutuksen teoreettisiakin mahdollisuuksia nopeampi ja jyrkempi muuttuminen (Siltala 2007, 236-237). Tuppurainen vetoaa siihen, että työllistymistodennäköisyyden ja koulutustason välinen vastaavuus on yhä voimassa. Niin ikään hänen mukaansa on aiheellista olettaa, että koulutuksen ja työllistymisen välinen kausaliteetti on voimassa samalla tavoin kuin ennenkin:

”Työllistymistodennäköisyyden ja koulutustason välinen vastaavuus on yhä voimassa. Niin ikään on aiheellista arvioida, että koulutuksen ja työllistymisen välillä on myös kausaliteetti samalla tavoin kuin ennenkin. Aktiivisessa työvoimapolitiikassa on ammattitaidon kehittämisen ohella otettava huomioon myös muu työllistymisedellytysten paraneminen.” (Tytti Tuppuraisen haastattelu 23.11. 2016)

Tuppurainen kiinnittää huomiota samaan seikkaan kuin Koskela todetessaan, että aktiivisessa työvoimapolitiikassa on ammattitaidon kehittämisen ohella otettava huomioon myös muu työllistymisedellytysten paraneminen. Ote on kuitenkin selkeästi tilasto- ja järjestelmälähtöisempi kuin Koskelalla, jonka argumentaatio pohjaa enemmän oman ikäluokan kokemuksiin ja havaintoihin ympäröivistä työmarkkinoista kuin tulkintaan tutkimustiedosta.

Tuppurainen pysyy johdonmukaisena koulutusta korostavissa kannoissaan sikäläkin, että vaikka hän pitääkin teknologisen kehityksen ihmistyön syrjäyttämistä seuraavaa työttömyyttä “epäjohdonmukaisen ja taloushistoriassa ennennäkemättömän” olettamisena, niin siihenkin mielekkäin sopeutumiskeino olisi koulutuksen lisäämisen kautta työvoiman ohjaaminen aloille, joille työtilaisuuksia muodostuu.

Tuppurainen ja Sailas korostavat molemmat, että tuottavuuden kohenemisen suurimmat vuosikymmenet keskittyivät 1940-1970 -luville ja siten esimerkiksi Rifkinin esittämälle teknologisen työttömyyden teorialle ei ole heistä perusteita. Argumentaatio etenee sillä periaatteella, että jos määrällisesti huomattavasti suurempi ihmistyön korvautuminen koneilla ei johtanut massatyöttömyyteen, sitä ei tee suhteellisesti pienempi älyteknologian murroskaan.

Sitä, onko älyteknologian ja etenkin tekoälyn käyttöönotolla jotain laajempia, numeroiden taakse näkymättömiin jääviä vaikutuksia, kumpikaan ei erityisemmin pohdi. Ylipäänsä argumentaatio on useimmilla haastatelluilla melko vahvasti historialähtöistä, aiemmin todetun pohjalta rakentuvaa, eikä spekulatiota juurikaan haluta harjoittaa.

6.6. Työhyvinvoinnin kehittämisestä

Työpaikkojen sisäinen hyvinvointi ei ole sosiaalidemokraattien keskustelussa enää laman alkamisen jälkeen ollut kovin keskeisessä roolissa. Syyksi voi arvella esimerkiksi sitä, että työolosuhteiden kritisointi kasvavan työttömyyden olosuhteissa voitaisiin mieltää turhanaikaiseksi purnaamiseksi. Työhyvinvointi on kuitenkin työelämän laadullisten olosuhteiden ja työyhteisöjen prosessien tutkimuksissa keskeisessä roolissa. Sosiaalidemokraateilta kantoja työhyvinvoinnin kehittämiseen ja työelämän pahoinvoinnin vähentämiseen kuitenkin löytyy, kun niitä hakee.

SDP:n puheenjohtaja Antti Rinne on selkeästi haastateltavista tottunein tällaisten kysymysten käsittelyyn. Hän tunnistaa stressin lisääntymisen työelämässä ja toteaa sen syyt hyvin samantyyppisiksi kuin Siltala: johtamisrakenteen hajoaminen, työnkuvien epämääräistyminen ja työn yleinen pirstaloituminen “projekteiksi, jotka eivät koskaan pääty; seuraava projekti alkaa ennen kuin edellinen päättyy” (Rinteen haastattelu 19.1. 2016). Esimiestehtävien ja johtamisen osaaminen on Rinteen mukaan keskiössä; hän itsekin kokee, ettei ole koskaan saanut lainkaan todellista johtamiseen liittyvää koulutusta.

Stressin ja työuupumuksen ehtyminen vaatii myös tutkimuksellisten välineiden laajempaa käyttöönottoa ammattiliittojen lisäksi myös julkishallinnossa, kun suunnitellaan työpoliittisia toimenpiteitä. Rinne näkee myös, että älylaitteiden mahdollistama etä- ja mobiilityö luo haasteen sille, miten määritellään työtä ja miten tulevaisuudessa luodaan eroa työn ja vapaa-ajan välille, jotta tuetaan ihmisten jaksamista työelämässä. Rinne mainitsee myös globalisaation luomat muutokset työaikojen rytmittymisessä, kun ollaan yhteydessä toisella puolella maailmaa sijaitseviin eri aikavyöhykkeisiin.

”Minulla oli kaveri Nokialla joka oli tietoturvajutuissa. Sen työ vaihteli vähän että jos se sattui olemaan Aasiassa sen työvuoro, se oli yhteen aikaan yöllä töissä ja jos se sattui olemaan Amerikassa, se oli toiseen aikaan yöllä töissä ja... Globalisaatio vaikuttaa tällaisissa jutuissa paljon, et mihin aikoihin se työ kohdistuu, mihin kellonaikoihin ja...” (Antti Rinteen haastattelu 19.1. 2016)

Koskela näkee yksinäisyyden ja “mihinkään kuulumattomuuden” suurimpina ongelmina, asettuen siten melko lähelle esim. Siltalan tai Julkusen kuvaamia työelämässä yksin jäämisen prosesseja. Koskela ei tiedä, miten tämä ongelma voitaisiin ratkaista ja onko se oikeastaan politiikkojen ratkaistavissakaan, mutta jokaiselle pitäisi löytää jokin yhteisö johon kokea kuuluvansa. Toisin kuin perinteisesti ajatellaan, tämä yhteisö ei olisi Koskelan mielessä kotona tai työpaikalla, vaan jokin kolmas “harrastuksiin” tai “porukkaan” liittyvä viiteryhmä.

”Jokaisella ihmisellä pitää olla jotain sisältöä elämässä, mutta osittain siinä on kyllä vastuu sillä yksilölläkin, että... Mutta jotenkin yhteiskunnan pitäisi pystyä valmentamaan siihen, ehkä ennen kaikkea koulussa, että älkää nyt herranjumala

jääkö yksin, et koulussa pitäisi opettaa elämäntaitoja enemmän kuin fysiikkaa ja kemiaa...” (Antti Koskelan haastattelu 20.1. 2016)

Koskela näkee ulkopuolisuuden aiheuttavan pahoinvointia enemmän kuin työelämän sisäisten paineiden. Syrjäytyminen työelämästä ja yhteiskunnan “normaalitoiminnasta” on isompi ongelma kuin prosesseissa tapahtuva vallankäyttö tai stressitekijät, joilta suojaudutaan Koskelan mielestä parhaiten työelämän ulkopuolisilla perhe- ja harrastusyhteisöillä sekä muilla sosiaalisilla rakenteilla. Tässä hän lähentyy Rifkinin käsitystä työttömyyden suurimpana tragediana ihmisen sosiaalisten suhteiden ja statuksen kärsimistä sekä ulkopuolisuuden kokemusta (Rifkin 1996, 177.)

Sailaksen mukaan on helppo sanoa, että nykyajalle tyypillinen työ on henkisesti rasittavampaa, mutta onko näin, niin siihen hän suhtautuu paljon epäilevämmiin. Hän ei halua vähätellä nykyisen työelämän ongelmia, mutta huomauttaa että elämä oli monin tavoin kovempaa ennen ja esimerkiksi reaalipalkkojen kehitys ja työtuntien määrän väheneminen on ollut esimerkiksi 50-luvun alkua tarkastelupisteinä käyttäen hyvin voimakasta. Myös odotettavissa oleva elinikä on noussut huomattavasti, mikä Sailaksen näkökulmasta kertoo, ettemme me ”kovin hankalassa tai myrkyllisessä yhteiskunnassa elä”:

”Vielä 50-luvulla joka helvetin talviaamu lähti satojatuhausia miehiä hevosineen metsätöihin pokasahan ja kirveen kanssa. Oli metrinen lumi ja siihen piti laittaa tukkia nurin... En tiedä mimmonen stressi heillä oli (nauraa), mutta onhan tämä nyt paljon helpompaa tämä elämä kuin se silloin oli. Että on helppoa sanoa, että se on henkisesti rasittavampaa ja joo joo... Niinpä kai! Mutta kyllä tämä tuottavuuden nousu on muutaman kymmenen vuoden aikana, on tehnyt mahdolliseksi tämän rajun elintason nousun mikä Suomessakin on muuttanut...” (Raimo Sailaksen haastattelu 1.2.2016)

Myös Tytti Tuppurainen kehottaa varovaisuuteen, jos verrataan nykyisen työelämän vaatimuksia vaikkapa vuoteen sodanjälkeiseen aikaan tai 1970-lukuun, hän vertaa erityisesti koulutustasovaatimukseen muodostunutta eroa ja toisaalta yleisen koulutustason nousua. Hän ei kuitenkaan huomioi, kuten Sailaskaan, niitä vaikutuksia, joita työn vaatimusten tunkeutumisella persoonallisuuden ja identiteetin alueille on yksilön hyvinvoinnin kannalta:

”On oltava varovainen, jos väittää vuoden 2016 työelämän olevan vaativampaa kuin vuoden 1946 tai vuoden 1976 työelämän vaativuuden. Ammattitaito- ja koulutusvaatimukset ovat nousseet, mutta niin myös koulutus.” (Tytti Tuppuraisen haastattelu 23.11.2016)

6.7. Uskotaanko hyvään tulevaisuuteen?

Analysoin myös haastateltavien tulevaisuussuhtautumisen jakautumista sen mukaan, näkivätkö nämä tulevaisuudessa väistämättömät muutokset enemmän uhkina vai mahdollisuuksina Suomen, suomalaisten ja toisaalta sosiaalidemokraattien politiikkatavoitteiden saavuttamisen kannalta. Tämä on erityisen kiintoisaa siltä kannalta, että tutkimuksen taustalla ollut kirjallisuus tyytyi pitkälti kuvaamaan tapahtunutta kehitystä ja toteamaan sen työntekijöiden kannalta joko osittain (Julkunen 2008) tai kokonaan kielteiseksi (Rifkin 1996, Siltala 2007), Rifkin myös laajensi tämän negatiiviseksi tulevaisuusvisioksi tapauksessa, jossa kehityskulkuun ei aktiivisesti puututa. Selkeimmin optimistiseen leiriin asettuu Rinne, joka näkee robotisaation ja automatisaation haastattelussaan lähes pelkästään mahdollisuutena. Ainoat tähän liittyvät uhat ovat hänen näkökulmastaan työelämän sirpaloituminen ja globalisoituvasta työelämästä seuraavat haasteet. Suomen työmarkkinamalliin hän ei näe suurta muutostarvetta.

Koskelan näkemys on selkeästi Rinnettä pessimistisempi. Hän näkee automatisaatiossa vakavan uhan etenkin vähän koulutusta vaativille ammattiteille (ks. tämän tutkimuksen s. 68) ja kokee, ettei merkittävää osaa työvoimasta voida kouluttaa korkeampaa osaamistasoa vaativiin työtehtäviin. Tulevaisuus näyttäytyy väistämättä aikana, jossa palkansaajien välinen tulokuilu syvenee, merkittävä osa työvoimasta on pysyvästi julkisen tuki- ja aputyön varassa eikä tätä tilannetta voida muuttaa nähtävissä olevilla keinoilla.

”Tärkeintä mielestäni on se, että henkisellä tasolla tunnustetaan, ettei täystyöllisyyteen ikinä tulla pääsemään. Vaikka samaan aikaan olisi työvoimapula, firmat olisivat sitä mieltä, ettei osaavaa työvoimaa löydy, insinöörejä tai sähkömiehiä, niin samaan aikaan on kuitenkin työttömiä, jotka ei pääse niihin töihin, koska ovat vääränlaisia niiden työnantajien näkökulmasta.” (Antti Koskelan haastattelu 20.1.2016)

Sailaksen näkemyksistä on vaikeampi löytää selkeää ennustetta tulevaisuudesta: pikemminkin kaksi vaihtoehtoista kehityskulkua, joista toisessa syntyy talouskasvua ja toisessa ei. Sailas katsookin, että suurin osa ongelmista työllisyydessä ja toimeentulossa johtuu nimenomaan heikosta talouskehityksestä, ei niinkään dramaattisista muutoksista työn saatavuudessa tai sisällössä. Vaikka hän pitääkin suurimpana murroksena erilaisten avustavien tehtävien katoamista, hänellä selkeästi on vakaa usko siihen, että ihmistyövoimalle on aina kysyvää jokaisessa riittävän voimakkaasti kasvavassa taloudessa. Teknologisella kehityksellä tai työelämän sisäisten käytäntöjen muuttumisella ei tässä ajattelussa ole juuri roolia: talouskasvua synnyttävä tilanne parantaa työntekijöiden potentiaalisia työskentelyolosuhteita ja luo työtilaisuuksia. Sailas arvostelee hyvin jyrkästi kasvu- ja rationalisointikriitikoita pitäen näitä hyvinvointivaltiovastaisina, koska Sailaksen käsityksen mukaan hyvinvointivaltion ja talouskasvun välillä vallitsee kohtalonyhteys.

”Tuottavuuden nosto, sehän on koko tämän materiaalisen elintason synnyttänyt ja ylläpitää, mitään muuta selitystä sille ei tarvitakaan! Työvoimapanoksella on tietysti merkitystä, mutta vähänkään pidemmällä aikavälillä se on tuottavuuden ansiota, että me istumme tässä kuivissa, lämpimissä sisätiloissa. Sieltä se tulee ja tämän kaltaiset siteeraukset mitä tuossa äsken esitit, niin tulee mieleen vaan nämä Skotlannin 1700-luvun luddiitit, jotka tuota särki koneita kun heiltä meni työpaikat... tekstiilityöntekijöitähän ne taisivat olla. Että... Pitäisi välttää tällaisia nykyajan luddiitteja.

Tämä kasvun loppumisajatus rajallisessa maailmassa, sehän tuli ensimmäistä kertaa tämän Rooman klubin myötä. Se oli 70-luvun lopulla. Suomessakin alettiin käydä keskustelua vähän sen Rooman klubin innoittamana, ettei sitä taloudellista kasvua aina tulekaan. Ja jopa jotkut keskustelijat alkoivat sanoa tällaista että se on oikeastaan vaan hyvä asia ettei tule kasvua. Ja näkyvin, tunnetuin tämän ajatuksen esittäjä oli Paavo Väyrynen, silloinen ministeri, joka alkoi ikään kuin mielistellä näitä Rooman klubin ajatuksia ja siinä syntymässä olevaa vihreää liikettä, ettei tätä taloudellista kasvua oikeastaan tarvitakaan.” (Raimo Sailaksen haastattelu 1.2. 2016)

Se, miten talouskasvu voitaisiin saada aikaiseksi, on hänelle kuitenkin suuri kysymysmerkki. Sailas korostaa ennen kaikkea suotuisien olosuhteiden rakentamista: vakaita ja ennustettavia työmarkkinoita ja sitä kautta syntyvää pelivaraa julkiseen talouteen,

joka voidaan kanavoida investointeihin. Sailas näkee, että SDP:n kyky tarjota realistisia lääkkeitä talouden ongelmiin on sidoksissa siihen, missä määrin vakauden ylläpidosta kyetään siirtymään rakennemuutosten edistämiseen ja oman näkökulman tuomiseen niiden toteuttamiseen. Hän huomauttaa erityisesti eduskuntaryhmän koostumuksen muuttuneen huomattavasti aiemmasta vientisektoriin läheisissä suhteissa olleista sellaisiin, joiden tausta tai politiikan painopiste on julkisen sektorin toiminnoissa. Sailaksen mukaan tämä trendi on vaarallinen puolueen sisäisen keskustelun ja ajattelumallien kannalta.

”(viitaten SDP:n eduskuntaryhmän koostumukseen 2015 vaalien jälkeen) ...yhtään teollisuustyöntekijätaustaista ei tullut valituksi. Tämä kertoo siitä, että äänestäjät olivat julkisen sektorin työntekijöitä. Hoiva- ja opetusalojen työntekijöitä, jotka äänestivät... ja sama kehitys oli viime vaaleissakin, että reilu naisenemmistöhan siellä on tälläkin hetkellä, vaikka ei mitenkään erityisesti sovinistiksi määrittäisikään niin kyllähän se jotain kertoo siitä äänestäjäkunnasta ja muutkin tutkimukset kertoo siitä... (mieltii) Et sellainen teollisuus- ja kehitysmuotoinen draivi laajalti ymmärrettynä on menettänyt merkitystään demareissa selvästi.” (Raimo Sailaksen haastattelu 1.2.2016)

Vientisektorin tarpeiden esillä pitäjiä väheneminen julkisen sektorin vahvistuessa on myös Juhana Vartiaisen esiin nostama trendi ja tällaisten taustakoostumusten nähdään vaikuttavan SDP:n sisäiseen keskusteluilmapiiriin ja kykyyn hahmottaa talouden ja työllisyyden haasteita. Aktiivipoliitikot, esimerkiksi Koskela tai Rinne eivät tällaista ongelmaa mainitse, kuten ei myöskään Antti Alaja.

Koskela korostaa sitä, että ihmisille kyetään tarjoamaan uskottava ja positiivinen visio tulevaisuudesta. Koskelan mukaan tulevaisuudessa *”kaikkien puolueiden kannatus lähtee nollassa, kannatuksen peruslähtötaso on nolla prosenttia: Meidän pitäisi kertoa millainen on Suomi 2030 jos me nyt saadaan kannatusta, mitä asioita me pystytään parantamaan, millainen on Suomi 2030 tai 2050 tai jos demarit saisivat päättää, millainen se on”* (Antti Koskelan haastattelu 20.1.2016).

Alajan näkemykset keskittyvät lähinnä mahdollisiin vaihtoehtoihin luoda positiivista tulevaisuuskehitystä, eikä hän juuri arvioi vaihtoehtojen realistisuutta. Keskustelijoista hän suhtuu kriittisimmin ajatukseen palkkatyöstä tulevaisuuden työpolitiikkaa ohjaavana tekijänä. Alajan näkemyksen mukaan positiivinen tulevaisuuskehitys kansalaisten

toimeentulon ja yhteiskunnallisen työn mielekkyyden kannalta vaatii voimakasta julkisen vallan interventiota joko voimakkaan kysynnäsääntelypolitiikan tai perustulon kautta tapahtuvan varallisuuden uusjaon muodossa.

Vartiaisen näkökulma tulevaisuuteen on uhkavetoinen ennen kaikkea Suomen osalta: hän on huolissaan kyvyttömyydestä tehdä kompromisseja ja “sopeutua yhteisvaluutan reunaehtoihin” työmarkkinoilla. Hän kuitenkin katsoo, että työntekijäedustus yritysten hallinnossa ja myötämääräämisläinsäädännön tuominen voisi tehdä paikallisesta sopimisesta myös työntekijäpuolelle mieluisan asian ja tätä kautta saattaa suomen reformien tielle. Keskipalkkaisen työn katoaminen ei Vartiaisen näkemyksessä ole sen enempää hyvä kuin huonokaan asia, vaan ainoastaan realiteetti, jonka kanssa on eletävä. Näin ollen on vaikea nähdä, onko hänellä varsinaista arvotusta asiasta.

Työvoiman sisällölliseen murrokseen vakavimmin suhtautuvat Koskela, Rinne ja Alaja. Näillä kolmella on selkeästi ajattelussaan yhtymäkohtia myös akateemiseen ajatteluun työelämän muutoksista, Koskelalla erityisesti Julkusen ja Rinteellä myös Siltalan esiin nostamiin muutoksiin. Merkittävää on myös se, mitä puheissa ei juurikaan esiinny: vastakkainasettelua. Työväenliikkeen historialliseen rooliin liittynyt kamppailuretoriikka tai käsitys työstä jonakin, jota täytyy tuotantovälineitä hallitsevilta vaatia puuttuu kokonaan. Kuten Julkunenkin esittää, vastakkainasettelun retoriikka on vaihtunut pitkälti yhteistyön retoriikkaan (Julkunen 2008, 75-76.) Etenkin työn määrän lisäämisen kannalta oleelliseksi nähdään työvoiman ja pääoman edustajien yhteistyö ja yritystoiminnalle suotuisien edellytysten rakentaminen.

Ainoat ristiriita- tai vastakkainasetteluretoriikkaan vivahtavat sävyt liittyvät etenkin puheenjohtaja Rinteen ja Antti Alajan linjauksiin työehtojen ja elämiseen riittävän palkan takaamisessa. Tässäkin puhutaan pikemminkin sijoittajien ja työntekijöiden tai yhteiskunnan välisestä intressierosta kuin suoranaisesta konfrontaatiosta. Tässäkin on nähtävissä tiettyä realismia sen suhteen, ettei kansainvälisiä markkinavoimia ole mahdollista vastustaa perinteisillä paikallisilla työtaisteluilla tai vaatimuksia. Esimerkiksi eläke- ja vakuutusrahastojen kasvava rooli kansainvälisten finanssiomistajien joukossa on myös tehnyt varsin suuresta joukosta vauraiden länsimaiden asukkaita globaaleja sijoittajia välikäden kautta. Toisten palkansaajien vaatimusta saada vakuutuslaitoksilleen tuottoa on retorisesti vaikeampi vastustaa moraalisiin perusteisiin kuin yksittäisten patruunoiden tai

pääomasijoittajien. Vaikka vakuutuksenottajien henkilökohtainen vaikutusvalta ja hyöty jäävätkin pienemmäksi kuin suursijoittajien, seikka on poliittisen retoriikan kannalta käyttökelpoinen.

7. Johtopäätökset

Tutkimuksen lopuksi on aika koota SDP:n ohjelmia koskeneessa tekstianalyysissa ja asiantuntijahaastatteluiden analyysissa esiinnousseet keskeiset havainnot ja esittää ne johtopäätökset, jotka niiden perusteella voin tehdä. Kantavana havaintona on, että ohjelmissa ollaan aikakauden 2006-2011 työelämän muuttamisesta pienin säädöin ja tulevaisuuskuvien maalaamisesta hyvin lavealla ja epämääräisellä pensselillä (erit. Uuden työn manifesti SDP 2010a ja SDP 2010b) vuoden 2015 eduskuntavaaliohjelman konkreettisempiin reformeihin (SDP 2014).

Kun lähestytään alkuperäistä tutkimuskysymystä *visiosta työn tulevaisuudesta*, on luonnollisesti ensin kysyttävä, nousiko aineistosta mitään radikaaleja muutosehdotuksia koskien työn järjestämistä, luonnetta tai valtasuhteita? Yksinkertainen vastaus on ei. Sosiaalidemokraatit katsoivat sekä ohjelmissaan että asiantuntijahaastatteluissa, että työn perusluonteena tulee olemaan jonkin toisen palveluksessa tehtävä, ulkoa määritelty suoritus, jonka pääasiallisena vastikkeena on palkka. Työn demokratisoimiseksi esitettyjä ajatuksia ei esitetä SDP:n ohjelmissa, eikä sellaisia ajatuksia esitetty asiantuntijahaastatteluissakaan. Pikemminkin vihjauksiin ”socialismista” suhtauduttiin epäileväisesti kuin mahdollisuuksina.

Merja Jutilan väitöskirjassaan (Jutila 2011) tekemiä huomioita on mielenkiintoista verrata esimerkiksi Outisen havaintoihin tai omiin huomioihini siitä, että etenkin SDP:n talouspoliittiset vaikuttajat katsovat 1990-luvun poliittisten toimenpiteiden olleen linjassa jo huomattavasti aiemmin 1970-1980 -lukujen taitteessa omaksuttujen peruslinjojen kanssa ja ainoastaan niiden käytäntöön soveltamista muuttuneessa toimintaympäristössä ja taloustilantessa. Linja siis talouspoliitikkojen mukaan pysyi samana, mutta sen retorisointi muuttui huomattavasti.

Ajatuksista *uudesta vastarinnasta* työn muutoksia vastaan, jota Julkunen (Julkunen 2008, 290-305.) ja Siltala (Siltala 2007, 706-708.) väläyttelevät teostensa diskussio-osassa ei demareissa suuresti innostuta, *konfliktin* retoriikan sijaan pyritään *reformien ja yhteistyön* kaltaisten käsitteiden kautta jäsentämään sitä, miten työn muuttumiseen tulisi vastata. Kielenkäytössä korostuu se, että sosiaalidemokraattinen retoriikka on

identiteetinrakennukseltaan sovittelijoiden ja rakentajien retoriikkaa, ei niinkään taistelupainotteista.

Sosiaalidemokraattien visiossa työn tulevaisuudesta selkeään vähemmistöön ovat jääneet ne, jotka olettavat nykyisen *status quon* jatkuvan jokseenkin entisenkaltaisena ja julkisen vallan tarvitsevan vain aktiivista työvoimapolitiikkaa ja koulutusta työvoiman ja työtilaisuuksien kohtaannon järjestämiseen. Tätä kantaa edusti aineistossa oikeastaan yksinään Tytti Tuppurainen. Kaikki muut näkivät työn rakenteessa tai saatavuudessa tapahtuvan perustavanlaatuisia muutoksia lähitulevaisuudessa. Toki haastateltavista suurin osa, erityisesti Rinne, Sailas ja Alaja, pitivät myös koulutusta ja aktiivisia työvoimatoimenpiteitä tärkeänä osana sitä, että palkallista työtä olisi tarjolla mahdollisimman monelle myös tulevaisuudessa.

SDP:n vaikuttajien näkemysten ero siihen, mitä puolueen ohjelmiin on kirjattu, on merkittävä. Tietoisuus työn murroksesta ja tarve reagoida siihen laaja-alaisesti koulutus- ja työllisyyspolitiikan lisäksi sosiaaliturvan uudistuksilla, julkisilla investoinneilla, yhteistyöllä yritysten ja järjestöjen kanssa sekä tekemällä valtion talouspoliittisia toimenpiteitä oli selkeästi suurempaa kuin mitä ohjelmien pohjalta välittyi. On äärimmäisen kyseenalaista, ovatko SDP:n 2006-2015 ohjelmissa esitetyt työkalut missään määrin tehokkaita 2010-luvun työttömyysongelmien käsittelyyn, puhumattakaan 2020- tai 2030-luvusta. Kun puolueen keskeisten keskustelijoiden ajattelu asiassa oli monipuolisempaa ja vastasi paremmin tutkimuksessa ja yleisessä keskustelussa olleita teemoja, on mielenkiintoista tarkastella, miten ohjelmatyö kehittyi ja millaisiin työpoliittisiin toimenpiteisiin tartutaan ja miten näkemykset työn muuttumisesta näkyvät talouspolitiikan valinnoissa.

Kun SDP jälleen 2019 nousi hallituksen pääministeripuolueeksi, sen kyky löytää lääkkeitä työelämän murrokseen liittyviin haasteisiin tulee olemaan polttopisteessä, koska hallitusohjelman keskeiseksi tavoitteeksi on linjattu 75% työllisyystavoite. Tämän lisäksi muodostuu ongelmalliseksi se, että SDP:n ohjelmissa korostuu sellainen työn muoto, joka on tyypillinen teolliselle yhteiskunnalle ja joka on yhä useammalle suomalaiselle vieras, tilapäiseksi mielletty vaihe elämässä, vain osa elannon hankkimista tai elämäntyöksi miellettyä kokonaisuutta. Kysymys siitä, miten SDP:n vahva yhteys työelämäänsä keskeisenä politiikan rakentamisen ja poliittisen kamppailun kulmakivenä voidaan yhdistää muihin ja yhä moninaistuviin identiteettikysymyksiin lienee jatkossakin se, jonka perusteella

määräytyy, pystyykö työväenliikkeestä ponnistava poliittinen liike säilymään relevanttina Suomen poliittisessa kentässä. Sama ongelma pätee aivan viime aikoja lukuun ottamatta suhteeseen itsensä työllistämiseen, useampaa työtä tekeviin ja vuokratyövoimaan. Ne on nähty SDP:n piirissä pääosin häiriöinä ja riistona, jotka on poistettava, eikä oleellisena osana jälkiteollista työrakennetta. Mekanismit, jotka korvaisivat yhden pysyvän työnantajan sitoutumisen ja siitä seuraavat edut eivät enää toimi eikä korvaavia olla innovoitu. Lienee kuitenkin ilmeistä, ettei turvatun toimeentulon arvostus tai tarve tulojen ennakoitavuudelle ole kadonnut mihinkään.

Vaikka mahdollisuus perinteisen työmääritelmän mukaisen täystyöllisyyden saavuttaminen esimerkiksi voimakkaalla kysynnänsäätelypolitiikalla ja keskuspankkirahoituksella olisikin mahdollista, herää kysymys olisiko se asia, jota jälkiteollisessa yhteiskunnassa edes pidettäisiin toivottavana? Siltala esittää vakavan argumentin sen puolesta, ettei vakauden, ennustettavuuden tai säännöllisten tulojen kaipuu ole kadonnut mihinkään (Siltala 2007, 301-303.) Vaatisi kuitenkin melkoisia sosiaalisia innovaatioita yhdistää nämä tekijät luovan talouden tai tietotalouden kaltaisiin iskusanon ihanteisiin. Teknologisen työttömyyden ongelmaa sosiaalidemokraatit eivät ole ohjelmiensa perusteella tunnustaneet tai tunnustaneet lainkaan, vaikka tämä nousi toistuvasti esiin asiantuntijahaastatteluisissa. Tuottavuuden nostaminen ja koulutus eivät ole esim. Siltalan mukaan Suomessakaan poistaneet työttömyyttä sellaisella vauhdilla kuin aiemmin ja jokainen talouskriisi on jättänyt työttömyyden pysyvästi aiempaa korkeammalle tasolle. Vaihtoehtoisia keinoja tulonjakoon palkkatyön sijalle tai rinnalle ei olla uskallettu edes pohtia.

Ratkaistakseen potentiaalisten kannattajaryhmiensä eriytymisen tulotason, työmarkkina-aseman ja työnantajatahon suhteen (erit. julkisen sektorin korostuminen työnantajana vs. vientisektori) sosiaalidemokraattien kyky ratkaista tuloturvaan ja omaan työyhteisöön vaikuttamisen mahdollisuuksien tarpeen korostuminen ja samanaikaisesti sopeuttaa tämän toteuttamistapa muuttuneisiin olosuhteisiin työn rakenteissa suhteessa perinteiseen sosiaalidemokraattisen työpolitiikan toimintatapaan on selkeästi se kokonaisproblematiikka, jonka ympärillä sosiaalidemokratian haasteet pyörivät. Tähän ongelmaan vastaamiseksi otettavia askeleita voidaan löytää sekä SDP:n vuoden 2016 vaihtoehtobudjettiin kuuluvassa Yrittäjäpaketissa (SDP 2015) ja vuoden 2016 keväällä puoluevaltuuston tekemässä periaatekannanotossa, jossa Demarinuorten yleisturva omaksuttiin pohjaksi SDP:n perusturvaan suunnitteleuille uudistuksille (PuVa, 2/2016),

joka pohjusti Yleisturvan omaksumista SDP:n perusturvauudistuksen pohjaksi puoluekokouksessa 2017.

Tutkimuksen haastatteluaineisto on mielenkiintoisesti ja osin sattumalta koottu juuri 2015-2016, juuri ennen vuoden 2017 puoluekokouksessa tehtyjä päätöksiä, keskeisimpänä Yleisturva-reformi ja laajan ohjelmatyön käynnistäminen, jonka lopputuloksena syntyi vuoden 2019 eduskuntavaaliohjelma, jossa myös työelämän murrokseen otettiin kantaa täysin uudella tavalla. Tämä tutkimus onkin tavallaan eräänlainen katsaus siihen avoimeen pohdintaan, joka edelsi määrätietoisempaa tulevaisuusorientoitunutta ohjelmatyötä myös suhteessa työelämään, joka alkoi SDP:n 45. puoluekokouksesta. Se, kuinka pitkälle ja syvälliselle tasolle tuo keskustelu jatkuu ja muotoutuuko 2010-luvun kriisistä SDP:lle samanlainen murroskohta kuin 1970-luvun puolivälistä, jää nähtäväksi.

Haastatteluaineistosta nousseen ja muuten liikkeen sisäisessä keskustelussa havaintojeni pohjalta yleisestikin tunnustetun työelämän muutosten syvällisen tuntemuksen poissaolo puolueen ohjelmista ja usein myös julkisista kannanotoista on hyvin mielenkiintoinen. Miksei SDP uskalla ottaa nykyistä selkeämmin kantaa työelämän muutoksiin ohjelmissaan ja kommentoida niitä? Miksei syvällistä keskustelua tai kokonaisvaltaisia avauksia työelämän kysymyksistä tehdä? Onko kysymys rohkeuden vai mediamielenkiinnon puutteesta, vai vaikuttavatko laskelmoinnit puolueen sisäistä valtapoliittisista tekijöistä liikaa siihen, mitä uskalletaan tai kannattaa sanoa? Osaltaan myös kiinnittyminen ja keskittyminen voittopuolisesti ekonomistiseen retoriikkaan työtä käsittelevässä poliittisessä puheessa rajaa pois mahdollisuutta puhua enemmän työn sisällöllisistä kysymyksistä. Keskustelun laventaminen uusiin kokonaisuuksiin voisi tuoda paremmin esiin sosiaalidemokraattien autenttiset näkemykset työelämäkysymyksiin ja syventää ylipäätään suomalaista poliittista keskustelua työstä.

Mielenkiintoisen jatkotutkimuksen aihe olisi tutkia 2017 jälkeen SDP:n Suomi 2030-ohjelmaprozessissa laadittuja työ- ja elinkeinopoliittisia linjauksia tässä tutkimuksessa avoimeksi jääneiden kysymysten ja toisaalta asiantuntijoiden haastatteluissaan esiintuomien haasteiden kautta. Olisi mielenkiintoista selvittää, missä määrin uusi ohjelmatyö on ottanut samaa suuntaa asiantuntijahaastatteluissa esitettyjen näkemysten kanssa ja pyrkinyt vastaamaan niissä kuvattuihin haasteisiin, ja missä määrin taas niissä ovat korostuneet erilaiset näkökulmat ja onko sieltä luettavissa joitain oivalluksia. Samalla

tämä tutkimus avaa houkuttelevia näkökulmia vertailuun suhteessa muiden puolueiden ohjelmatyöhön, koska absoluuttisen analyysin tason ohella olisi kiinnostavaa nähdä, miten sosiaalidemokraattisen ohjelmatyön taso työelämän ja elinkeinopolitiikan kysymyksissä vertautuu saman ajanjakson kilpailevaan ohjelmatyöhön muissa poliittisissa liikkeissä.

8. Lähteet

8.1. Aineisto

SDP:n ohjelmat

Reilu Suomi - Työtä ja välittämistä, SDP:n eduskuntavaaliohjelma 2007, Suomen sosialidemokraattinen puolue, 11.11.2006, Oulu.

Suomalaisen työn tulevaisuus - sisulla, sydämellä, osaamisella -ohjelma, Suomen sosialidemokraattinen puolue, 7.6.2008, Hämeenlinna.

Uuden työn manifesti, Suomen sosialidemokraattinen puolue, 20.11.2010, Helsinki.

Tulevaisuusohjelma Varjosta valoon – työn, hyvinvoinnin, sivistyksen ja puhtaan ympäristön Suomi, Suomen sosialidemokraattinen puolue, 29.5.2010, Joensuu.

SDP:n talous- ja verolinja: Työn ja oikeudenmukaisuuden puolesta, Suomen sosialidemokraattinen puolue, 19.2.2011, Helsinki.

Suunta Suomelle: SDP:n eduskuntavaaliohjelma 2015, Suomen sosialidemokraattinen puolue, 23.11.2014, Helsinki.

SDP:n vaihtoehtobudjetin 2016 yrittäjäpaketti, Suomen sosialidemokraattinen puolue, 20.11.2015.

Muu aineisto

Ahokas, Jussi & Holappa, Lauri (2012): Luonnollisesta työttömyydestä täystyöllisyyteen, Kalevi Sorsa säätiö, Helsinki.

Alaja, Antti (2015): Valtionyhtiöistä yrittäjähenkiseen valtioon, Kalevi Sorsa säätiö, Helsinki.

Alaja, Antti & Suominen, Esa (2013): Taloutta työväelle, Into, Helsinki.

Boldt, Hildur (2010): Arvot - Aate - Intressit, Kalevi Sorsa säätiö, Helsinki.

Harakka, Timo (2016): Liike 2020, Mustemaalari, Sosialidemokraattinen Sanomalehtimiesliitto, Helsinki.

Rinne, Antti (2014): Aate, liike ja tulevaisuus.

Osmo Soininvaaran blogi, 23.2.2014 (viitattu 4.12.2015):
<http://www.soininvaara.fi/2014/02/23/enta-kun-robotit-tekevat-tyot/>

Osmo Soininvaaran blogi, 17.12.2013 (viitattu 4.12.2015):
<http://www.soininvaara.fi/2013/12/17/esseita-tuloerojen-kasvusta-2tuottavuuden-nousu-ja-palkkatason-kehitys/>

8.2. Lähteet

Aho, Simo ja Mäkiäho, Ari (2016): Krooninen työttömyys Pitkään avoimien työmarkkinoiden ulkopuolella olleiden työttömien määrää ja rakennetta sekä työttömyyden dynamiikkaa Suomessa vuosina 2005–2013 selvittävä tutkimus, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 20/2016, Helsinki.

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010): Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä, teoksessa Ruusu vuori, Johanna et al. (toim.): *Haastattelun analyysi*, Vastapaino 2010, Tampere, 372-392.

Alasuutari, Pertti (2011): Laadullinen tutkimus 2.0, Vastapaino, Tampere.

Arendt, Hannah: *Vita Activa* (2002): Ihmisenä olemisen ehdot. (Englanninkielisestä alkuteoksesta *The Human Condition* (1958). Suom. työryhmä, toim. ja ohjaus Riitta Oittinen, Vastapaino, Tampere.

Böckerman, Petri ja Kiander, Jaakko (2006): Talouspolitiikka, teoksessa Saari, Juho (toim.): *Suomen malli - Murroksesta menestykseen?*, Yliopistopaino, Helsinki, 135-172.

Freystätter, Hanna ja Mattila, Veli-Matti (2: Finanssikriisin vaikutuksista Suomen talouteen, Suomen Pankki, Helsinki.

Giddens, Anthony (1999); *The Third Way: Renewal of Social Democracy*, Polity Press, Cambridge.

Haavio, Markus et al. (2013): Kasvattaako työn tarjonnan lisääminen työttömyyttä? Suomen Pankki, Helsinki.

Hämeenaho, Pilvi & Koskinen-Koivisto, Eerika (2018): Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet, teoksessa Hämeenaho & Koskinen-Koivisto (toim.) (2018): *Moniulotteinen etnografia*, Juvenes Print, Tampere, 7-31.

Ilmakunnas, Seija et al. (2000): Globalisaatio ja työn loppu? *Talous ja työllisyys vuoteen 2030*, VATT, Helsinki.

Jakonen, Mikko: Uusi työ ja prekarisaatio, *Tiede ja edistys* 4/2014, 287-320.

Jakonen, Mikko: Prekarisaatiotutkimuksen seuraava askel?: keskustelua Työelämän myytit ja todellisuus (toim. Pasi Pyöriä) kirjasta. *Työelämän tutkimus*, 15 (2), 180-185 (2017).

Julkunen, Raija (2017): Muuttuvat hyvinvointivaltiot – Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina, SopHi, Jyväskylä.

Julkunen, Raija (2008): *Uuden työn paradoksit*, Vastapaino, Tampere.

Julkunen, Raija (2001): Suunnanmuutos, Vastapaino, Tampere.

Jutila, Merja (2011): Enter Neoliberalism, BiblioBazaar, New York.

Jäske, Petri (2010): Suomalaiset ja länsimaiset poliittiset ideologiat, pro gradu -tutkielma Tampereen yliopisto, Tampere.

Kananen, Jorma (2014): Etnografinen tutkimus, Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja, Jyväskylä.

Korvela, Paul-Erik (2016): Taylorismi ja poliittinen johtaminen, Poliitikka-lehden pääkirjoitus 58:1, 1-6.

Kultalahti, Susanna (2015): "It's so nice to be at work!" Adopting different perspectives in understanding Generation Y at work, pro gradu -tutkielma, Vaasan yliopisto.

Kuusi, Pekka (1961): 60-luvun sosiaalipolitiikka, Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6., WSOY, Helsinki.

Lafargue, Paul (1981): Oikeus laiskuuteen, Kansan sivistystyön liitto, Helsinki.

Lavelle, Ashley (2008): The Death of Social Democracy, Ashgate, Aldershot.

Luodemäki, Juha (2008): Suomalainen sosiaalidemokratia murroksessa, pro gradu -tutkielma Jyväskylän yliopisto.

Maakannas, Paavo (2019): Suomen poliittiset jakolinjat, ja niiden vaikutus puoluevalintaan vuosien 2011 ja 2015 eduskuntavaaleissa, pro gradu -tutkielma Helsingin yliopisto.

Marttila, Annamaria (2018): Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa - Kentän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen, teoksessa Hämeenaho & Koskinen-Koivisto (toim.) (2018): Moniulotteinen etnografia, Juvenes Print, Tampere, 362-392.

- Mazzucato, Mariana (2014): *The Entrepreneurial State*, Anthem Press, Lontoo.
- Mayer, G. (2004): *Union membership trends in the United States*, Congressional Research Service, Washington DC.
- Meyer, Henning; Rutherford, Jonathan (2012): *The future of European social democracy: building the good society*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Mickelsson, Rauli (2007): *Suomen puolueet: historia, muutos ja nykypäivä*, Vastapaino, Tampere.
- Outinen, Sami (2015): *Sosiaalidemokraattien tie talouden ohjailusta markkinareaktioiden ennakointiin*, Into, Helsinki.
- Palonen, Kari (1997): *Kootut retoriikat, esimerkkejä politiikan luennasta*, SoPhi, Jyväskylä.
- Palonen, Kari (1988a): *Sanansaivartelua*, JYYn julkaisuja, Jyväskylä.
- Palonen, Kari (1988b): *Tekstistä politiikkaan*, Vastapaino, Tampere.
- Pekkarinen, Jukka ja Vartiainen, Juhana (1995): *Suomen talouspolitiikan pitkä linja*, WSOY, Helsinki.
- Piketty, Thomas (2016): *Pääoma 2000-luvulla*, Into, Helsinki.
- Pulkka, Ville-Veikko (2017): *Riittääkö digitaalisessa taloudessa työtä ja toimeentuloa? Teknologiamurros ja tulevaisuuden työllisyysratkaisut*, teoksessa Veera Nuutinen (toim.): *Uusi työväki: työ ja yrittäjyys prekarisoituvan palkkatyön yhteiskunnassa*. Helsinki: Into, 13–53.
- Rifkin, Jeremy (1996): *Työn loppu*, WSOY, Helsinki.
- Ruusuvuori, Johanna ja Tiittula, Liisa (2005): *Haastattelu*, Vastapaino, Tampere.

Ruusuvuori, Johanna (2010a): Vuorovaikutus ja valta haastattelussa – keskusteluanalyttinen näkökulma, teoksessa Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo ja Hyvärinen, Martti (toim.): *Haastattelun analyysi*, Vastapaino 2010, Tampere, 269-299.

Ruusuvuori, Johanna (2010b): Litteroijan muistilista, teoksessa Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo ja Hyvärinen, Martti (toim.): *Haastattelun analyysi*, Vastapaino 2010, Tampere, 424-431.

Saari, Juho (toim.) (2006): Suomen malli - Murroksesta menestykseen?, Yliopistopaino, Helsinki.

Sihto, Matti (2006): Työllisyyspolitiikka, teoksessa Saari, Juho (toim.): *Suomen malli - Murroksesta menestykseen?*, Yliopistopaino 2006, Helsinki, 173-204.

Siltala, Juha (2007): Työelämän huonontumisen lyhyt historia, Otava, Helsinki.

Sorsa, Kalevi (2003): Kansankoti ja punamulta, Otava, Helsinki.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus [verkkójulkaisu]. Maaliskuu 2016, Liitetaulukko 13. Palkansaajat työsuhteen tyypin mukaan 2015/03 - 2016/03, 15-74-vuotiaat. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 28.4.2016].

Taylor, Frederick (1967): *The principles of scientific management*, Norton, New York.

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli (2002): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, Tammi, Helsinki.

Vesikansa, Jarkko (2016): *Laman taittaja - Raimo Sailas ja kolme talouskriisiä*, Otava, Helsinki.

Westinen, Jussi & Kestilä-Kekkonen, Elina (2015): Perusduunarit, vihervasemmisto ja porvarit: suomalaisen äänestäjäkunnan jakautuminen ideologisiin blokkeihin vuoden 2011 eduskuntavaaleissa. *Politiikka* 57(2), 94–114 (2015).

Westinen, Jussi (2016): Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla. Eduskuntavaalitutkimus 2015, Oikeusministeriö, Helsinki, 249-273.

Liite 1 – Asiantuntijahaastattelujen runko

Haastattelurungon kaikki kysymykset esitettiin kaikille haastateltaville. Näiden kysymysten järjestys oli ensimmäistä kysymystä lukuun ottamatta riippuvainen haastateltavien vastauksista, jonka lisäksi esitin täydentäviä lisäkysymyksiä esiinnousseista aiheista, ajatuksista ja teemoista haastattelun edetessä.

1. Mikä on mielestäsi merkittävin muutos suomalaisessa työelämässä viimeisen 20 vuoden aikana? Mikä on tulevaisuuden suurin haaste?
2. Sosialidemokraatit ovat pyrkineet 1970-luvun lopulta vakaaseen valuuttakurssiin ja alhaiseen inflaatioon. Nyt nämä tavoitteet toteutuvat, mutta silti talous on vaikeuksissa ja työttömyys kasvaa, missä on vika?
3. Aktivoivan työpolitiikan peruslinja muotoiltiin tilanteessa, jossa työvoiman kohtaanto-ongelmat ja työvoiman heikko koulutustaso selittivät ison osan työttömyyttä ja talouskasvun yskimistä. Nyt näyttää, että työttömyyttä on lähes kaikilla alueilla koulutuksesta riippumatta. Tepsiikö aktiivinen työvoimapolitiikka enää?
4. Jos oletetaan, että työttömyyden taso nousee jatkossa talouskehityksestä riippumatta teknologisen kehityksen seurauksena, tulisiko sosiaalidemokraattien pyrkiä vastaamaan tähän ensisijaisesti a) lisäämällä julkista työllistämistä, b) maksamalla kansalaispalkkaa ilman työvelvoitetta, c) lisäämällä työllistämisen kannustimia, d) alentamalla työntekijäkustannuksia, e) lisäämällä koulutusta vai f) jotakin muuta?
5. Palkansaajien väliset tuloerot ovat kasvaneet, voidaanko asiaan vaikuttaa ja mikä olisi mielestäsi ensisijainen keino?
6. Työn määrä polarisoituu ja työmarkkinoille on syntynyt kaksi selkeää ryhmää, yli- ja alityöllistetyt. Voidaanko tähän kehitykseen puuttua ja kannattaako se? Jos voidaan ja kannattaa, miten se tulisi tehdä?
7. Sosiaalidemokraateille työn rationalisointi on ollut perinteisesti merkittävä tavoite. Tuottavuuden lisäysten on kuitenkin kritisoitu aiheuttavan kasvavissa määrin työttömyyttä ja kiristävän työelämän vaatimuksia. Miten tuottavuusnousun vaikutuksia voisi pehmentää vai onko se mahdollista?
8. Ovatko Suomen työ- ja elinkeinopoliittiset haasteet ratkaistavissa kansallisin ratkaisuin vai tarvitaanko syvempää tai laajempaa kansainvälistä yhteistyötä? Millaisia toimenpiteitä tarvitaan ja mikä olisi Suomelle luontevin viiteryhmä ja yhteistyön tapa?
9. Millainen on näkemyksesi siitä, millaista suomalaisen työelämän tulisi olla vuonna 2030? Mitkä ovat keskeisimmät painopistealueet, mitä reformeja tehdään?
10. Sosiaalidemokraatit ovat laaja kansanliike, johon mahtuu monia mielipiteitä. Mitkä ovat mielestäsi suurimmat työ- ja elinkeinopoliittikkaa koskevat näkemuserot sd-liikkeen sisällä?